

Μεταπτυχιακό Πρόγραμμα Διεθνών και Ευρωπαϊκών Σπουδών

Κατεύθυνση

«Στρατηγικές Σπουδές και Διεθνής Πολιτική»

Διπλωματική Εργασία

Η κατάρρευση του «τείχους» μεταξύ Ηνωμένων Πολιτειών και Κούβας. Θεωρητική ανάλυση, κίνητρα και Στρατηγικοί στόχοι.

Επιβλέπων : Καθηγητής Ηλίας Κουσκουβέλης

Φοιτήτρια : Συμέλα Καλέμου

Θεσσαλονίκη, 2019

«...να θυμάσαι πάντα πως υπάρχει μόνο μια σημαντική στιγμή, κι αυτή κάθε φορά είναι εκείνη που ζούμε. Το πιο σπουδαίο πρόσωπο είναι πάντα εκείνο που τυχαίνει να βρίσκεται δίπλα σου κι η πιο σημαντική πράξη που έχεις να κάνεις είναι πάντα αυτή που αφορά το καλό αυτού του προσώπου. Αυτές είναι οι τρεις απαντήσεις που ψάχνεις κι είναι ό,τι πιο σημαντικό και σπουδαίο πρέπει στη ζωή σου να κάνεις...»

Απόσπασμα από το παραμύθι «Τρεις ερωτήσεις» του Muth , μια ιστορία για το σημαντικό, το σπουδαίο και το καλό,βασισμένη σε ένα παραμύθι του Λέοντα Τολστόι

Αφιερώνεται

Στην μητέρα μου Ανατολή για την υπομονή της και την ικανότητα να βρίσκεται την πιο κατάλληλη στιγμή με τα παιδιά μου, όταν εγώ έλειπα αφιερώνοντας χρόνο στις σπουδές μου,

Στο σύζυγό μου Στάθη για την ενθάρρυνση και τη συνεχή συμπαράστασή του από την απόφαση έως την ολοκλήρωση των σπουδών,

Και στα παιδιά μου Μαρία Ελένη και Ανατολή Μυρτώ που ήρθαν στη ζωή εν μέσω των σπουδών και έτσι, θαυμαστά, έκαναν το καλό να παλεύει να γίνει καλύτερο.

«Δηλώνω υπευθύνως ότι όλα τα στοιχεία σε αυτήν την εργασία τα απέκτησα, τα επεξεργάστηκα και τα παρουσιάζω σύμφωνα με τους κανόνες και τις αρχές της ακαδημαϊκής δεοντολογίας, καθώς και τους νόμους που διέπουν την έρευνα και την πνευματική ιδιοκτησία. Δηλώνω επίσης υπευθύνως ότι, όπως απαιτείται από αυτούς τους κανόνες, αναφέρομαι και παραπέμπω στις πηγές όλων των στοιχείων που χρησιμοποιώ και τα οποία δεν συνιστούν πρωτότυπη δημιουργία μου»

Συμέλα Καλέμου

Πίνακας Περιεχομένων

Εισαγωγή	6
Κεφάλαιο 1ο : Ιστορική αναδρομή σχέσεων ΗΠΑ – Κούβας από τον Ισπανο – Αμερικανικό πόλεμο (1898) έως και την προεδρία George Bush(2009).	
1.1 Ισπανο – Αμερικανικός πόλεμος για την ανεξαρτησία της Κούβας:1898–1903	18
1.2 Η ανεξάρτητη Κούβα έως την έναρξη της επανάστασης του Fidel	24
1.3 Η Κρίση των Πυραύλων	36
1.4 Η μεταψυχροπολεμική εποχή έως την προεδρία George Bush	45
Κεφάλαιο 2ο : Η Συνεργασία Ηνωμένων Πολιτειών και Κούβας υπό τη θεωρητική βάση της Διεθνούς Πολιτικής Οικονομίας της επιστήμης των Διεθνών Σχέσεων.	
2.1 Ο ορισμός και τα χαρακτηριστικά της Διεθνούς Πολιτικής Οικονομίας	49
2.2 Η πλουραλιστική ή φιλελεύθερη θεώρηση της Πολιτικής Οικονομίας	52
2.3 Η έννοια της αλληλεξάρτησης στο πλαίσιο της φιλελεύθερης θεώρησης	55
2.3.1 Η έννοια της συμμετρίας στην αλληλεξάρτηση	57
2.3.2 Πλεονεκτήματα και συνέπειες της αλληλεξάρτησης	59
2.4 Η αλληλεξάρτηση στη σχέση ΗΠΑ – Κούβας	60
2.4.1 Η ασύμμετρη αλληλεξάρτηση ΗΠΑ και Κούβας	65
2.5 Το Αντίκτυπο του εμπάργκο στην Κούβα και στις ΗΠΑ	67
2.5.1 Σημαντικότερες μη άμεσες συνέπειες για την Κούβα	67
2.5.2 Σημαντικότερες μη άμεσες συνέπειες για τις ΗΠΑ	68

Κεφάλαιο 3ο : Η ιστορική προσέγγιση των δύο κρατών κατά την προεδρική θητεία του Barack Obama.

3.1 Ο ρόλος των ΗΠΑ και η θέση τους στο διεθνές σύστημα κατά την έναρξη θητείας του προέδρου Obama	69
3.2 Η Εξωτερική Πολιτική Obama και το αναδυόμενο περιφερειακό πλαίσιο της Λατινικής Αμερικής	71
3.3 Η προσέγγιση ΗΠΑ - Κούβας	76
3.4 Παράγοντες υπονόμησης της ομαλοποίησης των σχέσεων	83
3.4.1 Η πλευρά της Κούβας	83
3.4.2 Η πλευρά των ΗΠΑ	84
3.5 Η αποτίμηση της προσέγγισης	86
3.6 Η εκλογή του Donald Trump και η εξέλιξη των σχέσεων με την Κούβα	88
Συμπεράσματα	91
Βιβλιογραφία	96

Εισαγωγή

Ένα εξαιρετικό φαινόμενο που μου αποκαλύφθηκε στα μαθητικά ακόμη χρόνια μελέτης της παγκόσμιας ιστορίας και αρκετά αργότερα στις μεταπτυχιακές σπουδές προσδιορίστηκε, ερμηνεύτηκε και αναλύθηκε σε σημαντικό βαθμό, ήταν η αναζήτηση και ανάλυση του κίνητρου πίσω από την εφαρμογή της πολιτικής ενός κράτους. Είναι γοητευτικό να δύναται ένας απλός αναγνώστης, ένας μελετητής, ένας ακαδημαϊκός ερευνητής να κατανοήσει τις δράσεις ενός ολόκληρου κράτους – παίκτη του διεθνούς συστήματος βασισμένος στα σταθερά θεμέλια που του προσφέρει η επιστημονική ανάλυση. Ορμώμενη από την παραπάνω αναζήτηση για τα διεθνή ζητήματα και διαβάζοντας ένα άρθρο της επικαιρότητας για την πρώτη επίσκεψη που πραγματοποίησε ο Αμερικανός Πρόεδρος Μπαράκ Ομπάμα στην Κούβα μετά από 88 χρόνια διπλωματικού αποκλεισμού κατέληξα στην επιλογή ανάλυσης του συγκεκριμένου θέματος στη μεταπτυχιακή μου διατριβή.

Η κλασική ρεαλιστική θεώρηση, η επικρατούσα σχολή σκέψης στις διεθνείς σχέσεις, υποστηρίζει πως τα κράτη, οι πιο σημαντικοί παράγοντες του διεθνούς συστήματος, δρουν ορθολογικά και με βάση το εθνικό συμφέρον. Υπέρτατο εθνικό συμφέρον αποτελεί η ασφάλεια του κράτους που επιτυγχάνεται μέσω της ισχύος και ιδιαίτερα μέσω της στρατιωτικής ισχύος. Τα κράτη επιδιώκουν την ισχύ υπολογίζοντας τα συμφέροντά τους με βάση την ισχύ μέσω της οποίας αποσκοπούν στη ικανοποίηση του εθνικού συμφέροντος. Επιπλέον ο πόλεμος μεταξύ των κρατών δεν είναι αποτέλεσμα μιας λανθασμένης επιλογής αλλά στρατηγική εξυπηρέτησης συμφερόντων και πολιτικών σκοπών. Ακόμη, δεν υπάρχει ένα κοινό υπερεθνικό κανονιστικό σύστημα που να ορίζει και να περιορίζει τις κινήσεις ενός κράτους – δρώντα του διεθνούς συστήματος. Το διεθνές δίκαιο εξυπηρετεί τα συμφέροντα των ισχυρών. Τέλος, οι διεθνείς οργανισμοί αποτελούν και εδώ εργαλεία και δημιουργήματα των ισχυρών, που υφίστανται όσο υπάρχουν μεταξύ τους σταθερά κοινά συμφέροντα.

Το διεθνές σύστημα στο οποίο δρουν και αλληλεπιδρούν μεταξύ τους τα κράτη είναι άναρχο ωθώντας τα, σύμφωνα με τον Kenneth Waltz, σε ένα συνεχή ανταγωνισμό με σκοπό τουλάχιστον την επιβίωσή τους και σε υπέρτατο βαθμό την παγκόσμια κυριαρχία. Κατά την επιδίωξη της επιβίωσής τους τα κράτη δύνανται να προβούν σε τρεις διαφορετικές πολιτικές. Την πλήρη ουδετερότητα η οποία μπορεί να συνδυάζεται με απομονωτισμό και/ή εσωτερική ενδυνάμωση, τον πλήρη ή μερικό απομονωτισμό με πιθανή εσωτερική ενδυνάμωση όπως στην περίπτωση των ΗΠΑ το 19ο αιώνα και στην περίοδο του μεσοπολέμου. Η τρίτη πολιτική είναι αυτή του κράτους-ενεργού μέλους του διεθνούς συστήματος που απαντάται στην πλειοψηφία των περιπτώσεων. Επιλέγοντας την ενεργό συμμετοχή μπορούν να ισχύουν τρεις περιπτώσεις, η υποχωρητικότητα, η εξισορρόπηση(αμυντικός χαρακτήρας) και η ηγεμονία(επιθετικός χαρακτήρας), όπως περιγράφει στο βιβλίο του "Εισαγωγή στις Διεθνείς Σχέσεις" ο Καθηγητής Διεθνών Σχέσεων Η. Κουσκουβέλης.

Κατά τον John J. Mearsheimer, ένα κράτος προκειμένου να χαρακτηριστεί ως μεγάλη δύναμη, θα πρέπει να διαθέτει επαρκή στρατιωτικά στοιχεία ώστε να αντιτάξει έναν σοβαρό αγώνα σε έναν ολοκληρωτικό συμβατικό πόλεμο ενάντια στο ισχυρότερο κράτος του κόσμου¹. Οι ΗΠΑ κατακτώντας το επίπεδο μιας μεγάλης δύναμης ήδη από το 1898, σήμερα είναι αναμφισβήτητα υπερδύναμη κατέχοντας παγκοσμίως την πρωτιά σε συγκέντρωση στρατιωτικής ισχύος και που ιστορικά και στην πλειοψηφία των περιπτώσεων, αποτέλεσαν και αποτελούν έναν ενεργό παίκτη του διεθνούς συστήματος που επιδιώκει την ηγεμονία. Η ηγεμονία είναι" η άσκηση της ηγεσίας επί μίας μικρής ή μεγάλης ομάδας κρατών, επί ενός πόλου, μικρού ή μεγάλου του διεθνούς συστήματος.

¹ Η τραγωδία της πολιτικής των μεγάλων δυνάμεων, John J. Mearsheimer, Εκδ. Ποιότητα 2011, σελ. 30

Προκύπτει κυρίως από την υπεροχή ισχύος που παρουσιάζει το ηγεμονικό κράτος και ως αποτέλεσμα είτε της άσκησής της είτε συγκυριών του διεθνούς συστήματος"². Για να επιτύχει την άσκηση της ηγεμονίας έχει τρεις επιλογές, την αύξηση της ισχύος με εσωτερική ενδυνάμωση, (εξοπλισμοί κλπ.), αύξηση της ισχύος με δημιουργία συμμαχιών ηγεμονικού χαρακτήρα και τέλος την επιθετική χρήση της ισχύος είτε απροκάλυπτα σε πόλεμο είτε συγκαλυμένα μέσω της στρατηγικής του πειθαναγκασμού.

Επιπλέον, η περίπτωση των ΗΠΑ αποτελεί ένα από τα βασικά παραδείγματα που επιβεβαιώνουν τη θεωρία του επιθετικού ρεαλισμού που ανέπτυξε ο John Mearsheimer. Σύμφωνα με τη θεωρία αυτή, η οποία επικεντρώνεται στη συμπεριφορά των μεγάλων δυνάμεων του διεθνούς συστήματος καθώς αυτές είναι που ασκούν τη μέγιστη επίδραση στη διεθνή πολιτική λόγω της ισχύος τους, οι δυνάμεις αυτές βιώνουν μια συνεχή «τραγωδία». Τούτο διότι ωθούμενες από τη δομή του διεθνούς συστήματος εξαναγκάζονται σε έναν συνεχή αγώνα μεγιστοποίησης της ισχύος τους έχοντας ως τελικό σκοπό την ηγεμονία. Το στοιχείο της τραγικότητας εντοπίζεται στο γεγονός ότι οι μεγάλες δυνάμεις δεν έχουν κανένα λόγο να πολεμήσουν μεταξύ τους αλλά ενδιαφέρονται απλώς για την επιβίωσή τους , παρόλα αυτά δεν έχουν άλλη επιλογή από το να επιδιώξουν την κυριαρχία τους πάνω στα άλλα κράτη αναζητώντας τη μεγιστοποίηση της ισχύος τους που θα τους προσφέρει την εξασφάλιση της επιβίωσής τους.

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον για την παρούσα ανάλυση παρουσιάζει η ίδια αντίληψη περί συμπεριφοράς των μεγάλων δυνάμεων η οποία είχε εκφραστεί πολλές δεκαετίες πριν την ανάπτυξη της παραπάνω θεωρίας και μέσω ανθρώπων του πνεύματος των αρχών του 20ου αι. και μάλιστα όχι της επιστήμης των διεθνών σχέσεων αλλά της λογοτεχνίας. Ο Αργεντινός συγγραφέας Manuel Ugarte ο οποίος συνέγραψε το έργο

² Εισαγωγή στις Διεθνείς Σχέσεις, Ηλίας Κουσκουβέλης, Εκδ. Ποιότητα 2010, σελ.

«Το πεπρωμένο μιας ηπείρου» που εκδόθηκε το 1923, αναφέρει σχετικά με τον επεκτατισμό των ΗΠΑ προς τις χώρες της Λατινικής Αμερικής που απασχολούσε τους κύκλους συζήτησης περί πολιτικών και κοινωνικών ζητημάτων της εποχής: «Οι Ηνωμένες Πολιτείες έχουν κάνει και θα συνεχίσουν να κάνουν αυτό που όλοι οι ισχυροί λαοί στην ιστορία έχουν κάνει, και τίποτα δεν μπορεί να είναι πιο άτοπο από τα επιχειρήματα ενάντια της ίδιας πολιτικής στη Λατινική Αμερική. Το να επικαλείται κανείς ηθική στις διεθνείς υποθέσεις είναι σχεδόν πάντα σα να παραδέχεται την ήττα του».³

Φυσικά η θέση περί μη ύπαρξης ηθικής στις σχέσεις μεταξύ κρατών(ή πόλεων)είχε εκφραστεί ήδη όπως είναι γνωστό από το Θουκυδίδη, ο οποίος θεωρείται πατέρας του πολιτικού ρεαλισμού. Συγκεκριμένα στο έργο του «Ο Πελοποννησιακός Πόλεμος» ο μεγάλος ιστορικός – θεωρητικός των διεθνών σχέσεων παραθέτει το Διάλογο των Μηλίων(E, 84-113) την επιχειρηματολογία δηλαδή των κατοίκων της Μήλου απέναντι στους Αθηναίους για την πρόθεσή τους να εξαναγκάσουν το νησί σε συμμαχία και αποικία της Αθήνας και αποχώρηση από την έως τότε συμμαχική τους σχέση με τη Σπάρτη. Ο διάλογος αποτελεί χαρακτηριστική αντιπαράθεση του δικαίου και της ηθικής έναντι της ισχύος. Η επιχειρηματολογία των Μηλίων βασίζεται στην επίκληση των κανόνων (διεθνούς) δικαίου και των άγραφων νόμων της ηθικής ζητώντας να μείνουν ουδέτεροι στη σύγκρουση των Αθηναίων με τη Σπάρτη και καταλήγουν σε άρνηση της πρότασης. Τελικά οι Αθηναίοι εκμεταλλευόμενοι την τεράστια στρατιωτική τους υπεροχή, καταλαμβάνουν την Μήλο, προβαίνουν στη σφαγή των ενήλικων ανδρών και στο εξανδραποδισμό των γυναικών και των παιδιών, εγκαθιστώντας στο νησί Αθηναίους εποίκους. Στο διάλογο που περιγράφεται από το Θουκυδίδη στο επιχείρημα των Μηλίων περί δικαίου για τη σωτηρία της πόλης τους, οι Αθηναίοι θα απαντήσουν χωρίς περιστροφές, ότι το δίκαιο είναι μία παράμετρος, που συνεκτιμάται, όταν οι αντίπαλοι είναι ίσοι σε δύναμη. Διαφορετικά οι δυνατοί ενεργούν και επιβάλλουν αυτό που τους επιτρέπει η δύναμή τους, ενώ οι αδύναμοι υποχωρούν όσο τους επιτρέπει η αδυναμία τους.

³ Anti-Americanism in Latin America and the Caribbean , Alan McPherson, Berghahn Books, New York-Oxford 2006, σελ. 16

Η Αθήνα, η πόλη της Δημοκρατίας, αρνείται να συζητήσει θέματα δικαιοσύνης και ηθικής, προκειμένου να ικανοποιήσει τα συμφέροντά της. Ο Διάλογος των Μηλίων αποτελεί ένα διαχρονικά επίκαιρο παράδειγμα σχετικά με τη υπεροχή των ισχυρών που ακριβώς εξαιτίας της ισχύος τους μπορούν να υπερβαίνουν δίκαιο και ηθική τάξη επιβάλλοντας τη βούλησή τους.

Η επιδίωξη της παγκόσμιας ηγεμονίας λοιπόν από πλευράς των ΗΠΑ δε θα μπορούσε φυσικά να αφήσει ανεπηρέαστα τα υπόλοιπα κράτη της ίδιας της αμερικανικής ηπείρου. Συγκεκριμένα στην περίπτωση της παρούσας εργασίας, το τόσο καίρια από γεωστρατηγικής άποψης τοποθετημένο νησί της Λατινικής Αμερικής, την Κούβα. Απέχοντας μόλις 90 μίλια από το νοτιότερο άκρο στα ανατολικά παράλια των ΗΠΑ, την πολιτεία της Φλόριντα, το νησί βρίσκεται ακριβώς στην έξοδο προς την θάλασσα της Καραϊβικής και τον Ατλαντικό Ωκεανό. Η Κούβα αποτέλεσε κατά πολλούς τον πιο επιθυμητό τόπο επέκτασης της κυριαρχίας των ΗΠΑ στην περιοχή. Η θεωρία του «ώριμου φρούτου» εκφρασμένη ήδη από το 1823 από έναν από τους πιο ευφυείς πολιτικούς και οραματιστές της ιστορίας των ΗΠΑ, τον Τζόν Κουΐνσι Άνταμς αναφέρονταν στην Κούβα ως μια υπόθεση «υπέρμετρης σημασίας για τα εμπορικά και πολιτικά συμφέροντα της Ένωσή μας που επρόκειτο να πέσει στα χέρια των Ηνωμένων Πολιτειών με κάθε κόστος».⁴

Σύντομη αναφορά στην ιστορία της Κούβας

Η Κούβα αποτέλεσε ισπανική αποικία στην αμερικανική ήπειρο, προσελκύοντας ιδιαίτερο ενδιαφέρον με την ανάδειξή της ως μια από τις μεγαλύτερες παραγωγούς ζάχαρης στον κόσμο. Η συνεχώς αυξανόμενη αντιπαλότητα ανάμεσα στην γηγενή επιχειρηματική τάξη και τους Ισπανούς, ο ισπανικός δεσποτισμός και η επιβολή υψηλής φορολογίας αποτέλεσαν τις βασικές αιτίες ενίσχυσης του κουβανικού εθνικισμού και απαρχή του αγώνα για ανεξαρτησία από την ισπανική κατοχή.

⁴ History of the US interest in Cuba-with opinion, Salim Lamrani, La Sorbonne University, Paris, Posted 17th July 2005, Havana Journal

Ο τριακονταετής πόλεμος (1868-1898) δεν επέφερε την πολυπόθητη εθνική κυριαρχία, παραμόνο όταν οι ΗΠΑ αποφάσισαν να εμπλακούν σε αυτόν το 1898 αξιολογώντας όχι μόνο την επιθυμία τους για περιορισμό της παρουσίας ευρωπαϊκών δυνάμεων στην Αμερική αλλά επίσης εκτιμώντας τα οικονομικά τους συμφέροντα στο νησί και το στρατηγικό τους ενδιαφέρον για ένα μελλοντικό κανάλι του Παναμά.

Στις αρχές του 20ου αιώνα, η αμερικανική παρουσία στο νησί ήταν πλέον έκδηλη και πολύπλευρη και παρά την φαινομενική ευημερία, η βία, η διαφθορά και η πολιτική αστάθεια αυξάνονταν. Η εφαρμογή της «Τροπολογίας Platt» το 1902 που ουσιαστικά και για πρώτη φορά θεσμοθετούσε την ανάμειξη των ΗΠΑ στα διεθνή ζητήματα του νησιού και την παραχώρηση κουβανικής έκτασης για εγκατάσταση ναυτικής βάσης στην Κούβα, λειτούργησαν ως τροχοπέδη στην ανάπτυξη της Κούβας ως ανεξάρτητου έθνους - κράτους και ενίσχυσαν την εξάρτησή της από τον ισχυρό βόρειο γείτονά της.

Η ακόλουθη χρονική περίοδος από το 1901- 1959 αποτέλεσε μια περίοδο πολιτικής αστάθειας, απολυταρχισμού και επαναστατικών κινήματων στην Κούβα με κυρίαρχες μορφές τον υποστηριζόμενο από τις ΗΠΑ Sergeant Fulgencio Batista που βρέθηκε στην ηγεσία της εξουσίας και ως εκλεγμένος Πρόεδρος (1940-1944) αλλά και μέσω της βίαιης αρπαγής της εξουσίας (δικτατορικό καθεστώς 1952-1959). Δημοκρατικό διάλειμμα αποτέλεσε η περίοδος διακυβέρνησης της χώρας από τους Προέδρους Grau San Martín (1944-48) και Carlos Prío Socarrás (1948-52).

Το πραξικόπημα υπό την ηγεσία του Batista το 1952 είχε ως συνέπεια να βυθιστεί η Κούβα σε μία περίοδο έντονης κοινωνικής πόλωσης, διάβρωσης των θεσμών και εμφύλιου πολέμου.

Τελικά η πραξικοπηματική κυβέρνηση Batista ανετράπη στις 1/1/1959 και ταυτόχρονα αναδύθηκε μια ηγετική πολιτική προσωπικότητα της χώρα που συνδέθηκε άρρηκτα με την ιστορία της, ο Fidel Castro Ruz. Ο Fidel Castro θεωρείται ένας χαρισματικός, αριστερών πεποιθήσεων ηγέτης ο οποίος με τις αποφάσεις και την πολιτικές επιλογές του από την αρχή ακόμα της περιόδου ηγεσίας του στην εξουσία, έκανε σαφή τη δυσαρέσκειά του απέναντι στην αμερικανική παρουσία στο νησί και προχώρησε σε απαλλοτριώσεις εκτάσεων και επενδύσεων αμερικανικών

συμφερόντων και στη σύλληψη αμερικανών πολιτών. Τα γεγονότα αυτά αποτέλεσαν την αρχή της ρήξης των σχέσεων μεταξύ των δύο χωρών καθώς στις 19/10/1960 οι ΗΠΑ επέβαλλαν το πρώτο εμπάργκο στην Κούβα ενώ στις 3/1/1961 αποφάσισαν και τη ρήξη των διπλωματικών τους σχέσεων.

Η ακόλουθη χρονική περίοδος εξουσίας του Fidel Castro καθιστά την Κούβα ένα υπό κομμουνιστικό καθεστώς μονοκομματικό κράτος και χαρακτηρίζεται από την στενή σχέση και επιρροή της Σοβιετικής Ένωσης με το νησί. Η πολύπλευρη υποστήριξη των Σοβιετικών έχει ως αποτέλεσμα την δημιουργία μιας προστατευτικής αντι-αμερικανικής και αντι-ιμπεριαλιστικής ομπρέλας πάνω από την Κούβα και την ανάδειξη του Castro ως ενός διεθνούς εμβέλειας επαναστατικού ηγέτη που πραγματοποίησε στρατιωτικές παρεμβάσεις σε χώρες της Αφρικής όπως η Αγκόλα και η Νικαράγουα με σκοπό την υποστήριξη επαναστάσεων εναντίον δικτατορικών καθεστώτων αλλά και την τροφοδοσία τους με όπλα.

Διανύοντας την περίοδο του Ψυχρού Πολέμου και όντας υπό Σοβιετική επιρροή, το έντονα εχθρικό κλίμα ανάμεσα σε Κούβα και ΗΠΑ συνεχίζεται με κορύφωσή του το 1962 την Κρίση των Πυραύλων, γεγονός που αποτελεί σταθμό στην παγκόσμια ιστορία, καθώς υπήρξε η μέχρι στιγμής μοναδική φορά που οι δύο μεγάλοι αντίπαλοι της εποχής έφθασαν τόσο κοντά σε μια γενικευμένη πυρηνική σύγκρουση. Η Κρίση των Πυραύλων θα αναλυθεί στο επόμενο κεφάλαιο. Εν τω μεταξύ οι διμερείς εμπορικές συμφωνίες μεταξύ Κούβας και Σοβιετικής Ένωσης αλλά και με την Κίνα και άλλα κράτη κυρίως της Ανατολικής Ευρώπης προσφέρουν αποτελούν ζωτικής σημασίας συνεργασίες για την Κούβα και τονώνουν την οικονομία της.

Στο ξεκίνημα της δεκαετίας 1990 η παγκόσμια κοινότητα βρέθηκε αντιμέτωπη με μια σαφώς διαφοροποιημένη συσχέτιση των δυνάμεων του διεθνούς συστήματος. Η κατάρρευση της Σοβιετικής Ένωσης και η αποδυνάμωση του κομμουνιστικού παράγοντα επηρέασε όχι μόνο τις χώρες της Ανατολικής Ευρώπης αλλά και όλες τις χώρες-θύλακες του κομμουνιστικού καθεστώτος, όπως η Κούβα. Η πολιτική και οικονομική ζωή της επηρεάστηκε σε τεράστιο βαθμό. Η χώρα βυθίστηκε σε οικονομική κρίση και η κυβέρνηση Κάστρο αρνήθηκε να προχωρήσει σε σημαντικές μεταρρυθμίσεις που κρίνονταν απαραίτητες για την ανάπτυξη της οικονομίας. Το τεράστιο παράνομο μεταναστευτικό κύμα Κουβανών προς τις ΗΠΑ που στιγματίζει

τη δεκαετία του 1990 αποτυπώνει τη δυσαρέσκεια του πληθυσμού και την παρακμή στην οποία είχε περιέλθει η χώρα. Όπως είναι εύλογο, η οικονομική κρίση εισχωρεί και στον πολιτικό και κοινωνικό ιστό της χώρας, περιορίζοντας επιπρόσθετα τις δημοκρατικές διαδικασίες, την αυτο-απασχόληση και προκαλώντας μεγάλη πτώση του βιοτικού επιπέδου των κατοίκων της. Οι ΗΠΑ απαντούν με σκλήρυνση των νόμων που ορίζουν τις οικονομικές συναλλαγές των δύο χωρών και επιβάλλουν ακόμα αυστηρότερες οικονομικές κυρώσεις που απευθύνονται μάλιστα και σε τρίτες χώρες οι οποίες διατηρούν συναλλαγές με την Κούβα. Το κλίμα αρχίζει να μεταβάλλεται περί το τελευταίο τέταρτο της δεκαετίας 1990, όταν η Κούβα προχωρά σε μεταρρυθμίσεις οικονομικού κυρίως χαρακτήρα, με σκοπό την προσέλκυση ξένων επενδύσεων. Η εξωστρέφειά της αποδίδει καρπούς και οι ακόλουθες δεκατίες τη βρίσκουν να συνεργάζεται στον τομέα του εμπορίου και των επενδύσεων με πολλά κράτη της Λατινικής Αμερικής, το Μεξικό, τον Καναδά, την Κίνα, αλλά και κράτη της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Η επίσκεψη του Πάπα Φραγκίσκου το 2015 αλλά και η φιλοξενία της Συνόδου των κρατών της Λατινικής Αμερικής την ίδια περίοδο, μαρτυρούν το γεγονός ότι η Κούβα καθίσταται στο επίκεντρο του παγκόσμιου ενδιαφέροντος. Μέσα σε αυτό το πλαίσιο πραγματοποιείται και η έναρξη των μυστικών διαπραγματεύσεων για την αποκατάσταση των σχέσεων με τις ΗΠΑ, απόφαση που βασίζεται σε σημαντικό βαθμό στην ανάδειξη νέων ηγετών στις δύο χώρες, του Ραούλ Κάστρο στην Κούβα και του Μπαράκ Ομπάμα στις ΗΠΑ. Παρόλο που συντελούνται σημαντικά βήματα προς αυτή την οδό, τις ευοίωνες προβλέψεις για πλήρη αποκατάσταση των σχέσεων και ύπαρξη ουσιαστικής συνεργασίας, έρχεται να διαψεύσει στις αρχές 2017 ο νέος Πρόεδρος των ΗΠΑ Ντόναλντ Τραμπ. Για τα γεγονότα κατά την προεδρία του Μπαράκ Ομπάμα αφιερώνεται ολόκληρο κεφάλαιο στην πορεία της εργασίας ενώ αναλυτικότερα περιγράφονται και οι συνθήκες μετά την ανάδειξη του 45ου προέδρου των ΗΠΑ Τράμπ.

Λαμβάνοντας υπόψη τα ανωτέρω αλλά και την αναλυτικότερη περιγραφή που ακολουθεί την έκταση της εργασίας, καθίστανται σαφείς τρεις παραδοχές. Πρώτη παραδοχή αποτελεί το γεγονός ότι η ιστορία της Κούβας είναι άμεσα συνυφασμένη με τις ΗΠΑ και τη συνεχή μεταξύ τους διάδραση.

Δεύτερον, το γεγονός οι ΗΠΑ προσέδιδαν εξαιρετική σημασία στις διακρατικές σχέσεις τους με την Κούβα και στη συνεχή επιδίωξη εγκαθίδρυσης μιας σταθερής βάσης εντός του νησιού, που θα προήγαγε και θα εξασφάλιζε τα συμφέροντά τους.

Αντίστοιχα η Κούβα παρά τις επιλογές των πολιτικών της ηγετών, προσέβλεπε διαχρονικά σε μια στενή συνεργασία και υποστήριξη από την ισχυρότερη οικονομικά δύναμη του διεθνούς συστήματος την οποία θεωρούσε ως ένα τόπο οικονομικής και κοινωνικής ευημερίας και επιπλέον φορέα πολιτικής σταθερότητας.

Η τρίτη παραδοχή, που αποτελεί και τον πυρήνα ανάλυσης της παρούσας εργασίας συνοψίζεται στο γεγονός ότι πράγματι η έμπρακτη εφαρμογή των πολιτικής σκέψης του Αμερικανού Προέδρου Ομπάμα αποτέλεσε μια επιλογή που ανέτρεπε τη ροή των υδάτων που πλέουν διασχίζοντας την ιστορία των δύο χωρών και αντικατοπτρίζοντας τους δεσμούς τους. Μέσω της ιστορικής απόφασης διαφαίνεται πως οι ΗΠΑ, εκπροσωπώντας του 44ου Προέδρου τους, ορθολογικά σκεπτόμενες και όντας μια παγκόσμια ηγεμονική δύναμη, επέλεξαν να αξιοποιήσουν τη δεδομένη χρονική περίοδο προς την επίτευξη του σκοπού τους, διαφορετικά από τα έως τότε εργαλεία-μεθόδους εδραίωσης της ηγεμονίας τους. Δηλαδή, αύξηση της ισχύος τους με δημιουργία συμμαχιών ηγεμονικού χαρακτήρα και όχι πλέον διαμέσου της επιθετικής χρήση της ισχύος.

Στην παρούσα διπλωματική εργασία λοιπόν επιχειρείται, βάσει των θεωρητικών εργαλείων που μας προσφέρει η επιστήμη των διεθνών σχέσεων, η διερεύνηση του είδους της συνεργασίας των δύο γειτονικών κρατών, η υφιστάμενη κατάσταση του περιφερειακού συστήματος της Λατινικής Αμερικής και η ερμηνεία των πολιτικών επιλογών που ακολουθήθηκε από την πλευρά των ΗΠΑ στη διαμόρφωση των σχέσεων τους με την Κούβα, με αφορμή και επίκεντρο την πρόσφατη (2016)διπλωματική ενέργεια του Προέδρου Ομπάμα που στόχευε στη σταδιακή βελτίωση των σχέσεων των δύο χωρών της αμερικανικής ηπείρου.

Αναλυτικά, στο πρώτο κεφάλαιο πραγματοποιείται μια ιστορική αναδρομή στις σχέσεις ΗΠΑ - Κούβας, αρχής γενομένης από την ανάμειξη των ΗΠΑ στον αγώνα της Κούβας για ανεξαρτησία από την ισπανική κατοχή και φθάνοντας ως την σημερινή πραγματικότητα. Δίνεται έμφαση στα σημαντικά γεγονότα πως ο ισπανο-αμερικανικός εμφύλιος το 1898, η Κρίση των Πυραύλων τον Οκτώβριο 1962 αλλά και οι περίοδοι κορύφωσης των οικονομικών κυρώσεων.

Στο δεύτερο κεφάλαιο, επιχειρείται η ανάδειξη της οικονομικής –πολιτικής συνεργασίας μεταξύ των δύο δρώντων. Στο πλαίσιο ανάλυσης της Διεθνούς Πολιτικής Οικονομίας και υπό το πρίσμα των θεωριών Διεθνούς Συνεργασίας,

αποτυπώνεται το είδος της συνεργασίας τους, τα χαρακτηριστικά της και το αντίκτυπο στην εξέλιξη των σχέσεων των δύο χωρών.

Στο τρίτο κεφάλαιο επιχειρείται η αποτύπωση των νέων προκλήσεων του διεθνούς συστήματος και κατά πόσο αυτές λειτούργησαν ως διαμορφωτής προς την πορεία αλλαγής πλεύσης στην πολιτική αποκλεισμού προς την Κούβα που υιοθετήθηκε για 88 συνεχή έτη από τους προκατόχους του Προέδρου Ομπάμα. Επιπλέον, μελετάται σε ποιο βαθμό επηρεάστηκε η απόφασή του από την ανάδειξη νέων δυνάμεων ή την ενίσχυση των ήδη υφιστάμενων δυνάμεων και συσχετισμών δυνάμεων στο περιφερειακό σύστημα της Λατινικής Αμερικής, αλλά και περιφερειακά συστήματα του υπόλοιπου πλανήτη, όπως οι χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Η εργασία ολοκληρώνεται με την εξαγωγή συμπερασμάτων που προέκυψαν κατά τη μελέτη για την εκπόνηση της παρούσας εργασίας καθώς και ανάδειξη πιθανών εξελίξεων των δεσμών των δύο χωρών στο μέλλον.

Κεφάλαιο 1ο

Ιστορική αναδρομή σχέσεων ΗΠΑ – Κούβας από τον Ισπανο – Αμερικανικό πόλεμο (1898) έως και την προεδρία George Bush(2009)

Θα ήταν ίσως παράλειψη να μην αναφέρουμε πως οι απαρχές της σχέσης των δύο χωρών και της πρώτης έκφρασης των προθέσεων των ΗΠΑ για πολιτική ανάμειξη στο εσωτερικό των χωρών της Λατινικής Αμερικής και συνεπώς και της Κούβας αποτελεί η διακήρυξη του Δόγματος Μονρόε. Το Δόγμα αποτέλεσε στην ουσία την πρώτη οριοθέτηση της σφαίρας επιρροής των ΗΠΑ σε πλανητικό επίπεδο. Εκφράστηκε στις 2 Δεκεμβρίου 1823 από τον Πρόεδρο των ΗΠΑ James Monroe από τον οποίο έλαβε και το αντίστοιχο όνομα. Μεταξύ άλλων διακήρυττε την ιδέα περί δύο χωριστών ημισφαιρίων, τη διάθεσή της περί μη ανάμειξης στα εσωτερικά ζητήματα των ευρωπαϊκών δυνάμεων αλλά και τη μη ανοχή της για διαφορετική πρόθεση των Ευρωπαίων τονίζοντας πως «η Αμερικανική ήπειρος δε θα πρέπει στο εξής να θεωρείται πεδίο αποικισμού των Ευρωπαϊκών δυνάμεων»⁵. Το Δόγμα Μονρόε θεωρείται ευρέως ως έκφραση πολιτικής επεκτατισμού και ενδεχόμενης παρέμβασης(expansionism and intervention) από πλευράς των ΗΠΑ, αλλά θα μπορούσε κάλλιστα να θεωρηθεί και ως δήλωση περιορισμού των ξένων(εκτός αμερικανικής ηπείρου)μεγάλων δυνάμεων(declaration of containment). Στην πορεία της ανάλυσης θα διαπιστώσουμε πως όσον αφορά στις σχέσεις των δύο χωρών που μελετώνται, και οι δύο θεωρήσεις του Δόγματος επιβεβαιώνονται.

Πραγματοποιώντας την ιστορική αναδρομή στις σχέσεις των δύο χωρών κατανοούμε τις αιτίες και την εφαρμογή πολιτικών που εφαρμόστηκαν με αποτέλεσμα σταδιακά να καλλιεργηθεί κλίμα εχθρότητας ανάμεσά τους. Εκκινώντας από την εποχή όπου οι χώρες της Λατινικής Αμερικής ξεκίνησαν έναν αγώνα αποτίναξης από τον ισπανικό ζυγό(1783-1830) οι ηγέτες τους ήλπισαν σε μία νέα εποχή συμμαχίας με τις ΗΠΑ, ελπίδα που όμως ναυάγησε σύντομα.

⁵ The United States and Latin America:The New Agenda, Victor Bulmer-Thomas, James Dunkerley, David Rockefeller Center for Latin American Studies, 1999, σελ. 8

Οι προσδοκίες των χωρών για υποστήριξη των ΗΠΑ έμειναν κατά ένα μέρος ανεκπλήρωτες, καθώς η υποστήριξη υπήρξε περιορισμένη και με κύριο άξονα τα αμερικανικά συμφέροντα. Κατά τη χρονική αυτή περίοδο, το εχθρικό έδαφος ανάμεσα τους καλλιεργήθηκε στη βάση τριών κύριων παραγόντων:

Τις πράξεις των ΗΠΑ που προκάλεσαν αντίσταση από μέρους των χωρών της Λατινικής Αμερικής, τις ελίτ και τα lobbies εντός των χωρών αυτών που ηγήθηκαν αντιαμερικανικών επιχειρημάτων και τέλος τις κινήσεις και πολιτικές που υπερασπίστηκαν αυτές οι ομάδες. Χαρακτηριστική είναι η εκτίμηση ενός Κουβανού οικονομολόγου το 1811 η οποία συνόψισε τη βάση των επιχειρημάτων της εκκολαπτόμενης αντι-αμερικανικής ρητορικής. Κατά την εκτίμηση αυτή, εκφράστηκαν βασικοί προβληματισμοί που αφορούσαν στην πρώιμη θεώρηση των ΗΠΑ ως έναν «κολοσσό» ο οποίος προκαλούσε φόβο λόγω του επεκτατισμού του, διότι εκδήλωνε φόβο για τη διαφορετικότητα μεταξύ των εθνοτήτων αλλά και επεσήμανε τον κίνδυνο εξέγερσης των «σκουρόχρωμων» λαών της Λατινικής Αμερικής λόγω της επίδρασης που ασκούσαν επάνω τους οι μαύροι βασιλείς που θεωρούνταν πατέρες της ίδρυσης των χωρών αυτών⁶.

Η ιστορία του μεγάλου νησιού της Καραϊβικής Θάλασσας αποτελεί μια διαδρομή ενός πολυφυλετικού και πολλών διαφορετικών εθνοτήτων πληθυσμού που προσέλκυσε αποικιοκράτες, κατακτητές και σύγχρονες μεγάλες δυνάμεις. Η σταδιακή συνύπαρξη ιθαγενών κατοίκων, Ισπανών κατακτητών και Ευρωπαίων που προέρχονταν από όλο το γεωγραφικό τόξο της αυτοκρατορίας των Αψβούργων, μαύρων φυλών που μεταφέρθηκαν στο νησί από αφρικανικές χώρες αρχικά ως σκλάβοι ως και Κινέζων, αποτέλεσε κάθε άλλο παρά μια ειρηνική διαδικασία.

⁶ Anti-Americanism in Latin America and the Caribbean ,Alan McPherson, Berghahn Books, New York-Oxford, 2006, σελ. 11

Οι συνεχείς φυλετικές διαμάχες, ο ρατσισμός και η εχθρότητα υπονόμειναν την εσωτερική ενότητα. Επιπλέον ο ορυκτός πλούτος του νησιού, όπως ο χρυσός και ο χαλκός, η καλλιέργεια καπνού, οι αχανείς φυτείες ζάχαρης αλλά και το γεγονός ότι η Κούβα δεν αποτελεί μόνο ένα νησί αλλά επίσης και ένα αναπόσπαστο μέρος του αρχιπελάγους της Καραϊβικής, το κατέστησαν στόχο επιθυμητό και μάλλον εύκολο προς κατάκτηση και επιβολή επιρροής της εκάστοτε εκτός των κουβανικών συνόρων βούλησης καθώς και πεδίο ανταγωνισμού συμφερόντων. Χαρακτηριστικά είναι τα λόγια του Γραμματέα του αμερικανικού κράτους James Buchanan το 1849 : «Θα πρέπει να αποκτήσουμε την Κούβα. Δεν μπορούμε να κάνουμε χωρίς αυτή και πάνω από όλα δε θα πρέπει να ανεχθούμε τη μεταβίβασή της στη Μεγάλη Βρετανία...». ⁷

1. 1 Ισπανο – Αμερικανικός πόλεμος για την ανεξαρτησία της Κούβας : 1898 - 1903

Το ασταθές εσωτερικό περιβάλλον στο νησί της Κούβας αλλά και η εγγύς απόσταση μεταξύ των δύο χωρών που επέτρεπε ούτως ή άλλως τον έλεγχο της περιοχής, κατέστησε την πιθανή επιθυμία προσάρτησης της Κούβας στο έδαφος των ΗΠΑ μία επιλογή όχι και τόσο ελκυστική που σύντομα απορρίφθηκε. Παρόλα αυτά το ενδιαφέρον των ΗΠΑ για την περιοχή παρέμενε όχι μόνο αμείωτο αλλά και συνεχώς αυξανόμενο.

Η τόσο σημαντική γεωγραφική θέση του νησιού εντός της Καραϊβικής θάλασσας επέτρεπε στις ΗΠΑ εύκολη πρόσβαση στα κοντινά λιμάνια των υπόλοιπων νησιών του συμπλέγματος και επιπλέον οι εμπορικοί δεσμοί μεταξύ των δύο ισχυροποιούνταν όλο και περισσότερο με την αξία του αμερικανικό-κουβανικού εμπορίου να ανέρχεται το 1881 σε έξι φορές μεγαλύτερη κλίμακα σε σχέση με αυτή του ισπανο-κουβανικού εμπορίου.

⁷ The United States and Latin America: The New Agenda, Victor Bulmer-Thomas, James Dunkerley, David Rockefeller Center for Latin American Studies , 1999, σελ. 3

Έναν ακόμα ισχυρό βραχίονα σύνδεσης και αλληλεξάρτησης των δύο χωρών αποτελούσαν και οι αμερικανικές επενδύσεις στις αχανείς φυτείες ζάχαρης και αργότερα καπνού, αλλά και στα κοιτάσματα πολύτιμων μεταλλευμάτων του νησιού.

Καθίσταται λοιπόν ορθολογικό βάσει των ανωτέρων το γεγονός ότι οι ΗΠΑ δεν θα επέτρεπαν την διακινδύνευση των συμφερόντων τους λόγω της αναταραχής που προκλήθηκε από την κουβανική επανάσταση ενάντια στην ισπανική κατοχή, που υφίσταντο στο νησί για χρονικό διάστημα άνω των τριών αιώνων όταν οι Ισπανοί πάτησαν για πρώτη φορά κουβανικό έδαφος το 1511, στο λιμάνι Baracoa, που βρίσκεται στη βόρειο-ανατολική ακτή του.

Οι συζητήσεις που προηγήθηκαν μεταξύ Ισπανίας και ΗΠΑ σχετικά με την εφαρμογή μεταρρυθμίσεων που θα ευνοούσαν την αποκατάσταση της ειρήνης και εσωτερικής ισορροπίας του νησιού δεν καρποφόρησαν με αποτέλεσμα την απόφαση του τότε Προέδρου των ΗΠΑ William McKinley να εφαρμόσει την πρώτη στρατιωτική επέμβαση στην Κούβα εναντίον των Ισπανών αποικιοκρατών.

Αντίστοιχης σημασίας παράγοντα επίδρασης για την απόφαση ενίσχυσης της κουβανικής επανάστασης υπήρξε μαζί με τα οικονομικά συμφέροντα των ΗΠΑ, η επίδραση-έκκληση προς το αμερικανικό ανθρωπιστικό αίσθημα. Όπως είναι γνωστό οι ΗΠΑ από τις απαρχές ανάδειξής του σε παγκόσμια ηγεμονική δύναμη καλλιέργησαν το προφίλ ενός κράτους-εγγυητή της ελευθερίας και της προστασίας των δικαιωμάτων της ανθρώπινης ύπαρξης, με παρεμβατικό ρόλο προς αποκατάσταση της δικαιοσύνης υπέρ των αδύναμων ομάδων όπου αυτό κρίνονταν απαραίτητο. Η αμερικανική κοινή γνώμη αποτελεί διαχρονικά στην ιστορία των ΗΠΑ ισχυρό παράγοντα διαμόρφωσης των πολιτικών επιλογών των εκάστοτε προέδρων. Στην παρούσα περίπτωση δε θα μπορούσε να παραμείνει αδιάφορη στις ειδήσεις που βομβάρδιζαν το αμερικανικό κοινό μέσω των εφημερίδων της εποχής (New York World και New York Journal) αλλά και μέσω των μαρτυριών από Αμερικανούς αξιωματούχους για την άθλια κατάσταση που επικρατούσε στις περιοχές συγκέντρωσης των Κουβανών, τα λεγόμενα «reconcentration areas», όπου οι ισπανικές αρχές δεν έκαναν επαρκή πρόβλεψη για καταφύγια, φαγητό, αποχέτευση ή ιατρική περίθαλψη για τους «reconcentrados», χιλιάδες από τους οποίους έχασαν τη ζωή τους από την έκθεση στην πείνα και τις ασθένειες. 1π Τέτοιο παράδειγμα αποτελεί η μαρτυρία του γεροϋσιαστή Redfield Proctor του Βερμόντ, ο

οποίος μόλις επέστρεψε από μια περιοδεία στην Κούβα, περιέγραψε στις παρατηρήσεις του για το νησί που είχε διασπαστεί από τον πόλεμο «τον πόνο και τον θάνατο στις «reconcentration areas», την καταστροφή αλλού και την προφανή ανικανότητα των Ισπανών να συντρίψουν την εξέγερση. Η ομιλία του, όπως δημοσίευσε η The Wall Street Journal στις 19 Μαρτίου, κατάφερε να μεταπείσει πολλούς ανθρώπους της Wall Street σχετικά με την ανάγκη στρατιωτικής παρέμβασης στην Κούβα.

Η ανθρωπιστική ανησυχία για τους Κουβανούς που υπέφεραν προστέθηκε στην παραδοσιακή αμερικανική συμπάθεια για έναν αποικιακό λαό που αγωνίζεται για ανεξαρτησία. Ενώ αυτές οι πτυχές του πολέμου δημιούργησαν μια ευρέως διαδεδομένη λαϊκή απαίτηση για ανάληψη δράσης, οι ΗΠΑ αντιμετώπισαν την ανάγκη να περιπολούν παράκτια ύδατα για να αποφευχθούν οι πυροβολισμοί στους Κουβανούς εξεγερθέντες αλλά και ανταποκρινόμενοι στις αιτήσεις για βοήθεια από Κουβανέζους που είχαν αποκτήσει αμερικανική υπηκοότητα και στη συνέχεια είχαν συνελήφθη από τις ισπανικές αρχές για συμμετοχή στην εξέγερση. Η λαϊκή απαίτηση για παρέμβαση ώστε να σταματήσει ο πόλεμος και να εξασφαλιστεί η ανεξαρτησία της Κούβας κέρδισε στήριξη στο Κογκρέσο. Την άνοιξη του 1896, τόσο η Γερουσία όσο και η Βουλή των Αντιπροσώπων δήλωσαν, με ταυτόχρονο ψήφισμα, την πρόθεση για στήριξη του αγώνα των Κουβανών επαναστατών. Αυτή η έκφραση της γνώμης του Κογκρέσου αγνοήθηκε από τον Πρόεδρο Κλίβελαντ, όχι όμως και από τον διάδοχό του, William McKinley. Οι συνεχιζόμενες ταραχές στην Αβάνα οδήγησαν στην αποστολή του θωρηκτού πλοίου Maine στο λιμάνι της πόλης ως προφύλαξη για την ασφάλεια των κατοίκων και ιδιοκτησίας των ΗΠΑ. Στις 9 Φεβρουαρίου 1898, η Εφημερίδα της Νέας Υόρκης δημοσίευσε μια ιδιωτική επιστολή από τον Ισπανό Υπουργό στην Ουάσινγκτον Enrique Dupuy de Lôme, περιγράφοντας τον McKinley ως "αδύναμο και κυνηγό δημοτικότητας" και αμφισβητώντας την καλή πίστη της Ισπανίας στο μεταρρυθμιστικό της πρόγραμμα που είχε συζητηθεί με τις ΗΠΑ προκειμένου να αποφευχθεί η μεταξύ τους σύρραξη. Ο De Lôme παραιτήθηκε αμέσως και η ισπανική κυβέρνηση υπέβαλε συγγνώμη. Παρόλα αυτά, η αίσθηση που προκλήθηκε από αυτό το περιστατικό εκδηλώθηκε δραματικά έξι ημέρες αργότερα. Τη νύχτα της 15ης Φεβρουαρίου, μια ισχυρή έκρηξη βύθισε το θωρηκτό Maine στο αγκυροβόλι του στην Αβάνα και περισσότεροι από 260 από το πλήρωμά του σκοτώθηκαν. Η ευθύνη για την καταστροφή δεν

καθορίστηκε ποτέ. Η ισπανική κυβέρνηση πρότεινε να υποβάλει το ζήτημα της ευθύνης της σε διαιτησία, αλλά το αμερικανικό κοινό, προτρεπόμενο από τις εφημερίδες της εποχής, έκρινε την Ισπανία αναμφισβήτητα υπεύθυνη.

Η Ισπανία, παρακολουθώντας το ενδεχόμενο πολέμου με τις ΗΠΑ να πλησιάζει ολοένα και περισσότερο και έχοντας σαφή επίγνωση της στρατιωτικής της αδυναμίας έναντι των ΗΠΑ ζήτησε τη στήριξη των κυριότερων ευρωπαϊκών κυβερνήσεων και πράγματι εκπρόσωποι της Γερμανίας, της Αυστρίας, της Γαλλίας, της Μεγάλης Βρετανίας, της Ιταλίας και της Ρωσίας κάλεσαν τον McKinley να απέχει από την ένοπλη επέμβαση στην Κούβα. Ο McKinley όμως τους διαβεβαίωσε ότι εάν πραγματοποιήσει παρέμβαση, αυτή θα είναι προς το συμφέρον της ανθρωπότητας. Τέλος, η απροθυμία των Ισπανών να δεχθούν διαμεσολάβηση από τις Ηνωμένες Πολιτείες για ειρηνική επίλυση και απόδοση ανεξαρτησίας στους κατοίκους της Κούβας, οδήγησε την αμερικανική κυβέρνηση να κηρύξει πόλεμο στην Ισπανία στις 25 Απριλίου 1898.

Η πρώτη πράξη του πολέμου διεξήχθη στις Φιλιπίνες το Μάιο 1898, στον κόλπο της Μανίλα, την οποία αργότερα κατέλαβαν οι Αμερικανοί (Αύγουστος 1898). Ο πόλεμος που ξεκίνησε αποτέλεσε τον πιο αναίμακτο στην πολεμική ιστορία των ΗΠΑ, με ελάχιστες απώλειες. Η Ισπανία, όπως σημειώθηκε παραπάνω, δεν ήταν σε καμία περίπτωση προετοιμασμένη για πόλεμο με μια τέτοια τεράστια δύναμη. Ο στρατός των Η. Π. Α. ήταν εξίσου απροετοίμαστος, αλλά το αποτέλεσμα του πολέμου εξαρτιόταν σε μεγάλο βαθμό από τη δύναμη στη θάλασσα και σε αυτό το στοιχείο οι Ηνωμένες Πολιτείες υπερτερούσαν σε σημαντικό βαθμό του αντιπάλου τους. Για την επίτευξη της νίκης καταλυτικός ήταν ο ρόλος του τότε βοηθού γραμματέα του Ναυτικού, Theodore Roosevelt, που χάρη κυρίως στην ενέργεια και τον ενθουσιασμό του τα πλοία των Η. Π. Α. είχαν εμπλακεί σε ελιγμούς μάχης και στοχευμένες πρακτικές και ήταν καλά εφοδιασμένα με καύσιμα και πυρομαχικά. Η ασθενής αντίσταση των Ισπανών, οι απώλειες που υπέστησαν και η μία μετά την άλλη κατάληψη των πόλεων από τις αμερικανικές δυνάμεις (Μανίλα, Σαντιάγκο), είχε ως αποτέλεσμα το αίτημα της ισπανικής κυβέρνησης προς τη Γαλλία να οργανώσει τη διαδικασία προς τον τερματισμό των εχθροπραξιών.

Οι διαπραγματεύσεις που πραγματοποιήθηκαν στην Ουάσινγκτον παρήγαγαν την υπογραφή ενός πρωτοκόλλου στις 12 Αυγούστου 1898, το οποίο εκτός από τον

τερματισμό των εχθροπραξιών, προέβλεπε τη δέσμευση από την πλευρά της Ισπανίας να παραδώσει κάθε εξουσία στην Κούβα στις Ηνωμένες Πολιτείες και επιπλέον να τους παραχωρήσει το Πουέρτο Ρίκο(που είχε καταληφθεί από τους Αμερικανούς στη λήξη του πολέμου)και ένα ανώνυμο νησί στα νησιά Landrones του Ειρηνικού Ωκεανού(σύγχρονη ονομασία Mariana Islands). Στις Φιλιππίνες, η Ισπανία συμφώνησε ότι οι Ηνωμένες Πολιτείες πρέπει να καταλάβουν την πόλη και το λιμάνι της Μανίλα μέχρι την ολοκλήρωση μιας ειρηνευτικής συνθήκης που θα καθορίσει την τελική διάθεση των νησιών. Η Επιτροπή Ειρήνης επρόκειτο να συναντηθεί στο Παρίσι το αργότερο έως την 1η Οκτωβρίου 1898.

Η μεγάλη πρόκληση που αντιμετώπιζε τώρα ο Πρόεδρος McKinley και οι σύμβουλοί του ήταν να διεκδικήσουν από την Ισπανία την κατοχή των Φιλιππίνων. Είναι βέβαιο ότι ο McKinley, προτείνοντας την παρέμβαση στην Κούβα, δεν είχε καμία σκέψη να αποκτήσει αυτοκρατορία στην άλλη πλευρά του πλανήτη. Η νίκη στη Μανίλα, ωστόσο, είχε προσελκύσει ξαφνική προσοχή σε ένα σημείο με μεγάλη στρατηγική σημασία. Μεταξύ άλλων και ο Ρούσβελτ, οποίος είχε αναδειχθεί σε ιδιαίτερα δημοφιλή προσωπικότητα λόγω της επιτυχούς ανάμειξης του στον πόλεμο, είδε στον κόλπο της Μανίλα ένα φυλάκιο που θα μπορούσε να ενισχύσει σημαντικά την επιρροή των Ηνωμένων Πολιτειών στην Άπω Ανατολή. Οι πρόσφατες ευρωπαϊκές επιθέσεις στην Κίνα φαινόταν, για πολλούς επιχειρηματίες, να απειλούν την αγορά των ΗΠΑ και η Μανίλα παρουσιάστηκε ως βάση από την οποία θα μπορούσαν να υπερασπιστούν τα συμφέροντα των ΗΠΑ στην Ασιατική ήπειρο. Οι ηγέτες των προτεσταντικών εκκλησιών είδαν την εύκολη νίκη στη Μανίλα ως θεία κλήση προς την ιεραποστολική εργασία στις Φιλιππίνες. Οι βρετανικές και ιαπωνικές κυβερνήσεις, επιπλέον, έβλεπαν ιδιαίτερα προσφιλή μια αμερικανική κυβερνητική δύναμη στην περιοχή. Επιπλέον, ο λαός των Φιλιππίνων δε θεωρούνταν ότι είχε την εκπαίδευση, την κατάρτιση ή την εμπειρία που απαιτούνταν για την επιτυχή αυτοδιοίκηση. Αυτή η θεώρηση εξακολούθησε παρά το γεγονός ότι μια ομάδα με επικεφαλής τον Emilio Aguinaldo είχε ανακοινώσει προσωρινή δημοκρατία στις Φιλιππίνες τον Ιούνιο του 1898.

Προβληματισμένος από αυτές τις ποικίλες σκέψεις και με εκτίμηση για το δημοφιλές αμερικανικό αίσθημα, ο McKinley αποφάσισε μετά από μακρά σύσκεψη ότι οι Ηνωμένες Πολιτείες πρέπει να πάρουν στην κατοχή τους περίπου 7. 000 νησιά και 7. 000. 000 κατοίκους των Φιλιππίνων. Η απαίτηση αυτή συμφωνήθηκε

απρόθυμα από την Ισπανία, με την προϋπόθεση ότι οι Ηνωμένες Πολιτείες να καταβάλλουν στην Ισπανία 20. 000. 000 δολάρια ονομαστικά για δημόσια κτίρια και δημόσια έργα στις Φιλιππίνες. Η Συνθήκη του Παρισιού, που υπογράφηκε στις 10 Δεκεμβρίου 1898, συμμορφώθηκε με αυτούς τους όρους. Η Ισπανία παραιτήθηκε από την Κούβα και παραχώρησε στις Ηνωμένες Πολιτείες τις Φιλιππίνες, το Πουέρτο Ρίκο και το Γκουάμ. Η συνθήκη παρά την αρχική αντίδραση της Γερουσίας εγκρίθηκε από τις ΗΠΑ στις 6 Φεβρουαρίου του 1899. Δύο ημέρες νωρίτερα ξεκίνησε ο Φιλιππινέζικος-αμερικανικός πόλεμος, όταν ξέσπασαν μάχες ανάμεσα στα στρατεύματα των Η. Π. Α. και τους αντάρτες του Aguinaldo έξω από τη Μανίλα. Για τα επόμενα τρία χρόνια, οι Φιλιππινέζοι πραγματοποίησαν μια εκστρατεία αντάρτικης μάχης ενάντια στην κατοχή των ΗΠΑ. Μέχρι τη στιγμή που οι μάχες έληξαν, περίπου 20. 000 φιλιππινέζικα στρατεύματα και 200. 000 άμαχοι ήταν νεκροί. Υπολογίστηκε ότι 4. 300 Αμερικανοί έχασαν τη ζωή τους, η συντριπτική πλειοψηφία εξαιτίας ασθενειών.

Ο ισπανικός-αμερικανικός πόλεμος, τόσο σύντομος όσο και σχετικά μη δαπανηρός τόσο στους πόρους όσο και στην ανθρώπινη ζωή, αποτέλεσε σημαντικό σημείο καμπής στην ιστορία και των δύο αντίπαλων χωρών.

Αν και καταστροφικός για την Ισπανία με τα άμεσα αποτελέσματα, ακολουθήθηκε από μια αξιοσημείωτη αναγέννηση στην ισπανική ζωή, τόσο πνευματική όσο και υλική. Όπως έγραψε ο Σαλβαδόρ ντε Μαδαριάγκα στο έργο του «Ισπανία: Μια σύγχρονη ιστορία», η Ισπανία αισθάνθηκε τότε ότι η εποχή των υπερπόντιων περιπετειών είχε παρέλθει, και ότι στο εξής το μέλλον της ήταν στο σπίτι της. Τα μάτια της, τα οποία για αιώνες είχαν περιπλανήσει στα άκρα του κόσμου, τελικά στράφηκαν στο σπίτι της. Δύο δεκαετίες σημαντικής προόδου στη γεωργία, την ανάπτυξη των ορυκτών πόρων, τη βιομηχανία και τις μεταφορές ακολούθησαν. Δημιουργήθηκε επίσης μια λαμπρή ομάδα σκέψεων και συγγραφέων, η «Γενιά του 1898», που έδωσε στην Ισπανία μια πνευματική και λογοτεχνική διάσταση στην Ευρώπη που δεν είχε απολαύσει εδώ και αιώνες.

Αναφορικά με τις νικηφόρες Ηνωμένες Πολιτείες, οι συνέπειες ήταν τελείως διαφορετικές. Οι Ηνωμένες Πολιτείες προέκυψαν από τον πόλεμο μια παγκόσμια δύναμη. Πλέον η χώρα είχε νησιωτικές κατοχές στην Καραϊβική και διασχίζοντας τον Ειρηνικό, συμπεριλαμβανομένης της Χαβάης, της οποίας η προσάρτηση είχε

επιταχυνθεί από τον πόλεμο. Ο πόλεμος κατέστησε βέβαιο ότι υπήρχε ανάγκη κατασκευής ενός καναλιού από τις Η. Π. Α. που οδήγησε στη μελλοντική κατασκευή του Ισθμού του Παναμά. Ενθάρρυνε τον ενθουσιασμό για το Πολεμικό Ναυτικό των Η. Π. Α. , το οποίο γρήγορα μεγάλωσε από την πέμπτη ή έκτη στη δεύτερη θέση μεταξύ των πολεμικών στόλων του πλανήτη. Προκάλεσε δραστική μεταρρύθμιση στον στρατό των Η. Π. Α. , ο οποίος ήταν κακώς προετοιμασμένος για πόλεμο και είχε χάσει πολύ περισσότερους άνδρες από την έκθεση και την ασθένεια παρά από τα εχθρικά όπλα. Επιτάχυνε επίσης τη σταδιοδρομία του μετέπειτα προέδρου της χώρας, Theodore Roosevelt. Μέσα σε λίγα χρόνια μετά το πόλεμο, οι Ηνωμένες Πολιτείες είχαν καταστήσει την Καραϊβική μια αμερικανική λίμνη, έπαιζαν ηγετικό ρόλο στην πολιτική της Άπω Ανατολής (με πρωτοβουλίες όπως η Πολιτική Ανοιχτής Πόρτας) και ετοιμάζονταν να διαδραματίσει καθοριστικό ρόλο στις υποθέσεις της Ευρώπης.

1.2 Η ανεξάρτητη Κούβα έως την έναρξη της επανάστασης του Fidel

Τα συναισθήματα ενθουσιασμού και ανακούφισης που επικράτησαν σε μεγάλο μέρος του πληθυσμού της Κούβας αλλά και της ηγεσίας της επανάστασης μετά την απελευθέρωσή της με τη βοήθεια των ΗΠΑ , δεν άργησαν να διαδεχθούν από άλλου είδους συναισθήματα, δυσαρέσκειας και προβληματισμού σχετικά με την πρόθεση των ΗΠΑ να επιβάλλουν στο νησί το δικό τους καθεστώς κατοχής. Τα επόμενα τέσσερα χρόνια που ακολούθησαν(1898-1902) οι ΗΠΑ επέβαλαν στην πράξη στρατιωτικό δικτατορικό καθεστώς στην Κούβα. Ο Ισπανός Γενικός Διοικητής αντικαταστάθηκε από Αμερικανό, τα τότε Υπουργεία στελεχώθηκαν με Κουβανούς που ζούσαν μέχρι στιγμής ως εξόριστοι στις ΗΠΑ και άνηκαν αποκλειστικά στη λευκή φυλή, ενώ η νευραλγική Διεύθυνση Τελωνείων τέθηκε υπό τον έλεγχο του αμερικανικού στρατού. Παρόλα αυτά η πρόθεση των ΗΠΑ ήταν να καταφέρουν να εγκαταστήσουν στο νησί ένα σταθερό εκπαιδευτικό και διοικητικό σύστημα και να αποσύρουν την όποια μορφή κατοχής, η οποία αποδείχθηκε ιδιαίτερα δαπανηρή για τον προϋπολογισμό της οικονομίας της χώρας. Ο Πρόεδρος των ΗΠΑ McKinley ανέφερε το 1900 στο Στρατηγό Wood τον οποίο είχε διορίσει Γενικό Διοικητή του νησιού πως θα έπρεπε να καταβάλει κάθε δυνατή προσπάθεια να εγκαθιδρύσει ένα καλό εκπαιδευτικό σύστημα, να εξομαλύνει το δικαστικό και να προετοιμάσει το

μέγιστο δυνατό το έδαφος για ένα δημοκρατικό πολίτευμα, ώστε να κατορθώσουν οι Κουβανοί να σταθούν στα πόδια τους και οι ΗΠΑ να αποχωρήσουν γρήγορα και με ασφάλεια από το νησί.

Οι πρώτες εκλογές της μετα-αποικιακής εποχής στην Κούβα διεξήχθησαν υπό τον έλεγχο των ΗΠΑ τον Ιούνιο του 1900 και παρόλο που το εκλογικό σώμα αποτελούνταν από μόλις 5% του συνολικού πληθυσμού του νησιού, το αποτέλεσμα ήταν ξεκάθαρα υπέρ του κόμματος που υποστήριζε την ανεξαρτησία του νησιού. Η διοίκηση των ΗΠΑ δεν ήταν δυνατόν να το αγνοήσει και τώρα αντιμετώπιζε την διπλή πρόκληση εγκαθίδρυσης στην Κούβα μιας σταθερής δημοκρατικής κυβέρνησης, γεγονός που θεωρούσε ως ηθική υποχρέωση, και ταυτόχρονα της διατήρησης της επιρροής της στο νησί και εξασφάλισης των αμερικανικών συμφερόντων μέσω της επιβολής βούλησής της στα ζητήματα υψηλής στρατηγικής της Κούβας. Παράγωγο αυτού υπήρξε η εφαρμογή-επιβολή της λεγόμενης Platt Amendment to 1901.

Την περίοδο αυτή, οι ΗΠΑ θέτουν τις βάσεις για τον εξ' αποστάσεως πολιτικό και οικονομικό έλεγχο της Κούβας, αναγκάζοντάς την να ενσωματώσει στο νεοσύστατο σύνταγμά της τη συγκεκριμένη τροπολογία, θεσμοθετώντας κατά αυτό τον τρόπο τον έλεγχο που επεδίωκαν να διατηρήσουν σε όλα τα σημαντικά ζητήματα της χώρας μετά την αποχώρησή τους από αυτή. Η τροπολογία προέβλεπε κυρίως τα εξής : 1) Την απαγόρευση σύναψης συνθηκών με άλλες χώρες και δημιουργίας ξένων στρατιωτικών βάσεων στο έδαφός της. 2) Την εποπτεία των οικονομικών θεμάτων της Κούβας από τις ΗΠΑ. 3) Τη δυνατότητα παρέμβασης, στρατιωτικής και μη των ΗΠΑ όποτε κρίνονταν αναγκαίο. 4) Τη συνέχιση της προσπάθειας ελέγχου εξάπλωσης των ασθενειών στο νησί. 5) Το δικαίωμα δημιουργίας μόνιμης στρατιωτικής βάσης των ΗΠΑ στο νησί, που είχε ως αποτέλεσμα την αμερικανική βάση στον Κόλπο του Guantanamo, που λειτουργεί μέχρι και σήμερα. Παρόλο που η τροπολογία καταργήθηκε επίσημα το 1934, οι επιπτώσεις της ακολούθησαν επηρέασαν τις δύο χώρες μέχρι περίπου το τέλος του 20ου αι. , δυσχεραίνοντας ακόμα περισσότερο τις σχέσεις τους, αφού θεωρήθηκε ιδιαίτερα ταπεινωτική από τους Κουβανούς. Οι ΗΠΑ πραγματοποίησαν στρατιωτικές παρεμβάσεις στο νησί, από το 1906-1909, το 1912 και την περίοδο 1917-1923. Το γεγονός αυτό αποτέλεσε τροχοπέδη στην πολιτική ωρίμανση της Κούβας. Η ευθύνη δεν μπορεί να θεωρηθεί μονομερής, καθώς σε αρκετές από τις περιπτώσεις παρέμβασης, οι κουβανικές

κυβερνήσεις απεύθυναν κλήση για βοήθεια ώστε να αντιμετωπίσουν εσωτερικά τους ζητήματα που όφειλαν να επιλύσουν οι ίδιες, όπως για παράδειγμα ενέργειες πολιτικών αντιπάλων, εξεγέρσεις εργατών ή συνταξιούχων κ. α.

Πρώτος Πρόεδρος της Ανεξάρτητης πλέον Δημοκρατίας της Κούβας, εξελέγη το 1902 ο Tomas Estrada Palma, ένας κουβανικής καταγωγής μορφωμένος Αμερικανός πολίτης που επεδίωκε την συνέχιση και ενίσχυση των δεσμών με τις ΗΠΑ. Το διάστημα προεδρίας του χαρακτηρίζεται από πολιτικές βίας και διαφθοράς, έντονες ταξικές και φυλετικές διακρίσεις, συχνή ανταλλαγή πληθυσμών από την Κούβα στις ΗΠΑ και αντιστρόφως αλλά και μεγάλη οικονομική ανάπτυξη και ευημερία για μια μικρή μερίδα πληθυσμού. Αξίζει να σημειωθεί πως το διάστημα 1902 – 1905 σχεδόν το 60% των αγροτικών εκτάσεων της Κούβας είχε αγοραστεί από Αμερικανούς ιδιώτες ή εταιρίες με αποτέλεσμα επενδύσεις εκατομμυρίων δολαρίων.

Το πολιτικό κλίμα που διαμορφώθηκε πριν τις επόμενες προεδρικές εκλογές που επρόκειτο να διεξαχθούν το Δεκέμβριο 1905, οδήγησε σε ένα νέο κάλεσμα για αμερικανική παρέμβαση. Το γεγονός του προκατασκευασμένου αποτελέσματος υπέρ της νίκης του Estrada, οδήγησε στην παραίτηση του φιλελεύθερου πολιτικού του αντιπάλου Maximo Gomez. Η ενέργεια αυτή πυροδότησε το ήδη τεταμένο κλίμα και οδήγησε στο ξέσπασμα ένοπλης επανάστασης από τους οπαδούς της φιλελεύθερης παράταξης περίπου 24. 000 στον αριθμό και κατά πλειοψηφία μαύροι. Μαζί τους συντάχθηκαν και αρχηγοί των τοπικών επαρχιών από διάφορα μέρη της χώρας . Αντιμέτωπος με μία επαναστατική φλόγα που συνεχώς αναζωπυρώνονταν και χωρίς οργανωμένη στρατιωτική δύναμη, ο Estrada επιθυμώντας ουσιαστικά βοήθεια για να παραμείνει στην εξουσία, απεύθυνε έκκληση στον τότε Πρόεδρο Theodore Roosevelt για στρατιωτική βοήθεια. Η πρόθεση του Roosevelt για ειρηνική διαπραγμάτευση απογοήτευσε όμως τον Estrada ο οποίος παραιτήθηκε από το αξίωμα του Προέδρου, μην αφήνοντας στον Roosevelt άλλη επιλογή, παρά να παραμείνει στο νησί που είχε μείνει ακυβέρνητο και να αποκαταστήσει την ειρήνη και την τάξη, προστατεύοντας παράλληλα τα συμφέροντα των χιλιάδων Αμερικανών επενδυτών.

Κατά την τετραετή παραμονή των αμερικανικών στρατευμάτων στην Κούβα, 1906-1909, δύο Αμερικανοί Διοικητές ανέλαβαν τη διοίκηση του νησιού, ο Charles Magoon και ο Colonel Enoch Crowder. Η αποστολή τους ήταν η δημιουργία ενός πιο

αξιόπιστου εκλογικού συστήματος, η θέσπιση κανόνων γύρω από τα γραφειοκρατικά θέματα και η ίδρυση ενός μικρού σώματος επαγγελματιών στρατιωτών. Οι επόμενες προεδρικές εκλογές, το Νοέμβριο 1908, ανέδειξαν νικητή τον Maximo Gomez ο οποίος παρέμεινε στην εξουσία ως το 1913. Παρά την αισιοδοξία που επικράτησε από την αποχώρηση των Αμερικανών το 1909, για πολλούς Κουβανούς η νέα εμπειρία αμερικανικής κατοχής υπενθύμισε πως η χώρα τους αποτελούσε ακόμα ένα ταπεινωμένο έθνος, χωρίς καμία εσωτερική οργάνωση, με έντονες ταξικές, κοινωνικές και πολιτικές διαιρέσεις, ανίκανο να αντιμετωπίσει τα εσωτερικά του ζητήματα.

Το 1903 υπογράφονται δύο νέες συμφωνίες ανάμεσα στις δύο χώρες επιπρόσθετα της Τροπολογίας Platt, τη Συνθήκη Αμοιβαιότητας και μια συμφωνία για τη μίσθωση ναυτικών σταθμών και εκτάσεων για συντήρηση. Η Συνθήκη Αμοιβαιότητας καθιέρωσε ένα ποσοστό 20% παραχώρησης σε αγροτικά αγαθά της Κούβας που εισέρχονται στην αμερικανική αγορά με αντάλλαγμα μείωση 20 και 40% στις εισαγωγές των ΗΠΑ. Με μια τρίτη συνθήκη που ενσωματώθηκε στην Τροπολογία Platt, η Αβάνα μισθώνει τις περιοχές Bahía Honda και Guantanamo Bay στις ΗΠΑ όπου αργότερα κατασκευάζεται η γνωστή ναυτική στρατιωτική βάση των ΗΠΑ.

Τα επόμενα χρόνια χαρακτηρίζονται από συνεχή αμερικανική παρουσία στο νησί. Όπως αναφέρθηκε και παραπάνω το 1906 οι ΗΠΑ πραγματοποίησαν στρατιωτική κατάληψη του νησιού με σκοπό να καταπνίξουν εξέγερση και στη συνέχεια με προσωρινή εκτελεστική εξουσία κυβέρνησαν το νησί. Το 1912 μια νέα αμερικανική παρέμβαση κατέπνιξε ένοπλη εξέγερση που διοργάνωσε ο Αφρο-κουβανικός πληθυσμός με σκοπό να προστατέψει την ιδιοκτησία του. Την ίδια χρονιά η Ουάσινγκτον αποφασίζει να διακόψει την μίσθωση στην περιοχή της Bahía Honda με αντάλλαγμα την επέκταση των εγκαταστάσεων στον κόλπο του Guantanamo.

Το 1930, ενώ η Κούβα βρίσκεται υπό την ηγεσία του Gerardo Machado ενός αυταρχικού υποστηριζόμενου από τις ΗΠΑ ηγέτη, η οικονομική της κατάσταση επιδεινώνεται σημαντικά καθώς η εφαρμογή ενός νέου Αμερικανικού νόμου(Hawley-Smoot)μείωσε το μερίδιο που είχε η Κούβα στην αμερικανική αγορά ζάχαρης. Εν τω μεταξύ, η πολιτική κρίση επιδεινώνεται εξαιτίας των εντάσεων μεταξύ της κυβέρνησης Machado και της της αντιπολίτευσης, αλλά και λόγω της γενικευμένης δυσαρέσκειας που είχε προκληθεί στις πλειοψηφία της κοινωνίας,

εξαιτίας της πολιτικής της διαφθοράς και της βίας που ασκούσε ο Machado. Εν τέλει ο Machado ανατρέπεται από ένα στρατιωτικό πραξικόπημα τον Αύγουστο του 1933 που εγκατέστησε τον Carlos Manuel de Céspedes στην εξουσία. Η κυβέρνησή του, καθώς και οι δύο που ακολούθησαν ανατράπηκαν αμφότεροι, τον Σεπτέμβριο του 1933 και τον Ιανουάριο του 1934, με τα πραξικοπήματα που προώθησε ο Fulgencio Batista.

Την ίδια χρονική περίοδο, μέσα από την εξέγερση των εργατών στις φυτείες ζάχαρης, αναδύεται ένα νέο κίνημα με έντονα επανασταστικό χαρακτήρα που θα αποτελέσει το νεοσύστατο Κομμουνιστικό κόμμα της Κούβας, έναν παράγοντα μείζονος σημασίας στην εξέλιξη της χώρας. Το γεγονός αυτό θορυβεί την αμερικανική πλευρά όχι μόνο λόγω των κινδύνων που συνεπάγονταν για τα οικονομικά συμφέροντά της και την ίδια τη ζωή Αμερικανών πολιτών, αλλά και εξαιτίας της εμφάνισης του κομμουνισμού στο νησί. Η ρωσική επιρροή εντονοποιείται, ενώ πέρα από την εργατική τάξη, σταδιακά εξαπλώνεται και στους φοιτητικούς κύκλους.

Οι ΗΠΑ αποφασίζουν να μην παρέμβουν στρατιωτικά ώστε να επιτρέψουν στους πολιτικούς ηγέτες της Κούβας να αρχίσουν να αναλαμβάνουν πλέον την ευθύνη για την επίλυση των εσωτερικών τους ζητημάτων, όμως η στενή επαφή με τον Batista και η υπόσχεσή του προς την Αμερικανό πρέσβη Sumner Welles(7 Οκτωβρίου 1933)ότι θα επιδιώξει με κάθε τρόπο την ανάληψη εξουσίας και την επιβολή ενός συγκεντρωτικού συστήματος διακυβέρνησης που θα προστατεύει και θα προωθεί τα αμερικανικά συμφέροντα, αποτελεί σίγουρα μια έμμεση μεν αλλά έντονα παρεμβατική διάθεση από πλευράς των ΗΠΑ.

Παρόλο που η Επανάσταση των εργατών του 1933 απέτυχε, το αντίκτυπό της υπήρξε ισχυρό στα πολιτικά και οικονομικά ζητήματα της χώρας. Η Τροπολογία Platt καταργήθηκε το 1934 και ψηφίσθηκαν νόμοι ευνοϊκότεροι για τους Κουβανούς καλλιεργητές ζάχαρης. Οι σχέσεις των ΗΠΑ με την Κούβα και γενικότερα με τις χώρες της Λατινικής Αμερικής εισήλθαν πλέον σε μια νέα εποχή, την εποχή της «Πολιτικής Καλής Γειτονίας»(1934-1958). Στην επιλογή αυτής της πολιτικής συνετέλεσαν όπως είναι φυσικό έντονες εσωτερικές ανακατατάξεις στις ΗΠΑ. Η τεράστια οικονομική κρίση του 1929 οδήγησε τις ΗΠΑ να αναθεωρήσουν τη μέχρι τώρα πολιτική τους προς τις χώρες της Λατινικής Αμερικής, το τεράστιο κόστος του στρατιωτικού παρεμβατισμού σε αυτές, και να στραφούν προς ένα μοντέλο έντονου

απομονωτισμού. Επιπλέον, στις αιτίες που οδήγησαν στην πολιτική αυτή δε θα πρέπει να υποτιμάται το αντίκτυπο που είχε στην αμερικανική ήπειρο ο Β΄Π. Π. , τα κοινά ιδανικά και συμφέροντα και η κοινή μάχη απέναντι στον ολοκληρωτισμό.

Οι βασικές αρχές της «Πολιτικής Καλής Γειτονίας» εκφράστηκαν από τον Αμερικανό Πρόεδρο Roosevelt μόλις πέντε εβδομάδες μετά την ανάληψη των καθηκόντων του και συνοψίζονταν στην πλήρη παραίτηση από ένοπλη παρέμβαση των ΗΠΑ. Την πολιτική αυτή αντικαθιστούσε πλέον η ειρηνική διαμεσολάβηση, όπου αυτό κρίνονταν απαραίτητο, το ενδιαφέρον για την ευημερία των γειτονικών χωρών, οι ισχυροί δεσμοί οικονομικής συνεργασίας μεταξύ των ΗΠΑ και των χωρών της Λατινικής Αμερικής και η ανάπτυξη του εμπορίου. Παρόλα αυτά, τα γεγονότα τείνουν να μην επιβεβαιώνουν τις αρχές της πολιτικής αυτής. Χαρακτηριστικά παραδείγματα τέτοιων γεγονότων αποτελούν η αναγνώριση και υποστήριξη δικτατορικών καθεστώτων στην Κούβα, αλλά και η περίπτωση της United Fruit Company, μιας αμερικανικής επένδυσης στο εμπόριο ζάχαρης στα βορειοανατολικά του νησιού.

Σύμφωνα με τον Κουβανό διακεκριμένο ιστορικό της εποχής Oscar Zanetti, άλλοτε ανοικτά άλλοτε με κάποια σχετική συγκάλυψη, η εταιρία προωθούσε με συγκεκριμένους μηχανισμούς ανθρώπους στην εξουσία ενώ αντίθετα προχωρούσε και σε καθαίρεση καθεστώτων. Επιπλέον, με διάφορα μέσα όπως η έκδοση ενημερωτικών φυλλαδίων ιδεολογικού προσανατολισμού που διανέμονταν σε πολλά δημόσια και ιδιωτικά σημεία, η διοργάνωση ομιλιών και η προβολή τηλεοπτικών εκπομπών που προειδοποιούσαν για τους κινδύνους εξάπλωσης του κομμουνισμού αλλά και η επιβολή νόμων σε υπερβάλλοντα βαθμό ευνοϊκών προς τα συμφέροντα της εταιρίας, πραγματοποιούσαν ανοικτή προπαγάνδα προτάσσοντας τα οφέλη και ιδεώδη της United Fruit Company και κατ'επέκταση των ΗΠΑ, εις βάρος της κουβανικής πλευράς. Τέλος, η δανειοδότηση προς τις τοπικές αρχές της πόλης Banos, μιας από τις πόλεις όπου δραστηριοποιούνταν η εταιρία, με σκοπό την κατασκευή έργων κοινής ωφέλειας, αποτέλεσε έναν ακόμα τρόπο ελέγχου της άσκησης πολιτικής σε τοπικό επίπεδο. Παρόλο που η εταιρία θα όφειλε να πληρώσει το δανεισθέν ποσό σε φόρους, από τους οποίους απαλλάσσονταν, με την πρακτική αυτή κατάφερε να ελέγχει και να κατευθύνει σε μεγάλο βαθμό τις όλες τις σημαντικές αποφάσεις που λαμβάνονταν στην επικράτεια της πόλης.

Στις χώρες της Λατινικής Αμερικής, παρά τη δυσαρέσκεια που υπήρχε λόγω των στρατιωτικών παρεμβάσεων των ΗΠΑ σε περιπτώσεις όπως η Κούβα, ο Παναμάς κ. α. , τα κράτη δεν είχαν ούτε την ισχύ αλλά ούτε και την ενότητα να αμφισβητήσουν την παντοδυναμία των ΗΠΑ. Τη δεκαετία του 1930 η οικονομική ενίσχυση προς τις χώρες αυτές καθώς και η Πολιτική Καλής Γειτονίας που εφαρμόστηκε από την προεδρία Roosevelt, βελτίωσαν τις σχέσεις μεταξύ τους και έπεισαν τα κράτη να συμμετάσχουν στο Β'Π. Π. προσφέροντας στρατιωτικές βάσεις και πρώτες ύλες με κοινό σκοπό την δημιουργία ασπίδας κατά του φασισμού που εξαπλώνονταν στην Ευρώπη. Παρόλα αυτά η λήξη του πολέμου βρήκε τις χώρες δυσαρεστημένες απέναντι στην πολιτική των ΗΠΑ, περιμένοντας ένα αντίστοιχο με τα ευρωπαϊκά κράτη σχέδιο Marshall, το οποίο δεν ήρθε ποτέ. Η απροθυμία όμως των ΗΠΑ για ενίσχυση των χωρών της Λατινικής Αμερικής περιορίζονταν στον 1948(OAS) παρείχε τη δυνατότητα για διευθέτηση των ζητημάτων ασφαλείας των κρατών της περιοχής σε ηπειρωτικό επίπεδο, απομονώνοντάς τα από εξωτερική πολιτική επιρροή και ανάμειξη.

Τη περίοδο χρονική περίοδο 1934 – 1952 όπου επικρατούσα πολιτική μορφή στην Κούβα υπήρξε ο Fulgencio Batista, οι σχέσεις ανάμεσα στις δύο χώρες αναπτύσσονται εντός του ίδιου πλαισίου. Κυβέρνησε τη χώρα κάτω από διαφορετικά καθεστώτα(εκλεγμένος αλλά και ως δικτάτορας), αλλά σε κάθε περίπτωση η σύνδεσή του με την πολιτική βούληση των ΗΠΑ υπήρξε άμεση και συνεχής. Η δικτατορική καταπιεστική κυβέρνηση Batista όμως και η ταυτόχρονη ανάδειξη της εθνικιστικής κίνησης αντιδικτατορικών ομάδων κλεφτοπολέμου στα βουνά υπό την ηγεσία του Fidel Castro, οδήγησαν σε ένα γενικότερο αίτημα για πολιτική αλλαγή στην Κούβα, που αποκτούσε συνεχώς ερείσματα στην κοινωνία και ιδιαίτερα στην μαχητική και πολυπληθή εργατική τάξη. Η αποστολή της CIA για εγκαθίδρυση ενός μετριοπαθούς αντιδικτατορικού καθεστώτος που θα κάλυπτε το κενό μεταξύ Batista και Castro και θα άμβλυνη το έντονο κοινωνικό κλίμα, απέτυχε, εξαιτίας και της απροθυμίας Batista να παραιτηθεί. Ως απότοκο, υπήρξε η ανατροπή της τελευταίας πραξικοπηματικής κυβέρνησης Batista από τον Fidel Castro Ruz στις αρχές του 1959 και τις σχέσεις των δύο χωρών να εισέρχονται πλέον σε μία νέα φάση, αυτή της ρήξης και εχθρότητας.

Ο Fidel Castro υπήρξε ο πιο δημοφιλής ηγέτης στην ιστορία της Κούβας την οποία οδήγησε άλλοτε στην ευημερία και την ανάπτυξη και άλλοτε στον μαρασμό, τον απομονωτισμό και την εσωστρέφεια. Η επανασταστική του φυσιογνωμία και η

απροθυμία του για διατήρηση όποιας μορφής σχέσεων με τον ισχυρό εταίρο της στα βόρεια της αμερικανικής ηπείρου, θορύβησε έντονα την αμερικανική πλευρά που δεν άργησε να προχωρήσει σε ενέργειες προκειμένου να ανατρέψει την πολιτική του επικράτηση και ενδυνάμωση.

Η αλήθεια είναι πως πριν το 1958, ο Λευκός Οίκος και το State Department, «δεν ενδιαφέρονταν ιδιαίτερα για τις υποθέσεις της Κούβας»⁸, εννοώντας προφανώς ότι το ενδιαφέρον τους περιοριζόταν στην προώθηση και προστασία των οικονομικών τους συμφερόντων και την εξασφάλιση ευνοϊκών συνθηκών εντός του νησιού με αυτό το σκοπό .

Παρόλα αυτά με την ανάδειξη του Castro, αναδύεται ταυτόχρονα και ένα νέο προφίλ για την Κούβα, με έντονα εθνικιστικά στοιχεία που προωθούν τα αισθήματα αντικαπιταλισμού. Πέρα όμως από τα ανωτέρω, καίριας σημασίας είναι η χρονική συγκυρία που καλλιεργείται και οξύνεται το εχθρικό κλίμα ανάμεσα στις δύο χώρες. Βρισκόμαστε στην πρώτη δεκαετία της ψυχροπολεμικής εποχής. (1947-1991). Ο κόσμος έχει χωρισθεί σε δύο μεγάλα μπλοκ, το Δυτικό με ηγέτιδα δύναμη τις ΗΠΑ και το Ανατολικό με ηγέτιδα δύναμη τη Σοβιετική Ένωση. Η Σοβιετική πλευρά δε θα μπορούσε να εγκαταστήσει καταλληλότερο έρεισμα για την εξάπλωση της κομμουνιστικής επιρροής στην αμερικανική ήπειρο, από την Κούβα. Με τη σημαία του επαναστατικής δύναμης του Μαρξισμού στις χώρες του Τρίτου Κόσμου, η Σοβιετική Ένωση συνδέεται στενά με τον ηγέτη της κουβανικής επανάστασης Castro, προσφέροντας οικονομική ενίσχυση, πολεμικά εφόδια, όπλα, πολεμικά αεροσκάφη και γενικά στρατιωτικό εξοπλισμό και εκπαίδευση. Επιπλέον καλλιεργεί επαναστατική και αντιστασιακή ιδεολογία με κύριο σύνθημα την απλόχερη υποστήριξη που προσφέρει σε όλους τους καταπιεσμένους από καπιταλιστικές δυνάμεις λαούς, που υπήρξαν αποικίες και μάχονται για την ανεξαρτησία και αυτοδιαχείρισή τους.

Κατά την περίοδο του Ψυχρού Πολέμου που ακολούθησε τη λήξη του Β' Π. Π. , οι ΗΠΑ ως η αναμφίβολα υπερδύναμη του δυτικού μπλοκ, ανέλαβε το έργο του περιορισμού της εξάπλωσης του κομμουνισμού, έναντι του μεγάλου αντιπάλου της, της Σοβιετικής Ένωσης. Στο έργο αυτό απρόθυμα συμμετείχαν τα κράτη της

⁸ The Cuba reader, History, Culture, Politics. Aviva Chomsky, Barry Carr & Pamela Maria Smorkaloff, Duke University Press, 2003, σελ. 321

Λατινικής Αμερικής, καθώς έβλεπαν πως η συνδρομή τους δεν είχε τα αντίστοιχα αντικρίσματα σε ανάπτυξη και βελτίωση των οικονομικών συνθηκών στην καθημερινότητα.

Η απόφαση του Προέδρου Eisenhower να αυξήσει την οικονομική βοήθεια προς τις χώρες, εφαρμόστηκε ακόμα πιο αποφασιστικά από την επόμενη κυβέρνηση Kennedy, μεταφραζόμενη σε συμφωνία για παροχή οικονομικής ενίσχυσης ύψους 20δισ δολλαρίων σε βάθος δεκαετίας, στοχεύοντας στην καταπολέμηση της φτώχειας και της ανεργίας και στη δημιουργία συνθηκών οικονομικής ανεξαρτησίας των χωρών της Λατινικής Αμερικής. Η απόφαση αυτή είχε έναν και μοναδικό απώτερο σκοπό. Την ενίσχυση των κρατών αυτών ώστε να μην καταθιστώνται ευάλωτες στην κομμουνιστική απειλή και στον ισχυρότερο εκφραστή της, τη Σοβιετική Ένωση.

Η πιο σημαντική απειλή δημιουργίας ενός θύλακα του κομμουνισμού στην αμερικανική ήπειρο, εντοπιζόνταν, μετά την ανάδειξη του Κάστρο, στην Κούβα. Ο Φιντέλ Κάστρο σύντομα ανέπτυξε φιλικές σχέσεις με τη Σοβιετική Ένωση. Το Φεβρουάριο 1960, ο πρώτος αναπληρωτής στην ηγεσία του κομμουνιστικού κόμματος Anastas Mikoyan επισκέφθηκε την Κούβα για να συζητήσει οικονομικές και εμπορικές συμφωνίες μεγάλου ύψους με σκοπό την μείωση της οικονομικής εξάρτησης από τις ΗΠΑ. Η κουβανική κυβέρνηση στηριζόμενη ήδη στη Σοβιετική Ένωση και ως προς την οικονομική της ανάπτυξη αλλά και ως προς τη διαβεβαίωση που εξέλαβε για παροχή αγαθών και όπλων σε περίπτωση επίθεσης από τις ΗΠΑ, προχώρησε σε εθνικοποίηση ιδιωτικών αμερικανικών επενδύσεων αξίας ενός δις δολλαρίων στο νησί χωρίς καμία αποζημίωση. Η κίνηση αυτή οδήγησε στην επιβολή του πρώτου οικονομικού εμπάργκο που επεβλήθη από τις ΗΠΑ προς την Κούβα. Το εμπάργκο ανακοίνωσε στις 19/10/1960 ο τότε πρόεδρος Eisenhower και αφορούσε όλα τα αγαθά εκτός φαρμάκων και συγκεκριμένων τροφίμων. Λίγους μήνες αργότερα, στις 3/1/1961 και μετά από την απαίτηση της Κούβας να μειωθεί το προσωπικό της αμερικανικής πρεσβείας στο νησί, επήλθε και η ρήξη των μεταξύ τους διπλωματικών σχέσεων. Η σοβιετική πλευρά δεν επέτρεψε κανένα περιθώριο αμφισβήτησης των προθέσεών της, καλοσορίζοντας άμεσα την Κούβα, στο σοβιετικό μπλοκ.

Ο Σοβιετικός εχθρός λοιπόν έχει φθάσει στην αμερικανική πόρτα και το ζήτημα ανατροπής του Fidel Castro βρίσκεται υψηλά στις προτεραιότητες στην αμερικανική

πολιτική ατζέντα. Η αποτυχία των μέχρι στιγμής πολιτικών εφαρμογών, η ανάδειξη του ζητήματος της Κούβας σε μείζονος σημασίας υπόθεση για τον Kennedy στο εσωτερικό των ΗΠΑ αλλά και ο συνεχώς αυξανόμενος κομμουνιστικός κίνδυνος ώθησαν την κυβέρνηση Kennedy να αναλάβει πιο επιθετική στάση, οργανώνοντας το σχέδιο απόβασης στον Κόλπο των Χοίρων, στην Κούβα τον Απρίλιο 1961.

Η απόβαση στον Κόλπο των Χοίρων

Η εισβολή στον Κόλπο των Χοίρων αποτέλεσε μια στρατιωτική επιχείρηση που πραγματοποιήθηκε στις 17 Απριλίου 1961 με σκοπό την ανατροπή της επαναστατικής κυβέρνησης του Fidel Castro στην Κούβα. Η επιχείρηση επανδρώθηκε με έναν αριθμό εξόριστων αντιφρονούντων Κουβανών που ζούσαν στις ΗΠΑ και εκπαιδεύτηκαν από το αμερικανικό κράτος. Εμπνευστής της επιχείρησης υπήρξε ο Αμερικανός Πρόεδρος Eisenhower, ο οποίος εξέφραζε ιδιαίτερη ανησυχία για το μέλλον των σχέσεων των ΗΠΑ με την Κούβα μετά την ανατροπή του καθεστώτος Batista από τις επαναστατικές δυνάμεις του Φιντέλ Κάστρο. Παρόλα αυτά, η εισβολή δεν πραγματοποιήθηκε κατά την περίοδο προεδρίας του αλλά μετατέθηκε στην ευθύνη του επόμενου Αμερικανού Προέδρου John Kennedy. Ο σχεδιασμός της επιχείρησης ανατέθηκε στη CIA, ενώ διατέθηκε ένα μεγάλο ποσό, περί τα 13 εκ. δολλάρια για τη διεξαγωγή της.

Η εισβολή τελικά δεν κατάφερε να επιτύχει το σκοπό της και η αποτυχία υπήρξε αποτέλεσμα πολλών αιτιών. Η μη καλή στρατιωτική προετοιμασία της επιχείρησης, όπως το γεγονός ότι η επίθεση δεν έτυχε καμίας από αέρος προστασίας. Επίσης, το εχθρικό και ανταγωνιστικό κλίμα μεταξύ των μελών της ομάδας εξόριστων που αποτελούσαν το πυρήνα της επιχείρησης. Επιπλέον, το γεγονός της υποτίμησης του στρατιωτικού δυναμικού του Φιντέλ Κάστρο, ο οποίος κατάφερε να καταπνίξει την εισβολή μέσα σε δύο ημέρες. Από το συνολικό αριθμό των 1500 εξόριστων που συμμετείχαν στην επιχείρηση, 1200 πιάστηκαν αιχμάλωτοι. Ακόμη, η ελλιπής πληροφόρηση των ΗΠΑ σε θέματα στρατηγικής σημασίας που δύνανται να κρίνουν το αποτέλεσμα μιας στρατιωτικής επιχείρησης. Συγκεκριμένα, το γεγονός ότι παρά το ότι η απομονωμένη τοποθεσία της απόβασης επελέγη προφανώς με κριτήριο το στοιχείο του αιφνιδιασμού που επρόκειτο να προκαλέσει, η αμερικανική πλευρά αγνοούσε το γεγονός ότι πρόσφατα η κυβέρνηση του Φιντέλ Κάστρο είχε πραγματοποιήσει στην περιοχή έργα ανάπτυξης με σκοπό τη διευκόλυνση της

πρόσβασης, όπως η κατασκευή νέου οδικού δικτύου. Τέλος, η εσφαλμένη αντίληψη της αμερικανικής πλευράς ότι η εισβολή θα προκαλούσε εντός του νησιού ένα κίνημα μαζικής συμμετοχής που θα ενώνονταν με τις δυνάμεις των εισβολέων εναντίον του καθεστώτος Κάστρο.

Λίγες εβδομάδες πριν την εισβολή, αντιεπαναστατικές δυνάμεις εντός του νησιού πραγματοποίησαν πολλαπλές επιθέσεις, βομβαρδίζοντας το μεγαλύτερο εμπορικό κέντρο της Αβάνα, ενώ δύο μικρά αεροπλάνα βομβάρδισαν στις 15 Απριλίου το Στρατόπεδο Columbia, καταστρέφοντας το μεγαλύτερο μέρος του εξοπλισμού της πολεμικής αεροπορίας της Κούβας και σκοτώνοντας πολλούς πολίτες. Το γεγονός αυτό αποτέλεσε προειδοποίηση για την επικείμενη εισβολή αλλά και αφορμή για τον Φιντέλ Κάστρο να τονίσει για πρώτη φορά το σοσιαλιστικό χαρακτήρα της επανάστασης, να τονίσει την απεχθή συμπεριφορά των ΗΠΑ προς τους Κουβανούς, έναν λαό που μάχεται για τα δικαιώματα και την ανεξαρτησία του, αλλά και να εξαίρει τα επιτεύγματα της Σοβιετικής Ένωσης και τον ισχυρό δεσμό της χώρας του με αυτή.

Στον αντίποδα αυτών, η προεκλογική καμπάνια του John Kennedy που είχε προηγηθεί το φθινόπωρο του 1960, με το ζήτημα της Κούβας υψηλά στην ατζέντα, ανακαλούσε τις μνήμες του Δόγματος Monroe του 1823, τονίζοντας ότι οι ΗΠΑ οφείλουν να προβάλλουν αντίσταση σε κάθε ξένη δύναμη που επιχειρεί να αναμειχθεί στα ζητήματα των λαών της αμερικανικής ηπείρου.

Η εισβολή στον Κόλπο των Χοίρων χαρακτηρίστηκε ως ένα μεγάλο στρατηγικό λάθος των ΗΠΑ. Η δυναμική πορεία του επαναστατικού αγώνα του Φιντέλ Κάστρο δεν ανεκόπη, ενώ αντίθετα, ο έλεγχος του στο νησί ενισχύθηκε προσελκύοντας ακόμα περισσότερους μαχόμενους ενάντια στην ιμπεριαλιστική πολιτική των ΗΠΑ.

Επιπλέον η νίκη του Κάστρο απέδωσε μεγαλύτερο κύρος στην επανάσταση που προβλήθηκε εντός αλλά και εκτός της Κούβας, σε όλη τη Λατινική Αμερική. Τέλος, ενδυναμώθηκε ο δεσμός του νησιού με τη Σοβιετική Ένωση.

Επιχείρηση Mongoose

Η αποτυχημένη απόβαση των αντοφρονούντων Κουβανών στον Κόλπο των Χοίρων δεν αποθάρρυνε την αμερικανική πλευρά ώστε να παραιτηθεί από το ζήτημα της Κούβας. Αντιθέτως, αποτελούσε τώρα ακόμα περισσότερο προσωπικό ζήτημα για τον Πρόεδρο Kennedy. Ας μην παραλείπουμε το γεγονός ότι σημαντικό σημείο της προεκλογικής του εκστρατείας υπήρξε η λύση του ζητήματος της Κούβας και οι κατηγορίες έναντι της κυβέρνησης Eisenhower για μη αποφασιστική αντιμετώπιση. Η επιχείρηση Mongoose που εφαρμόστηκε από την νεοκλεγείσα κυβέρνηση Kennedy αποτέλεσε μια νέα προσπάθεια των ΗΠΑ να ανατρέψει το καθεστώς Κάστρο χωρίς άμεση στρατιωτική επέμβαση. Ήταν ουσιαστικά μια μυστική επιχείρηση που ως σκοπό είχε, υπονομεύοντας με διάφορα μέσα την κυβέρνηση Κάστρο, να βοηθήσει τους εχθρούς του στο εσωτερικό του νησιού να απελευθερώσουν την Κούβα και να ανατρέψουν το καθεστώς Κάστρο, ώστε να αναδειχθεί μια νέα κυβέρνηση φιλική προς τις ΗΠΑ. Ήταν η μεγαλύτερη σε αριθμό συμμετεχόντων επιχείρηση των αμερικανικών υπηρεσιών πληροφόρησης προς ένα κομμουνιστικό κράτος. Περί τους 400 πράκτορες CIA εργάστηκαν στην επιχείρηση που επέβλεπε προσωπικά ο αδελφός του Προέδρου Robert Kennedy. Λέγεται μάλιστα ότι η επιχείρηση προέβλεπε ακόμα και τη δολοφονία του αριστερού επαναστατικού ηγέτη. Οι συνθήκες δεν επέτρεψαν τη διατήρηση του μυστικού της επιχείρησης και έτσι ο Κάστρο δεν άργησε να λάβει γνώση για τα αμερικανικά σχέδια.

Η επιχείρηση Mongoose δεν πέτυχε το σκοπό της. Οδήγησε όμως τον Κάστρο λαμβάνοντας υπόψη τις προθέσεις και κινήσεις των Αμερικανών να αισθανθεί πως η επικείμενη εισβολή των ΗΠΑ στο νησί ήταν εγγύς. Επιπλέον, η αποβολή της Κούβας από τον OAS λόγω των δεσμών της με τη Σοβιετική Ένωση, οι αμερικανικές ασκήσεις μεγάλης κλίμακας στη θάλασσα της Καραϊβικής καθώς και η εκπόνηση σχεδίου έκτακτης ανάγκης με σκοπό την εισβολή στην Κούβα αν η επιχείρηση Mongoose προσέφερε αντίστοιχη ευκαιρία, όλα συνηγορούσαν προς την ενίσχυση της πεποίθησης του Κάστρο. Ως λογικό επακόλουθο, ο Κάστρο απευθύνθηκε στη Σοβιετική Ένωση για να λάβει υποστήριξη έναντι της αμερικανικής απειλής.

1.3 Η Κρίση των Πυραύλων

Η επιχείρηση Anadyr λέγεται ότι υπήρξε έμπνευση του ίδιου του Khrushchev, ηγέτη του κομμουνιστικού κόμματος στη Σοβιετική Ένωση και αποτέλεσε μια επιχείρηση που έμμελε να θέσει σε κίνδυνο την ασφάλεια ολόκληρου του πλανήτη. Η τοποθέτηση σοβιετικών βαλλιστικών πυραύλων στο έδαφος της Κούβας ήταν μια πρόταση που προήλθε από τη σοβιετική ηγεσία μετά το αίτημα του Κάστρο για την προστασία του νησιού. Αρχικά η Κεντρική Επιτροπή της Κούβας αντιμετώπισε την πρόταση επιφυλακτικά καθώς θεωρούσε ότι η κίνηση αυτή θα μετέτρεπε την Κούβα σε σοβιετική βάση και θα ζημίωνε την εικόνα της στις υπόλοιπες χώρες της Λατινικής Αμερικής. Τελικά, ο Κάστρο, όντας πεπεισμένος για την πυρηνική υπεροχή των Σοβιετικών(μετά από διαβεβαιώσεις των ίδιων)αλλά και επιχειρηματολογώντας υπέρ της τοποθέτησης των πυραύλων, κίνηση η οποία “θα άλλαζε το συσχετισμό των δυνάμεων μεταξύ καπιταλισμού και σοσιαλισμού”⁹, κατόρθωσε να πείσει την Επιτροπή να δεχθεί την πρόταση της Σοβιετικής Ένωσης. Το σημείο κλειδί στη μεταξύ τους συμφωνία υπήρξε η απόλυτη μυστικότητα.

Πολλοί ήταν οι λόγοι που οδήγησαν τον Khrushchev στην απόφαση τοποθέτησης των πυραύλων. Αρχικά το γεγονός ότι η ιδέα προέκυψε ως μια απόπειρα εξισορρόπησης των δυνάμεων όπως χαρακτηριστικά εξέφρασε ο ίδιος. Θεωρούσε πως η κίνησή του θα λαμβάνονταν ως το αντίβαρο στην ύπαρξη αμερικανικών πυραύλων Jupiter στην Τουρκία, οι οποίοι είχαν τοποθετηθεί εκεί μετά από απόφαση του NATO ως εγγύηση ασφαλείας έναντι σε πιθανή επιθετική κίνηση της Σοβιετικής Ένωσης. Επιπλέον, η τοποθέτηση των πυραύλων στο έδαφος της Κούβας, αποτελούσε την πλέον ορθολογική λύση για την επίτευξη της πυρηνικής ισορροπίας μεταξύ ΗΠΑ και Σοβιετικής Ένωσης, αφού δεν απαιτούνταν δαπάνη υπέρογκων ποσών όπως σε περίπτωση κατασκευής σοβιετικού συστήματος παραγωγής δηπειρωτικών βαλλιστικών πυραύλων.

⁹ The missile crisis in Cuba, Keith Eubank, Krieger Publishing Company, 2000, σελ. 13-18.

Επιπλέον, θα ενισχύονταν η στρατηγική θέση της έναντι των ΗΠΑ, αφού σοβιετικοί πύραυλοι θα βρίσκονταν 90 μόλις ναυτικά μίλια από τις ακτές της Φλόριντα. Επιπλέον, η εγκατάσταση μιας σοβιετικής ομπρέλας προστασίας πάνω από την Κούβα, δεν άφηνε περιθώριο παρέμβασης της Κίνας στο εσωτερικό του νησιού που ανταγωνίζονταν με τη Σοβιετική Ένωση για τη θέση της κομμουνιστικής ηγετικής δύναμης. Ακόμα, η αποτελεσματική προστασία της Κούβας που επιτυγχάνονταν με την τοποθέτηση των πυραύλων, θα προωθούσε την εγκατάσταση του κομμουνισμού και την προβολή της ισχύος της Σοβιετικής Ένωσης και στις υπόλοιπες χώρες της Λατινικής Αμερικής. Τέλος, αν και δεν εκφράστηκε ποτέ επισήμως, θεωρούνταν ότι η κίνηση αυτή θα δημιουργούσε νέες συνθήκες διαπραγματεύσεων σχετικά με την απόσυρση των αμερικανικών στρατευμάτων από το δυτικό Βερολίνο, που δεν είχαν μέχρι στιγμής προκύψει παρά τις απειλές του Khrushchev.

Παρόλη τη δέσμευση και τήρηση στη συμφωνία των δύο πλευρών για απόλυτη μυστικότητα στην επιχείρηση, αστάθμητοι παράγοντες οδήγησαν στην ανακάλυψη της μεγαλύτερης (μέχρι στιγμής) για την ιστορία της Ρωσίας μεταφοράς στρατιωτικής δύναμης τόσο μακριά από το έδαφός της. Οι κλιματικές συνθήκες στην Κούβα όπως η ζέστη και η υγρασία δυσχαίρεναν και καθυστερούσαν τα έργα κατασκευής των εγκαταστάσεων για την τοποθέτηση των πυραύλων. Επιπλέον, οι περιβαλλοντικές συνθήκες, όπως η πυκνή και αραιή βλάστηση στο νησί, δεν προσέφεραν επαρκή από αέρος κάλυψη στην επιχείρηση. Έτσι, στις 14 Οκτωβρίου 1962 ένα αμερικανικό αναγνωριστικό αεροσκάφος τύπου U-2 φωτογράφησε τις υπό κατασκευή εγκαταστάσεις πυραύλων στην Κούβα. Η ανακάλυψη δεν ανακοινώθηκε δημόσια παραμόνο όταν ο Kennedy και η αμερικανική κυβέρνηση είχαν καταλήξει στη βέλτιστη λύση για την αντιμετώπιση της κρίσης. Προς το σκοπό αυτό, ο Kennedy συνέστησε μια ad hoc επιτροπή, την Εκτελεστική Επιτροπή του Εθνικού Συμβουλίου Ασφαλείας, EXCOM. Πέραν των συνεδριάσεων της EXCOM πραγματοποιήθηκαν και πολυάριθμες συναντήσεις του Προέδρου με αξιωματούχους της κυβέρνησης, συμβούλους, υψηλόβαθμα στελέχη των Ενόπλων Δυνάμεων των ΗΠΑ και μέλη του Διπλωματικού Σώματος.

Ο Kennedy θεώρησε εξαρχής ότι η σοβιετική πρόκληση δε θα πρέπει να παραμείνει αναπάντητη. Παρόλο που η ύπαρξη 42 μέσου βεληνεκούς πυραύλων ικανών να φέρουν πυρηνική κεφαλή και η υπό εξέλιξη εγκατάσταση πυραύλων μεγαλύτερου βεληνεκούς στο έδαφος της Κούβας δεν έθεταν σε κίνδυνο τη στρατιωτική ισορροπία

μεταξύ των δύο υπερδυνάμεων, αποτελούσαν σοβαρή αμφισβήτηση της παγκόσμιας πολιτικής ισορροπίας. Οι λόγοι που επέβαλλαν μία σθεναρή αντίδραση από πλευράς των ΗΠΑ σχετίζονταν τόσο με το παγκόσμιος κύρος και την ηγεμονική θέση των ΗΠΑ στη δυτική συμμαχία, όσο και στο πολιτικό περιβάλλον εντός της χώρας. Πρώτα από όλα, το ζήτημα του Βερολίνου απασχολούσε ιδιαίτερα τον Αμερικανό πρόεδρο καθώς και όλους τους συνεργάτες του. Θεωρούσαν πως η απραξία από πλευράς των ΗΠΑ θα εκλαμβάνονταν από τους συμμάχους στη Δύση ως απροθυμία να υπερασπιστούν το Βερολίνο, ενώ παράλληλα θα ενθάρρυναν τον Khrushchev για μία επιθετική κίνηση. Επιπλέον, η παραμονή των πυραύλων στην καρδιά της αμερικανικής ηπείρου, επέτρεπε στη Σοβιετική Ένωση την εισχώρηση στην πυρήνα των χωρών του δυτικού ημισφαιρίου. Ακόμα, η ανοχή των ΗΠΑ θα έπληττε το κύρος της απέναντι στις υπόλοιπες χώρες της Λατινικής Αμερικής και θα υπονόμειε την εμπιστοσύνη των συμμάχων τους στο ΝΑΤΟ. Τέλος, η περιρρέουσα πολιτική κατάσταση στις ΗΠΑ συνηγορούσε προς μια αποφασιστική απάντηση καθώς μεγάλο τμήμα της προεκλογικής του εκστρατείας είχε στηριχθεί στο ζήτημα της Κούβας και την αποτυχία του προέδρου Eisenhower να δράσει αποφασιστικά. Η υιοθέτηση παρόμοιας πολιτικής και από τον ίδιο, θα έθετε υπό αμφισβήτηση την αξιοπιστία του και θα έβλαπτε το Δημοκρατικό κόμμα από από τους κόλπους του οποίου προέρχονταν.

Η αξιολόγηση του κρίσιμου της κατάστασης οδήγησε τον πρόεδρο Kennedy και την επιτροπή EXCOM σε δύο πιθανές λύσεις. Η πρώτη λύση προέβλεπε τον βομβαρδισμό των βάσεων εγκατάστασης των σοβιετικών πυραύλων και ακολούθως την πραγματοποίηση εισβολής στο νησί. Η δεύτερη λύση που ήταν και η τελική απόφαση του προέδρου, προέβλεπε την επιβολή αποκλεισμού στο νησί από τη θάλασσα με την απαίτηση να αποσυρθούν οι πύραυλοι. Σε περίπτωση μη απόσυρσης των πυραύλων θα εφαρμόζονταν η πρώτη λύση. Η υιοθέτηση της λύσης του αποκλεισμού επελέγη από τον Kennedy βάσει μιας σειράς αιτιών. Αρχικά θεωρούσε πως οι διαπραγματεύσεις με την απέναντι πλευρά δεν θα καρποφορούσαν ενώ αντίθετα θα προσέφεραν το χρόνο που απαιτούνταν για την ολοκλήρωση της κατασκευής των εγκαταστάσεων. Επίσης ήταν ζήτημα προβολής ισχύος των ΗΠΑ εντός και εκτός της αμερικανικής ηπείρου ενώ ταυτόχρονα εξασφάλιζε εσωτερική πολιτική ισορροπία και αναγνώριση για τον ίδιο τον πρόεδρο. Τέλος, η λύση αυτή δεν προέβλεπε άμεση χρήση βίας που θα μπορούσε να οδηγήσει σε έναν παγκόσμιο

πυρηνικό όλεθρο.

Πριν απευθυνθεί στο αμερικανικό έθνος στις 22 Οκτωβρίου 1962, ο Kennedy θεώρησε απαραίτητο να ενημερώσει τους συμμάχους των ΗΠΑ και όλες τις πρεσβείες ανά τον κόσμο. Με διάφορες μεθόδους, επιστολές, προφορικές ενημερώσεις και ειδικές οδηγίες αρχηγοί κρατών, πρέσβεις και πρόξενοι ενημερώθηκαν για ένα ζήτημα που ήταν εξαιρετικά κρίσιμο όχι μόνο για τις δύο αντίπαλες υπερδυνάμεις αλλά και για το μέλλον ολόκληρης της ανθρωπότητας. Οι τρεις μεγαλύτεροι δυτικοί σύμμαχοι, Γερμανία, Γαλλία και Μ. Βρετανία ενημερώθηκαν από ομάδες απεσταλμένων που συναντήθηκαν με κάθε έναν από τους τρεις ηγέτες. Αξίζει να σημειωθεί πως στο λόγο του προς το λαό, ο Αμερικανός ηγέτης χρησιμοποίησε τη λέξη “καραντίνα” αντί του αποκλεισμού ώστε να αποφευχθεί οποιαδήποτε σύγκριση με τον αποκλεισμό του Βερολίνου.

Η καραντίνα τέθηκε σε εφαρμογή το πρωί της 24ης Οκτωβρίου 1962. Οι οδηγίες είχαν ως εξής: Όλα τα πλοία με προορισμό την Κούβα με την είσοδό τους στη ζώνη αποκλεισμού 800 μιλίων θα αναγκάζονταν να σταματήσουν, θα ελέγχονταν και αν διαπιστώνονταν επιθετικό φορτίο, θα απομακρύνονταν. Η πρώτη αναμέτρηση έλαβε χώρα λίγο μετά την έναρξη του αποκλεισμού. Δύο σοβιετικά πλοία πλησίαζαν τη γραμμή αποκλεισμού ενώ ταυτόχρονα δύο σοβιετικά υποβρύχια είχαν λάβει θέση ανάμεσα στα πλοία. Σε περίπτωση που συνέχιζαν την πορεία τους θα έπρεπε να βυθιστούν και η απώλεια ανθρώπινων ζωών ήταν κάτι που απεύχονταν ο πρόεδρος. Τελικά, προς ανακούφιση της αμερικανικής πλευράς, μετά από λίγα λεπτά τα πλοία σταμάτησαν και είχαν αντιστρέψει την πορεία τους.

Η αποφασιστικότητα του Kennedy ήταν ένας από τους λόγους που οδήγησαν τον Σοβιετικό ηγέτη να αποφασίσει να μην προκαλέσει επιπλέον την αμερικανική πλευρά. Ο Khrushchev προφανώς προσδοκούσε μια ηπιότερη στάση από τον Kennedy αγνοώντας τις προεκτάσεις που είχε λάβει το ζήτημα για το εσωτερικό πολιτικό περιβάλλον του Αμερικανού προέδρου. Αναστατωμένος από αυτή την εξέλιξη ο Khrushchev κάλεσε το προεδρείο του κόμματος, ενημερώνοντας το για την εξέλιξη της κατάστασης και την επιθυμία του να μην οξύνει περισσότερο το κλίμα. Αυτές οι εξελίξεις σε συνδυασμό με πληροφορίες που λάμβανε από διάφορες πηγές επέβαλλαν την αλλαγή πολιτικής προκειμένου να αποφευχθεί μια γενικευμένη σύρραξη. Πράγματι πηγές από τον τύπο, η αναφορά του Σοβιετικού Πρέσβη σχετικά

με την εσωτερική κατάσταση στις ΗΠΑ, η πληροφόρηση της προετοιμασίας των αμερικανικών νοσοκομείων για πόλεμο ακόμα και οι πληροφορίες της KGB υποστήριζαν πως η αμερικανική ηγεσία επρόκειτο να επιτεθεί στην Κούβα. Υπό αυτή την πίεση και αφού έλαβε την συγκατάθεση του προεδρείου του κόμματος, ο Khrushchev έστειλε στις 26 Οκτωβρίου ένα προσωπικό γράμμα στον Kennedy γνωστοποιώντας πως η Σοβιετική Ένωση ήταν διατεθειμένη να αποσύρει την υποστήριξη των Σοβιετικών τεχνικών από την Κούβα αν οι ΗΠΑ δεσμεύονταν να μην πραγματοποιήσουν καμία εχθρική ενέργεια απέναντί της.

Την επόμενη ημέρα, διαπιστώνοντας πως τελικά δεν υπήρξε εισβολή και πως οι πληροφόρηση από τις πηγές ήταν λανθασμένη, αποφάσισε να στείλει δεύτερο γράμμα, προσθέτοντας τον όρο της απόσυρσης των πυραύλων από την Τουρκία σε αντάλλαγμα των σοβιετικών πυραύλων στην Κούβα. Με τον τρόπο αυτό επιχείρησε να αμβλύνει και την κριτική που θα ασκούσαν εναντίον του όχι μόνο από τους κόλπους του κόμματος στο εσωτερικό της Σοβιετικής Ένωσης, αλλά και από ηγέτες κομμουνιστικών κυβερνήσεων άλλων χωρών ανά τον κόσμο, για υποχωρητικότητα.

Η αμερικανική πλευρά αποφάσισε να απαντήσει στο πρώτο γράμμα και να αγνοήσει τον όρο ανταλλαγής των πυραύλων. Αυτό συνέβη κυρίως για δύο λόγους. Πρώτον, είχε γίνει αντιληπτό από τους συνεργάτες του προέδρου ότι η αντίπαλη πλευρά είχε ξεκινήσει να υποχωρεί και δεύτερον οι ΗΠΑ δεν επιθυμούσαν να άρουν μονομερώς μια απόφαση που είχε ληφθεί συλλογικά από τους συμμάχους τους στο NATO και να δυσαρεστήσει την Τουρκία. Εν τέλει ο Kennedy αποστέλλοντας επιστολή προς τον Khrushchev τον ενημέρωσε πως αποδέχονταν να εγγυηθεί την αποχή από οποιαδήποτε επιθετική ενέργεια εναντίον της Κούβας με την προϋπόθεση να απομακρυνθούν όλα τα επιθετικά σοβιετικά όπλα από το νησί υπό την επιτήρηση του Οργανισμού των Ηνωμένων Εθνών. Ο Αμερικανός Πρόεδρος επιπλέον, έχοντας επίγνωση της κρισιμότητας της κατάστασης επιχείρησε να διασφαλίσει τη θετική ανταπόκριση του Σοβιετικού ηγέτη. Σε συνάντηση που πραγματοποίησε ο αδελφός του Robert Kennedy με το Σοβιετικό πρέσβη Dobrynin, πρότεινε μέσω του αδελφού του στον Khrushchev, πέραν της δέσμευσης να μην πραγματοποιήσει επίθεση στην Κούβα και μια μεταξύ τους συμφωνία κατά την οποία αποδέχονταν την απομάκρυνση των πυραύλων από την Τουρκία, όχι όμως δημόσια ως μέρος της επίσημης συμφωνίας αλλά ως κοινή μυστική συνεννόηση μεταξύ τους, στο άμεσο χρονικό διάστημα.

Στο μεταξύ ένα ατυχές συμβάν επρόκειτο να επιταχύνει την εξέλιξη της κατάστασης και να διαμορφώσει σε σημαντικό βαθμό την απόφαση του Khrushchev να επικυρώσει τη συμφωνία με τις ΗΠΑ. Κατά τη διάρκεια αναγνωριστικής πτήσης που πραγματοποίησαν αμερικανικά αεροσκάφη επάνω από την Κούβα, κουβανικά αεροπορικά όπλα πυροβόλησαν εναντίον τους. Μόνο ένα αεροσκάφος χτυπήθηκε αλλά επέστρεψε με ασφάλεια στη βάση του. Παρόλα αυτά τα σοβιετικά στρατεύματα εξέλαβαν τους πυροβολισμούς από πλευράς των Κουβανών ως εκκίνηση της επίθεσης των ΗΠΑ. Σε επόμενη αναγνωριστική πτήση που πραγματοποιήθηκε από αμερικανικό αεροσκάφος τύπου U-2, οι σοβιετική στρατιωτική διοίκηση στο νησί, άνοιξε πυρ εναντίον του με αποτέλεσμα την κατάρριψη του και το θάνατο του πιλότου. Το γεγονός αυτό χρησιμοποιήθηκε ως μέσο άσκησης πίεσης από την αμερικανική πλευρά, καθώς τονίστηκε ότι προκάλεσε μεγάλες εσωτερικές πιέσεις στις ΗΠΑ για απάντηση με στρατιωτικά μέσα.

Επιπλέον, ο Khrushchev συνυπολόγισε και τη στάση του Κάστρο στην απόφασή του να αποσύρει τους πυραύλους. Ο Κουβανός ηγέτης είχε δηλώσει νωρίτερα (27 Οκτωβρίου) στο Σοβιετικό ηγέτη, πως θα έπρεπε, προκειμένου να προλάβει την επικείμενη αμερικανική επίθεση, να πραγματοποιήσει πρώτος πυρηνικό χτύπημα εναντίον των ΗΠΑ, δείχνοντας να αδιαφορεί για τις ολέθριες συνέπειες μιας τέτοιας κίνησης.

Τέλος επίσημες πηγές ανέφεραν πως ο Kennedy είχε αποφασίσει να πραγματοποιήσει βομβαρδισμό των βάσεων των πυραύλων στην Κούβα στις 29 και 30 Οκτωβρίου. Μάλιστα είχαν λάβει την πληροφόρηση από την KGB ότι ο Kennedy κατευθύνονταν προς την εκκλησία, γεγονός που ερμηνεύθηκε ως πιθανός προάγγελος αμερικανικού πυρηνικού χτύπηματος.

Υπό αυτό το βάρος των καταστάσεων ο Σοβιετικός ηγέτης αποφάσισε να δεχθεί την πρόταση του Kennedy επιλέγοντας να μην οξύνει πλέον το ήδη τεταμένο κλίμα που έφερε τις δύο χώρες στα πρόθυρα του πυρηνικού πολέμου. Σε επιστολή του που αναγνώστηκε μέσω του παγκοσμίου εμβέλεια ραδιοφωνικού σταθμού “Ράδιο-Μόσχα”, ώστε να μη χαθεί πολύτιμος επιπλέον χρόνος που θα έθετε σε κίνδυνο τη συμφωνία, ο Khrushchev ανακοίνωσε ότι είχε διατάξει την αποσυναρμολόγηση των πυραύλων και την επιστροφή τους στη Σοβιετική Ένωση, σε αποδοχή της δέσμευσης των ΗΠΑ να απέχουν από οποιαδήποτε εχθροπραξία εναντίον της Κούβας. Την

επιστολή έλαβε και εγγράφως λίγο αργότερα η αμερικανική ηγεσία.

Το γενικότερο κλίμα είχε ξεκινήσει να αποφορτίζεται, όμως δύο γεγονότα έθεσαν σε κίνδυνο τη συμφωνία. Πρώτον το γεγονός ότι η Κούβα αρνήθηκε όλες τις διαφορετικές μεθόδους επιτήρησης των Η. Ε. στη διαδικασία αποσυναρμολόγησης των πυραύλων και επιστροφής τους στη Σοβιετική Ένωση. Τελικά το ζήτημα επιλύθηκε κατά τη διάρκεια των διαπραγματεύσεων μεταξύ ομολόγων των Υπουργείων Εξωτερικών των δύο χωρών (Υφυπουργοί Εξωτερικών Kuznetsov και McCloy) καθώς αποφασίστηκε η επιτήρηση των σοβιετικών πλοίων και η καταμέτρηση των πυραύλων πάνω σε αυτά πριν ξεκινήσουν την επιστροφή τους στη Σοβιετική Ένωση. Αξίζει να σημειωθεί πως το ζήτημα της επιστροφής της βάσης Guantanamo που προσπάθησε να θέσει επί του πεδίου των διαπραγματεύσεων ο Σοβιετικός αξιωματούχος, απορρίφθηκε χωρίς καμία συζήτηση από τον McCloy.

Ακόμα, ιδιαίτερα κρίσιμο μεταξύ των δύο πλευρών υπήρξε και το ζήτημα της παραμονής των σοβιετικών βομβαρδιστικών αεροσκαφών τύπου IL-28 στην Κούβα. Παρόλο που η αμερικανική πλευρά παραδέχονταν ότι τα αεροσκάφη δεν ήταν νέας τεχνολογίας ικανά να πλήξουν σε σημαντικό βαθμό την ενδοχώρα των ΗΠΑ, κρίθηκαν ως επιθετικά όπλα και η απομάκρυνσή τους έγινε προϋπόθεση για την άρση αποκλεισμού του νησιού. Οι σημαντικές προσπάθειες των Σοβιετικών να ισορροπήσουν μεταξύ της επιθυμίας τους να μην διακινδυνεύσουν τη συμφωνία τους με τις ΗΠΑ αλλά και ταυτόχρονα να διατηρήσουν την ισχύ των δεσμών τους με την Κούβα, ζητώντας τη δημόσια δέσμευση του Kennedy περί μη εισβολής στην Κούβα και ταυτόχρονα την απόρριψη του όρου απομάκρυνσης και των IL-28 ως μέρους της αρχικής τους συμφωνίας, δεν καρποφόρησαν. Εν τέλει ο Khrushchev ενημέρωσε τον Kennedy στις 20 Νοεμβρίου 1961 ότι τα βομβαρδιστικά αεροσκάφη τύπου IL-28 θα απομακρύνονταν από το νησί στις επόμενες τριάντα ημέρες, Την επόμενη ημέρα ο Kennedy ανακοίνωσε επίσημα την άρση αποκλεισμού του νησιού.

Κατά την αποτίμηση της κρίσης χρήσιμα συμπεράσματα εξάγονται τόσο για τις ικανότητες των δύο κρατών και των ηγετών του κατά τη διαχείρισής της όσο και για το μέλλον των σχέσεών τους. Όσον αφορά στη σοβιετική πλευρά, η αναμέτρηση ανέδειξε την πυρηνική αδυναμία της έναντι των ΗΠΑ που επέβαλε την υποχωρητική της στάση στα μάτια της παγκόσμιας κοινότητας. Αυτό συνέβη κυρίως γιατί η συμφωνία για την ανταλλαγή των πυραύλων της Κούβας με αυτούς της Τουρκίας

παρέμεινε για πολλά χρόνια μυστική γεγονός που δεν ευνόησε την εικόνα της Σοβιετικής Ένωσης. Όσον αφορά στον ίδιο τον Khrushchev, δέχθηκε έντονη κριτική από τα ηγετικά στελέχη του σοβιετικού κομμουνιστικού κόμματος και τους αξιωματικούς του σοβιετικού στρατού, ενώ η στάση του έπληξε το κύρος της χώρας. Ως συνέπεια, δύο χρόνια μετά το τέλος της κρίσης έχασε την εξουσία. Η Σοβιετική Ένωση επικεντρώθηκε στη γεφύρωση της πυρηνικής διαφοράς της με τις ΗΠΑ (missile gap) στόχος που επετεύχθη τη δεκαετία 1970, ώστε να “μη βρεθεί ποτέ ξανά σε θέση σαν και αυτή” όπως χαρακτηριστικά είχε αναφέρει ο Σοβιετικός Υφυπουργός Εξωτερικών Kuznetsov στον Αμερικανό ομόλογό του McCloy κατά το τελικό στάδιο διαπραγματεύσεων μεταξύ των δύο χωρών.¹⁰

Στην αμερικανική πλευρά τα αποτελέσματα της κρίσης ήταν σαφώς ευνοϊκότερα. Ο Kennedy αναδείχθηκε ως ένας ισχυρός και αξιόπιστος ηγέτης ικανός να υπερασπιστεί τα συμφέροντα της χώρας του. Η διαχείριση της κρίσης από πλευράς των ΗΠΑ θεωρήθηκε επιτυχημένη ενισχύοντας το γόητρο της χώρας σε παγκόσμια κλίμακα. Επιπλέον, η ισχύς της χώρας αξιοποιήθηκε αποτελεσματικά καθώς ο Kennedy πέτυχε τα επιθυμητά αποτελέσματα υπό την απειλή χρήσης στρατιωτικής βίας, χωρίς να χρειαστεί τελικά να καταφύγει σε αυτή. Τέλος, μια νέα μέθοδος στη διαχείριση στρατιωτικής κρίσης αναδείχθηκε από πλευράς των ΗΠΑ. Ο Πρόεδρος Kennedy είχε την ικανότητα να ελέγχει την κατεύθυνση και διεξαγωγή στρατιωτικών επιχειρήσεων μέσα από το Λευκό Οίκο. Οι αποφάσεις δε λαμβάνονταν από τους αξιωματικούς των Ενόπλων Δυνάμεων της χώρας στο πεδίο των επιχειρήσεων, αλλά από τον Πρόεδρο και τους συνεργάτες του μέσα από το οβάλ γραφείο. Θεωρείται ότι η νέα μέθοδος “μικροδιαχείρισης” μιας κρίσης μέσα από το Λευκό Οίκο που πραγματοποιήθηκε σε έντονο βαθμό κατά την προεδρία Johnson, χρησιμοποιήθηκε για πρώτη φορά κατά τη Κρίση της Κούβας.¹¹

¹⁰ The missile crisis in Cuba, Keith Eubank, Krieger Publishing Company, 2000, σελ. 82

¹¹ The missile crisis in Cuba, Keith Eubank, Krieger Publishing Company, 2000, σελ. 97

Τα αποτελέσματα της κρίσης ήταν επικοδομητικά και για τις σχέσεις μεταξύ των δύο υπερδυνάμεων. Αναγνωρίζοντας τον κοινό κίνδυνο ενός πυρηνικού όλεθρου αλλά και την ανάγκη εκτόνωσης της έντασης μεταξύ τους, οι δύο χώρες άνοιξαν νέους δίαυλους άμεσης επικοινωνίας και προχώρησαν στην υπογραφή της Συμφωνίας Περιορισμένης Απαγόρευσης των Πυρηνικών Δοκιμών τον Ιούλιο 1963, που απαγόρευε τις πυρηνικές δοκιμές κάτω από το νερό, στην ατμόσφαιρα και στο διάστημα.

Τα γεγονότα που εξελίχθηκαν μετά την Κρίση της Κούβας, ανέδειξαν και πάλι τις έντονες αντιφάσεις στη σχέση ΗΠΑ και Κούβας. Το 1966 ο Αμερικανός Πρόεδρος Johnson μετά τη δημοσία ανακοίνωση του Κάστρο σχετικά με την πρόθεση της κυβέρνησης να μην εμποδίσει τους πολίτες της να μετακινηθούν στις ΗΠΑ, ανακοίνωσε ότι θα ανοίγει τα σύνορα για τους Κουβανούς πολίτες και προχώρησε μάλιστα στην ψήφιση νόμου που επέτρεπε στους Κουβανούς που φθάνουν στις Ηνωμένες Πολιτείες να αναζητήσουν μόνιμη κατοικία μετά από ένα χρόνο. Επιπλέον, μετά την κοινώς αποδεκτή ανάγκη για ύφεση των σχέσεων μεταξύ Δυτικού και Ανατολικού ημισφαιρίου που ακολούθησε την παγκόσμια ένταση που προκάλεσε η Κρίση της Κούβας, η πολιτική των ΗΠΑ στη διάρκεια της δεκαετίας του 1970 άρχισε να χαλαρώνει κάπως. Έτσι, το 1975 ο Πρόεδρος Κάρτερ πραγματοποίησε κινήσεις για να χαλαρώσει τα θαλάσσια σύνορα, απελευθερώνοντας ορισμένο αριθμό Κουβανών φυλακισμένων. Σχεδόν δύο δεκαετίες αργότερα, το 1980, ένα νέο μεταναστευτικό κύμα φθάνει στις ΗΠΑ.

Η άνοδος της τιμής του πετρελαίου σε συνδυασμό με το συνεχιζόμενο εμπάργκο, οδηγεί χιλιάδες πολίτες να αναζητήσουν άσυλο στις ΗΠΑ, και αναγκάζουν τον Κάστρο να επιτρέψει απρόθυμα την έξοδο περίπου 125. 000 Κουβανών προς τις ακτές της Φλόριντα.

Την ίδια δεκαετία όμως, η παροχή υποστήριξης από πλευράς της Κούβας σε μαχητικές κομμουνιστικές ομάδες χωρών της Αφρικής και της Λατινικής Αμερικής όπως η Αγκόλα, το Ελ Σαλβαδόρ, Γουατεμάλα και η Νικαράγουα προκαλεί την άμεση αντίδραση των ΗΠΑ, η οποία προχωράει στο χαρακτηρισμό της Κούβας ως χορηγό τρομοκρατίας, το Μάρτιο 1982. Ο τότε πρόεδρος Reagan επιβάλλει νέες κυρώσεις και επαναφέρει την απαγόρευση να ταξιδεύουν στην Κούβα οι Αμερικανοί πολίτες.

1. 5 Η μεταψυχροπολεμική εποχή έως την προεδρία George Bush

Η δεκαετία του 1990 σηματοδοτείται από την κατάρρευση της Σοβιετικής Ένωσης το 1991 και ταυτόχρονα και τους τίτλους τέλους της διασύνδεσής της με την Κούβα. Ο κίνδυνος εξάπλωσης του κομμουνισμού εξαλείφεται και παρά τις όποιες προσδοκίες για ελάφρυνση η άρση των κυρώσεων, οι ΗΠΑ τις διατηρούν και τις ενισχύουν. Με τη νέα ρητορική που εκφράζεται ως προώθηση της δημοκρατίας στο νησί και καταγγελία για την παραβίαση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, ο πρόεδρος George Bush υπογράφει το 1992 τον νόμο περί της κουβανικής δημοκρατίας, (Cuban Democracy Act) ο οποίος προβλέπει την παρεμπόδιση πλοίων που έχουν ανταλλάξει αγαθά με την Κούβα κατά τις προηγούμενες 180 ημέρες να αποβιβασθούν σε λιμάνια των ΗΠΑ και απαγορεύει στις ξένες θυγατρικές των αμερικανικών επιχειρήσεων να πραγματοποιούν συναλλαγές με την Κούβα, ακόμα και να αποστέλλουν ανθρωπιστική βοήθεια. Η νομοθεσία περιορίζει επίσης το ύψος των εμπορικών συναλλαγών με την Κούβα. Η πράξη, ωστόσο, αποτελεί παραδόξως μια ευκαιρία για την ομαλοποίηση των σχέσεων των δύο χωρών, ωθώντας την κυβέρνηση του Κάστρο να κάνει σημαντικές οικονομικές και πολιτικές μεταρρυθμίσεις. Ακόμη, η Κούβα επικεντρώνεται στην προσπάθεια να βρει νέους ξένους επενδυτές. Οι εξαιρετικά γενναίες παροχές προς τους ενδιαφερόμενους επενδυτές, έχει ως αποτέλεσμα τη δημιουργία 110 νέων κοινοπραξιών στο νησί κατά την τριετία 1990-1993.

Ενώ οι διμερείς συμφωνίες για την αντιμετώπιση των προσφυγικών ροών συνεχίζονται, ένας νέος νόμος υπό την προεδρία του Bill Clinton θέτει ακόμα πιο αυστηρά όρια στις σχέσεις των δύο χωρών. Ο νόμος, γνωστός ως Helms-Burton, ο οποίος υπογράφεται στις 12 Μαρτίου 1996, εντείνει και κωδικοποιεί σε νόμο το εμπάργκο των ΗΠΑ. Έρχεται αρκετές εβδομάδες μετά την κατάρριψη δύο αμερικανικών πολιτικών αεροπλάνων που πραγματοποίησε ο κουβανικός στρατός. Μεταξύ άλλων διατάξεων, ο νόμος προβλέπει ποινές προς τις ξένες εταιρείες που συνεργάζονται με την Κούβα. Επιπλέον, μέσω του νόμου δηλώνονταν ρητά πως οποιοσδήποτε διεθνής φορέας ή θεσμός επιχειρούσε να δεχθεί ως μέλος, να πραγματοποιήσει οικονομική συνεργασία ή να αποστείλει οικονομική βοήθεια προς την Κούβα, θα απαγορεύονταν να λάβει οποιαδήποτε οικονομική συνδρομή από τις ΗΠΑ, προκαλώντας τη παγκόσμια καταγγελία από πλευράς συμμάχων των ΗΠΑ για παραβίαση του διεθνούς δικαίου. Τέλος, ο νόμος ορίζει ότι οι κυρώσεις μπορούν να

αρθούν μόνο αφού ο Φιντέλ Κάστρο και ο αδελφός του Ραούλ δεν είναι πλέον στην εξουσία.

Το ίδιο χρονικό διάστημα και ενώ η Κούβα έχει προχωρήσει και σε παραχώρηση μερικής ελευθερίας στον τύπου και έχει απελευθερώσει πολιτικούς κρατουμένους, το σύνολο της κοινωνίας ζει σε συνθήκες φτώχειας. Το μεταναστευτικό ρεύμα προς τις ΗΠΑ είναι όλο και αυξανόμενο, με αποτέλεσμα μόνο το 1994, 30. 000 Κουβανοί να έχουν εισέλθει στις ΗΠΑ. Ο πρόεδρος Clinton υπηρετώντας ως διοικητής του Αρκανσό, είχε βιώσει τις ταραχές που προκλήθηκαν στην πολιτεία, όταν μία μεγάλη μερίδα από τους 125. 000 Κουβανούς που είχαν μεταναστεύσει στις ΗΠΑ τη συγκεκριμένη χρονιά, είχε εγκατασταθεί στην πολιτεία του Αρκανσό. Μάλιστα, η επακόλουθη βία συνέβαλε στην αποτυχία του να επανεκλεγεί ως διοικητής. Υπό αυτή την πίεση και παρά την πίεση του Κογκρέσου να συνεχίσει να δέχεται Κουβανούς πρόσφυγες, ο πρόεδρος Clinton δήλωσε στις 18 Αυγούστου 1994 πως “Οι άνθρωποι που ζουν στην Κούβα δε θα επιτρέπεται να έρχονται στις ΗΠΑ”.¹²

Υπό τις δυσμενείς συνέπειες που παρήγαγε ο νόμος Helms-Burton , ο Clinton και ο Κάστρο δέχθηκαν να διαπραγματευτούν για την προσφυγική πολιτική. Το αποτέλεσμα που προέκυψε είναι γνωστό ως “wet foot – dry foot policy”. Ουσιαστικά προέβλεπε ότι όσοι πρόσφυγες κατάφεραν να φθάσουν στην ακτή θα επιτρέπονταν να αιτηθούν για άδεια παραμονής, ενώ όσοι παρέμεναν στη θάλασσα, θα κρατούνταν. Παρά την αρχική απαίτηση του Κουβανού αντιπροσώπου για αποδοχή 130. 000 προσφύγων το χρόνο τελικά συμφώνησαν στον αριθμό των 20. 000. Οι συμβιβασμοί της κουβανικής πλευράς αναδεικνύουν τη ζοφερή πολιτική, οικονομική και κοινωνική πραγματικότητα της χώρας .

Εν τω μεταξύ, η εκλογή του νέου Προέδρου Hugo Chavez στη Βενεζουέλα προσφέρει ένα σύμμαχο στην Κούβα, αφού από την αρχή ανάληψης της εξουσίας του το Φεβρουάριο 1999 συνδέεται με τον Κουβανό ηγέτη στην πολιτική ενάντια των ΗΠΑ.

¹² The United States and Latin America after the Cold War, Russell Crandall, Cambridge University Press, 2008, σελ. 174

Επιπλέον ο πρόεδρος της Βενεζουέλας υπογράφει συμφωνία με τον Κάστρο, επιτρέποντας στη Βενεζουέλα να στείλει πετρέλαιο στην Κούβα σε πολύ χαμηλή τιμή, σε αντάλλαγμα για την υποστήριξη της Κούβας στην εκπαίδευση, την υγειονομική περίθαλψη, την επιστήμη και την τεχνολογία. Μάλιστα λίγο μετά την ανάληψη των καθηκόντων του τον Φεβρουάριο του 1999, ανακοίνωσε μια γενική επισκευή του κρατικού πετρελαϊκού κολοσσού PDVSA, του μεγαλύτερου ξένου προμηθευτή πετρελαίου στις Ηνωμένες Πολιτείες την εποχή εκείνη. Τα επόμενα χρόνια, η Βενεζουέλα ενισχύει τις εξαγωγές πετρελαίου της στην Κούβα με αντάλλαγμα για τεχνικό προσωπικό από την Κούβα, συμπεριλαμβανομένων των γιατρών, των εκπαιδευτικών και άλλων κοινωνικών υπηρεσιών.

Μία αξιοσημείωτη αλλαγή λαμβάνει χώρα με την υπογραφή της "Πράξης Ενίσχυσης Εξαγωγών και Τροποποίηση των Εμπορικών Κυρώσεων" το 2000. Η θέσπιση της νέας πράξης ήταν αποτέλεσμα άσκησης συστηματικών πιέσεων από τον τομέα της αγροτικής βιομηχανίας των ΗΠΑ κυρίως από τις νότιες πολιτείες, επιτρέποντας στις ΗΠΑ να εξάγουν αγαθά ανθρωπιστικής βοήθειας. Η Κούβα αναρριχήθηκε γρήγορα στη λίστα με τις πρώτες 30 χώρες-εισαγωγείς των αμερικανικών αγροτικών προϊόντων. Η ελάφρυνση των κυρώσεων συνάντησε τις προσδοκίες της με χαρακτηριστική αύξηση των εξαγωγών από την πολιτεία της Αλαμπάμα ύψους 126 εκατ. δολλαρίων το έτος 2004.

Η διαδοχή του Φιντέλ Κάστρο στην εξουσία από τον αδελφό του Ραούλ στις 24 Φεβρουαρίου 2008 σηματοδοτεί μια νέα εποχή στις σχέσεις των δύο χωρών. Ήδη κατά τη διάρκεια της προεκλογικής εκστρατείας για την αμερικανική προεδρία το 2008 ο Δημοκρατικός υποψήφιος Barak Obama , δηλώνει πως "Αν η κουβανική ηγεσία ξεκινήσει θέτει στην Κούβα τα θεμέλια για μια δημοκρατική αλλαγή, οι Ηνωμένες Πολιτείες πρέπει να είναι έτοιμες να ξεκινήσουν βήματα για την ομαλοποίηση των σχέσεων και για να διευκολύνουν το εμπόργκο των τελευταίων πέντε δεκαετιών". Λίγες εβδομάδες μετά την ανάληψη των καθηκόντων του, η κυβέρνηση Obama μείωσε τους περιορισμούς των εμβασμάτων και των μετακινήσεων, επιτρέποντας στους Κουβανούς Αμερικανούς να στείλουν απεριόριστα χρήματα στην Κούβα και επιτρέποντας στους πολίτες των ΗΠΑ να ταξιδεύουν στην Κούβα για θρησκευτικούς και εκπαιδευτικούς σκοπούς. Το οικονομικό εμπόργκο όμως εξακολουθεί να ισχύει.

Παράλληλα, η νέα ηγεσία της Κούβας προχώρησε σε σημαντικά βήματα μεταρρύθμισης. Αντιμετωπίζοντας τη γήρανση του πληθυσμού, το βαρύ εξωτερικό χρέος και τις κακουχίες μέσα στην παγκόσμια οικονομική ύφεση, ο Ραούλ Κάστρο ξεκίνησε το 2009 την ιδιωτικοποίηση τμημάτων της οικονομίας της Κούβας που ήταν σε μεγάλο βαθμό κρατικά ελεγχόμενα, αν και οι κρατικές εταιρείες εξακολουθούν να αντιπροσωπεύουν περίπου το 70% της οικονομικής δραστηριότητας του νησιού. Οι μεταρρυθμίσεις τα επόμενα χρόνια περιλάμβαναν την αποκέντρωση του γεωργικού τομέα, την ελάφρυνση των περιορισμών στις μικρές επιχειρήσεις, την απελευθέρωση της αγοράς ακινήτων, την ευκολότερη πρόσβαση των Κουβανών σε ταξίδια στο εξωτερικό και την επέκταση της πρόσβασης σε καταναλωτικά αγαθά. Αποτέλεσμα υπήρξε η αύξηση της ατομικής επαγγελματικής δραστηριότητας στη χώρα. Επίσημα στοιχεία της κυβέρνησης της Κούβας εκτιμούν ότι ο αριθμός των αυτοαπασχολουμένων σχεδόν τριπλασιάστηκε μεταξύ του 2009 και του 2013. Ενδεικτικό στοιχείο της εξωστρέφειας που χαρακτηρίζει τη χώρα κατά το διάστημα αυτό αποτελεί η για πρώτη φορά φιλοξενία της περιφερειακής συνόδου κορυφής της Κοινότητας των χωρών της Λατινικής Αμερικής και της Καραϊβικής (CELAC) , στις 28-29 Ιανουαρίου 2014.

Κεφάλαιο 2ο

Η Συνεργασία Ηνωμένων Πολιτειών και Κούβας υπό τη θεωρητική βάση της Διεθνούς Πολιτικής Οικονομίας της επιστήμης των Διεθνών Σχέσεων.

2. 1. Ο ορισμός και τα χαρακτηριστικά της Διεθνούς Πολιτικής Οικονομίας

Ανατρέχοντας στο προηγούμενο κεφάλαιο διαπιστώνουμε ότι τα δύο κράτη συνδέονται πολιτικά και οικονομικά από την περίοδο ακόμα του 18ου αιώνα κατά τον ισπανο-αμερικανικό πόλεμο. Οι ΗΠΑ πραγματοποίησαν σε πάρα πολλές περιπτώσεις παρέμβαση στις εσωτερικές υποθέσεις της Κούβας, είτε με πολιτικά μέσα, όπως η επιβολή ή/και ο έλεγχος των προσώπων της πολιτικής ηγεσίας του νησιού, είτε με στρατιωτικά μέσα όταν η συνεργασία με την πολιτική εξουσία της Κούβας καθίστατο αδύνατη. Σε κάθε περίπτωση απώτερος σκοπό των ΗΠΑ υπήρξε η προβολή της περιφερειακής, αν όχι της παγκόσμιας(κατά χρονικά διαστήματα) ηγεμονίας τους και η εδραίωση των πολιτικών και οικονομικών τους συμφερόντων στην περιοχή. Πολύ συχνά η προώθηση των αμερικανικών συμφερόντων πραγματοποιούνταν μέσω της οικονομικήςόδου(και όχι με άσκηση βίας), άλλοτε μέσω της συνεργασίας, με τη μορφή εμπορικών συναλλαγών και επενδύσεων, και άλλοτε, από το 1960 της προεδρίας Eisenhower έως και σήμερα, με την μορφή σύγκρουσης, όπως για παράδειγμα η επιβολή οικονομικών κυρώσεων.

Η επιστήμη που μας προσφέρει το θεωρητικό πλαίσιο για να κατανοήσουμε με ποιόν τρόπο συνδέεται η άσκηση της πολιτικής ενός κράτους με την επιλογή και εφαρμογή της οικονομικής του δραστηριότητας, ονομάζεται πολιτική οικονομία. Η Διεθνής Πολιτική Οικονομία αποτελεί ένα διεπιστημονικό πεδίο ανάλυσης και συνιστά, σύμφωνα με τον Καθηγητή Π. Ήφαιστο, “την αιχμή των διεθνών σπουδών, καθώς τείνει προς μια ολιστική ερμηνεία του διεθνούς συστήματος, συνδέοντας μια σειρά από διακριτά αλλά αλληλένδετα ζητήματα: την πολιτική (διεθνή και ενδοκρατική), την οικονομία (διεθνή και ενδοκρατική), την διακυβέρνηση (διεθνή και ενδοκρατική) και τα ζητήματα ηθικής φιλοσοφίας που θέτει κάθε απόφαση κατανομής πόρων σε οποιοδήποτε επίπεδο και αν τίθεται. ”¹³

¹³ Διεθνής Πολιτική Οικονομία. Διαδρομή, Περιεχόμενο, Σημασία. Παναγιώτης Ήφαιστος, 2008, Άρθρο

Οι θεωρητικές προσεγγίσεις για την επιστήμη της πολιτικής οικονομίας είναι πολυάριθμες και πολυμορφικές, άλλοτε τονίζοντας τη βαρύνουσα σημασία και των δύο όρων και άλλοτε υποβαθμίζοντας το ρόλο των πολιτικών ζητημάτων, οριοθετώντας τα ως υποπεδίο της οικονομίας. Πρώιμες σημαντικές επιστημονικές προσεγγίσεις για την ερμηνεία της Διεθνούς Πολιτικής Οικονομίας υπήρξαν ήδη από το 18ο αιώνα με το έργο του Adam Smith “The Wealth of Nations” , το 1776 αλλά και αργότερα το 1848 όταν ο John Stuart Mill, κορυφαίος οικονομολόγος, όριζε πως “η πολιτική οικονομία είναι η επιστήμη που διδάσκει σε ένα κράτος πως να γίνει πλούσιο”.¹⁴

Θεμελιωτής όμως της Διεθνούς Πολιτικής Οικονομίας που κατόρθωσε να συνδέσει την οικονομική ανάλυση με την πολιτική ανάλυση των Διεθνών Σχέσεων είναι ο Πολιτικός Επιστήμονας των Διεθνών Σχέσεων Robert Gilpin. Ο Gilpin υποστηρίζει πως η οικονομία αποτελεί ένα σύνθετο κοινωνικοπολιτικό σύστημα που διαμορφώνεται από ισχυρούς οικονομικούς παράγοντες(με σημαντικότερο όλων τις εθνικές κυβερνήσεις) ή θεσμούς όπως οι τεράστιες εταιρίες, ισχυρά εργατικά σωματεία και μεγάλες επιχειρήσεις του αγροτικού τομέα. που ανταγωνίζονται μεταξύ τους στον επηρεασμό των κυβερνητικών πολιτικών που αφορούν σε φόρους, δασμούς και άλλα θέματα που άπτονται των συμφερόντων τους. Επομένως η πολιτική οικονομία ορίζεται ως η αλληλεπίδραση των αγορών με τους ισχυρούς αυτούς παράγοντες, θεωρώντας και τα δύο συστατικά απαραίτητα. Η κατανόηση του τρόπου λειτουργίας των εγχώριων ή διεθνών οικονομιών, δεν μπορεί να επιτευχθεί εάν προηγουμένως δεν αντιληφθούμε πως τα κράτη και άλλοι ισχυροί παράγοντες κατευθύνουν και χειραγωγούν τις αγορές προς εξυπηρέτηση των πολιτικών τους συμφερόντων τους.

Η επιστημονική σκοπιά του Gilpin επηρεάζεται έντονα από τον ασπασμό της ρεαλιστικής προσέγγισης των Διεθνών Σχέσεων. Στο έργο του αποτυπώνονται μεταξύ άλλων η κρατοκεντρική ιεράρχηση του διεθνούς συστήματος, η σημασία της ισχύος ως διανεμητικός παράγων στην διεθνή κατανομή συμφερόντων, τα συναφή αίτια πολέμου που εμποδίζουν την οικονομική συνεργασία αλλά και πως τα διεθνή οικονομικά φαινόμενα συντελούν στη γένεση και ανάπτυξη των αιτιών πολέμου.

¹⁴ Global Political Economy. Understanding The International Economic Order, Robert Gilpin, Princeton University Press, 2001, σελ. 25.

Επιπλέον, αποτιμάται η συνεκτίμηση των πολυάριθμων δρώντων του πλανήτη και ο εξέχων ρόλος των διεθνών θεσμών στην αλληλεπίδραση πολιτικών, οικονομικών και άλλου είδους δυνάμεων.

Ακόμη, τονίζεται ο ρόλος της αλληλεξάρτησης στις ανακατανομές συμφερόντων και οι συνέπειες για την διεθνή διακυβέρνηση, για την συνεργασία και για την σύγκρουση.

Ο παράγοντα της αλληλεξάρτησης αποτελεί και το κομβικό σημείο στην ανάλυση των σχέσεων των δύο κρατών που μελετούνται κατά την παρούσα εργασία, των ΗΠΑ και της Κούβας, καθώς το εχθρικό καθεστώς και η επί πολλά έτη επιβολή οικονομικών κυρώσεων από αμερικανικής πλευράς δεν κατέστησαν εφικτή την συνεργασία σε άλλους τομείς και επομένως την αξιοποίηση αντίστοιχων θεωριών για την ερμηνεία της. Σε αυτό το σημείο κρίνεται χρήσιμο να επισημάνουμε πως κατά τα χρόνια που ακολούθησαν την επιβολή του οικονομικού εμπάργκο η οικονομική συνεργασία καθώς και η πολιτική αλληλεπίδραση ανάμεσα στις δύο χώρες όπως είναι εύλογο, παρουσίασε σε αρκετές περιπτώσεις χαμηλά επίπεδα. Παρόλα αυτά, εξαιτίας όχι μόνο του ιδιόμορφου σύνθετου πλαισίου που αντικατοπτρίζει τις σχέσεις των δύο κρατών αλλά και εξαιτίας των συστατικών στοιχείων της αλληλεξάρτησης, εκτιμάται ότι δύναται να περιγράψει επιτυχώς τον τρόπο με τον οποίο συνδέονται. Στοιχεία που συνθέτουν το ιδιόμορφο αυτό πλαίσιο είναι η εγγύτητα καθώς η Κούβα απέχει 90 ναυτικά μίλια από τις ακτές της Φλόριντα. Ακόμη, το γεγονός ότι πάντοτε αποτελούσε τόπο γεωστρατηγικού συμφέροντος για τις ΗΠΑ, πριν την ανεξαρτησία της εκφράζονταν αμερικανικές επιδιώξεις ακόμα και για προσάρτησή της στην επικράτεια των ΗΠΑ. Τέλος, η ίδια η πολιτική οικονομικών κυρώσεων αλλά και το φαινόμενο των συνεχών ροών μετανάστευσης αποτελούν σημαντικές ενδείξεις αλληλεξάρτησης. Προκειμένου να κατανοηθεί επαρκέστερα η η θεωρία της αλληλεξάρτησης, θεωρείται χρήσιμο να επισημανθούν οι βασικές αρχές της της φιλελεύθερης θεώρησης της πολιτικής οικονομίας, καθώς η αλληλεξάρτηση αποτελεί αναπόσπαστο τμήμα της.

2. 2. Η πλουραλιστική ή φιλελεύθερη θεώρηση της Πολιτικής Οικονομίας.

Κατά τη ρεαλιστική θεώρηση, τα κράτη διαβιούν μέσα σε ένα άναρχο και ανταγωνιστικό διεθνές σύστημα, αποτελώντας τον κυρίαρχο παράγοντά του. Αποκλειστικό εφόδιο για την επιβίωσή τους εντός του διεθνούς συστήματος είναι η ισχύς και μάλιστα όχι μόνο η διατήρησή της αλλά και ο συνεχής αγώνας για αύξηση και επέκτασή της στρατιωτικής, οικονομικής, πολιτικής ισχύος. Επιπλέον, πέραν του γεγονότος ότι τα κράτη δεν μπορούν να απομονωθούν από το διεθνές σύστημα λόγω της δομής του, μια τέτοια τακτική απομόνωσης θα επέφερε τεράστιο οικονομικό κόστος. Ο ανταγωνισμός που υφίσταται ανάμεσα στα κράτη λόγω της φύσης του διεθνούς συστήματος και εξαιτίας της επιδίωξης τουλάχιστον της διατήρησης της ισχύος τους, παράγει μεταξύ τους διαφορές. Σύμφωνα με τους μεγάλους θεωρητικούς της επιστήμης των Διεθνών Σχέσεων και εκφραστές της πλουραλιστικής της θεώρησης, R. Keohane και J. Nye, οι διαφορές αυτές μπορούν να επιλυθούν με δύο μεθόδους, είτε μέσω της σύγκρουσης είτε με τη συνεργασία. "Οι δύο αυτές μέθοδοι αποτελούν όψεις του ίδιου νομίσματος, καθώς και οι δύο έχουν ως σκοπό την επίλυση των διαφορών".¹⁵

Η πλουραλιστική θεώρηση εξαιρεί το ρόλο των μην κρατικών παραγόντων, όπως οι διεθνείς οργανισμοί ως συνδυαστικούς με τα κράτη φορείς διαμόρφωσης των εθνικών πολιτικών. Ακόμη, τοποθετεί και τη συνεργασία (οικονομική κυρίως) δίπλα στον ανταγωνισμό, ως μεθόδους κατάκτησης επιθυμητών για τα κράτη στόχων, που κατά τον πλουραλισμό δεν είναι μόνο η ασφάλεια που απαντάται στη ρεαλιστική θεώρηση, αλλά και επιπλέον η ευημερία καθώς και η δικαιοσύνη.

Η θεώρηση δομείται σε τρία σκέλη: Το οικονομικό, το κοινωνικό και το πολιτικό. Ο οικονομικός τομέας εστιάζει στο εμπόριο, ως κυρίαρχο παράγοντα στις διεθνείς σχέσεις. Το εμπόριο, όπως υποστηρίζεται, όχι μόνο αποτρέπει τα κράτη από το να καταλήξουν σε πόλεμο, αλλά επιπροσθέτως μπορεί να οδηγήσει στο να προσδιορισθεί το εθνικό συμφέρον με τέτοιον τρόπο, ώστε ο πόλεμος να θεωρείται λιγότερο σημαντικός πλέον.

¹⁵ Power and Interdependence, R. Keohane και J. Nye, Longman Editions, 2001, σελ. 58

Οι εμπορικές συναλλαγές δίδουν στα κράτη, σύμφωνα με τους εκφραστές της φιλελεύθερης θεώρησης, την ευκαιρία να βελτιώσουν τη θέση τους στο διεθνές σύστημα μέσω της οικονομικής ανάπτυξης και όχι μέσω της κατάκτησης με στρατιωτικά μέσα. Προς επίρρωση της εφαρμογής της θεωρίας αυτής ως επιτυχούς και αποτελεσματικής στρατηγικής, παρουσιάζεται το παράδειγμα της Ιαπωνίας. Το 1930 η χώρα θεωρούσε πως ο μόνος τρόπος για αποκτήσει πρόσβαση στις αγορές είναι μέσω της κατάκτησης των γειτονικών της χωρών και της δημιουργίας μιας μεγάλης, δια της στρατιωτικής βίας, σφαίρας ευημερίας της περιοχής της ανατολικής Ασίας. Σε αντίθεση με την περίοδο εκείνη, η Ιαπωνία σήμερα, κατευθύνοντας την πολιτική της προς την επιδίωξη της οικονομικής ανάπτυξης μέσω του εμπορίου, κατόρθωσε σήμερα να αποτελεί τη δεύτερη μεγαλύτερη εθνική οικονομία στον κόσμο. (βάσει επίσημων τιμών συναλλάγματος). Σε κάθε περίπτωση υποστηρίζεται ότι μπορεί το εμπόριο να μην αποτρέπει τον πόλεμο, όμως μπορεί να οδηγήσει σε αλλαγή του τρόπου εκτίμησης των δυνατοτήτων ενός κράτους και εν τέλει σε μια εσωτερική κοινωνική δομή που ρέπει λιγότερο προς τον πόλεμο.

Η κοινωνική αποτύπωση της φιλελεύθερης θεωρίας συνοψίζεται στην ιδέα πως οι διαπροσωπικές επαφές μεταξύ των πολιτών διαφορετικών κρατών δύνανται να προάγουν την αμοιβαία κατανόηση που μπορεί να συμβάλλει, σε μέτριο βαθμό, στην αποφυγή της σύγκρουσης. Τέτοιου είδους πρακτικές αποτελούν οι διακρατικές μετακινήσεις σπουδαστών με προγράμματα ανταλλαγής τους μεταξύ των χωρών, όπως το πρόγραμμα Erasmus της Ευρωπαϊκής Ένωσης, η προώθηση του τουρισμού, αλλά και η διακρατική συνεργασία επιχειρηματιών, όπως τα προγράμματα ανταλλαγής επιχειρηματικών ιδεών και τεχνογνωσίας.

Το πολιτικό και τρίτο στοιχείο του φιλελευθερισμού, τονίζει τη σημασία δύο παραγόντων: Των διεθνών οργανισμών και των δημοκρατικών αξιών. Σύμφωνα με τον Καθηγητή Πολιτικής Επιστήμης του Princeton University και εκφραστή της θεωρίας R. Keohane, οι διεθνείς οργανισμοί δημιουργούν ένα πλαίσιο προσδοκιών στα κράτη που τους δίνει τη δυνατότητα να αντιλαμβάνονται τις διεθνείς σχέσεις όχι με βάση τη διακρή αγωνία που παράγει το δίλλημα ασφαλείας, αλλά με μια βαθύτερη αντίληψη ενός μέλλοντος με λιγότερες πιθανότητες σύγκρουσης. Υπάρχουν τέσσερις τρόποι με τους οποίους οι διεθνείς οργανισμοί μπορούν να διαμορφώσουν αυτό το πλαίσιο των σχέσεων ανάμεσα στα κράτη. Η αίσθησης της διάρκειας που παρέχουν, όπως πχ θεωρείται ότι η Ευρωπαϊκή Ένωση θα συνεχίσει να υφίσταται για

τουλάχιστον πολλές δεκαετίες ακόμα. Επιπλέον, η παροχή αισθήματος αμοιβαιότητας, η πολύτιμη πληροφόρηση στην οποία έχουν πρόσβαση τα κράτη μέσω των διεθνών οργανισμών και τέλος η παροχή μέσων και εργαλείων που στοχεύουν στην επίλυση των διαφορών.

Οι δημοκρατικές αξίες αποτελούν σημαίνον στοιχείο στην ερμηνεία των διεθνών σχέσεων κατά τον φιλελευθερισμό. Σε αντίθεση με το ρεαλισμό, εδώ θεωρείται ότι οι δημοκρατικές κυβερνήσεις και κατ'επέκταση οι δημοκρατικές αξίες που διέπουν τις σχέσεις των πολιτών με τη χώρα τους αλλά και την αντίληψή τους για τις σχέσεις της με τον υπόλοιπο κόσμο, μπορούν ως ένα βαθμό, να επηρεάσουν την επιθυμία τους για εμπλοκή σε πόλεμο. Παρόλα αυτά, στο σημείο αυτό ασκείται κριτική ακόμα και μέσα από τους κόλπους του φιλελευθερισμού, καθώς η διαδικασία μετάβασης μιας χώρας σε δημοκρατικό περιβάλλον διέρχεται πολλές φορές μέσα από τον πόλεμο.

Σε αντίθεση με τα όσα πρεσβεύει ο φιλελευθερισμός που περιγράφησαν παραπάνω, κατά τη ρεαλιστική θεώρηση το κράτος αποτελεί τον κυρίαρχο παίκτη στο διεθνές σύστημα που δρα ανταγωνιστικά με βάση το εθνικό συμφέρον, επιδιώκοντας το υπέρτατο εθνικό συμφέρον, την ασφάλεια και επιβίωσή του. Η κατάκτηση αυτών επιτυγχάνεται μέσω της ισχύος(κυρίως στρατιωτικής)και έτσι τα κράτη επιδιώκουν συνεχώς της μεγιστοποίηση αυτής. Η επιδίωξή τους αυτή προκαλεί ανασφάλεια στους έταιρους παίκτες του διεθνούς συστήματος(δίλλημα ασφαλείας), με αποτέλεσμα να καταλήγουν στη σύγκρουση.

Παρά το διαφορετικό τρόπο σύμφωνα με τον οποίο αντιλαμβάνονται τις σχέσεις των κρατών στο διεθνές σύστημα οι δύο θεωρίες, οι R. Keohane και J. Nye υποστηρίζουν πως οι θεωρίες του ρεαλισμού και του πλουραλισμού ή φιλελευθερισμού μπορούν να είναι συμπληρωματικές όσον αφορά στη ανάλυση των σχέσεων ισχύος και αλληλεξάρτησης. Πιο συγκεκριμένα, θεωρούν ότι η συνεργασία ανάμεσα στα κράτη και η ανάπτυξη διεθνών κανόνων μπορεί να αλληλεπιδρά σημαντικά με την εσωτερική πολιτική των κρατών με τρόπο που δύναται να επηρεάζει τη διαμόρφωση των εθνικών τους συμφερόντων. Οι διακρατικές αλληλεπιδράσεις και οι κανόνες οδηγούν προς ένα νέο ορισμό του συμφερόντος και επιπλέον προσφέρουν νέες ευκαιρίες συνασπισμών για διαφορετικά συμφέροντα μεταξύ των κρατών.

2. 3. Η έννοια της αλληλεξάρτησης στο πλαίσιο της φιλελεύθερης θεώρησης.

Όπως είναι γνωστό, στην ανάλυση της φιλελεύθερης θεώρησης της πολιτικής οικονομίας, εξέχουσα θέση κατέχει η έννοια της οικονομικής αλληλεξάρτησης. Η θεωρία της αλληλεξάρτησης εισήχθη στο πεδίο των Διεθνών Σχέσεων από τους R. Keohane και J. Nye , όταν η πετρελαϊκή κρίση του 1973 στάθηκε η αφορμή για να καταλήξουν στο συμπέρασμα ότι ορισμένα μικρά και αδύναμα, μπροστά στις μεγάλες δυνάμεις κράτη, κατάφεραν να αποσπάσουν τεράστιους πόρους από τα ισχυρά κράτη. Επιπλέον, με την ίδια αφορμή, ο H. Morgenthau έγραψε πως προέκυψε μια “πρωτοφανής διάζευξη” μεταξύ στρατιωτικής και οικονομικής ισχύος των κρατών, η οποία βασίστηκε στον έλεγχο των πρώτων υλών.¹⁶

¹⁶ Power and Interdependence, R. Keohane και J. Nye, Longman Editions, 2001, Preface xi

Ο όρος αλληλεξάρτηση, που σχετίζεται στενά με τον τομέα τόσο της οικονομίας όσο και της πολιτικής οικονομίας, περιγράφεται ως μία κατάσταση όπου κάποιος ή κάτι καθορίζεται ή επηρεάζεται σημαντικά από εξωτερικές δυνάμεις. Στο πεδίο της διεθνούς πολιτικής, η αλληλεξάρτηση ή απλούστερα αμοιβαία εξάρτηση, αφορά σε καταστάσεις που χαρακτηρίζονται από αμοιβαίες επιπτώσεις ανάμεσα σε κράτη ή ανάμεσα σε παράγοντες διαφορετικών κρατών. Οι επιπτώσεις αυτές συνήθως είναι αποτέλεσμα διεθνών συναλλαγών όπως η διακίνηση χρήματος, αγαθών, ανθρώπων και πληροφοριών σε υπερεθνικό επίπεδο. Το σύνολο των συναλλαγών αυτών μεταξύ των κρατών αποτελούν διασύνδεση και όχι απαραίτητα αλληλεξάρτηση. Η αλληλεξάρτηση υφίσταται μόνο όταν πιθανή διάσπαση των συναλλαγών μπορεί να επιφέρει κόστος. Κάποιο κόστος υφίσταται πάντα και σε κάθε έναν παράγοντα(κράτος) καθώς η αλληλεξάρτηση από μόνη της περιορίζει την αυτονομία. Επιπλέον δεν είναι δυνατό να ορίσουμε εκ των προτέρων εάν το κόστος σε μία σχέση αλληλεξάρτησης ξεπερνά τα οφέλη, καθώς αυτό εκτιμάται από παράγοντες όπως από η φύση της σχέσης, η διάρκεια, τις αξίες που διέπουν την κάθε πλευρά κ. α.

Το κόστος που επωμίζονται τα κράτη όταν αποφασίζουν να διακόψουν τις συναλλαγές τους κρίνεται στη βάση δύο παραγόντων. Ο πρώτος παράγοντας χαρακτηρίζεται με τον όρο “ευαισθησία” (sensitivity) και περιγράφει πως ανταποκρίνεται ένα κράτος όταν επέλθει κάποια αλλαγή στη σχέση αλληλεξάρτησης. Ουσιαστικά η “ευαισθησία” αποτυπώνει κατά ποιόν τρόπο οι αλλαγές σε ένα κράτος μπορούν να επιφέρουν κόστος σε ένα άλλο και τι ύψους είναι το κόστος αυτό.

Ο δεύτερος παράγοντας αποτελείται από την έννοια της “τρωτότητας”(vulnerability). Με τον όρο τρωτότητα αποδίδεται η σχετική διαθεσιμότητα εναλλακτικών λύσεων και η δαπάνη που απαιτείται για την υλοποίηση των εναλλακτικών αυτών πρακτικών, όταν οι παράγοντες(κρατικοί και μη κρατικοί)έρθουν αντιμέτωποι με αλλαγή των σχέσεων αλληλεξάρτησης. Επίσης, ο βαθμός τρωτότητας κρίνεται από το πόσο γρήγορα και πόσο αποτελεσματικά θα κατορθώσει ένας παράγοντας να αλλάξει την εφαρμόζουσα πολιτική ώστε να προσαρμοσθεί στις νέες συνθήκες. Το σημαντικό ερώτημα ώστε να καθορισθεί ο βαθμός τρωτότητας συνοψίζεται στο κατά πόσο η διαφοροποιημένη πολιτική(εναλλακτική λύση)μπορεί να παράγει επαρκείς ποσότητες ενός αγαθού ή ενός προϊόντος, που αποτελεί τον πυρήνα της αλληλεξάρτησης, και με ποιό κόστος. Ένα παράδειγμα για να κατανοήσουμε τη σχέση τρωτότητας με την αλλαγή της πολιτικής ενός κράτους αποτελεί το εξής:Το γεγονός ότι οι ΗΠΑ εισάγουν το πολύ

υψηλό ποσοστό του 85% των αναγκών τους σε βοξίτη, δε συνεπάγεται απαραίτητα την τρωτότητά τους απέναντι στις χώρες από τις οποίες το εισάγουν, έως ότου καθορισθεί με ποιο κόστος(σε χρόνο και χρήμα) μπορούν να βρουν υποκατάστατα.

Η παραπάνω διάκριση των εννοιών ευαισθησίας και τρωτότητας μας βοηθά να κατανοήσουμε επιπλέον τη σχέση μεταξύ αλληλεξάρτησης και ισχύος. Αν θεωρήσουμε ότι το κόστος που θα υποστεί μια χώρα σε περίπτωση διάσπασης μιας σχέσης αλληλεξάρτησης, όπως π. χ. η διακοπή εισαγωγής ενός βασικού προϊόντος κατανάλωσης από μια άλλη χώρα, είναι αρκετά υψηλό, τότε η δεύτερη χώρα κατέχει αυτομάτως ένα πλεονέκτημα στην πολιτική της διαπραγμάτευση με την πρώτη χώρα. Το γεγονός αυτό αποτελεί αναμφίβολα μια πηγή πολιτικής ισχύος για τη δεύτερη χώρα.

Η αλληλεξάρτηση μπορεί να πηγάζει είτε από φυσικά είτε από κοινωνικά φαινόμενα(οικονομικά , πολιτικά και ζητήματα αντίληψης). Στην πλειοψηφία των περιπτώσεων και οι δύο κατηγορίες φαινομένων συνυπάρχουν. Ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα για να αντιληφθούμε την αλληλεξάρτηση ως απότοκο ύπαρξης ενός φυσικού φαινομένου με προεκτάσεις στον τομέα της οικονομίας, είναι η πιθανή φυσική καταστροφή(λόγω καιρικών συνθηκών) της καλλιέργειας σιτηρών μίας χώρας η οποία οδηγεί σε αύξηση των απαιτήσεων σε εισαγωγή σιτηρών από μία δεύτερη χώρα. Στη εσωτερικό της δεύτερης χώρας και λόγω της αυξημένης εξαγωγής, προκαλείται αύξηση στην τιμή των σιτηρών και πιθανότατα αλλαγή του τρόπου διαχείρισης των αποθεμάτων της. Επιπλέον, όσον αφορά στο ζήτημα της αντίληψης ως πηγή αλληλεξάρτησης το γεγονός της ανακοίνωσης από τον Μ. Gorbachev της “νέας σκέψης” στην εξωτερική πολιτική της Σοβιετικής Ένωσης αποτελεί ευκαιρία να κατανοήσουμε τη σχέση. Η ανακοίνωση του Μ. Gorbachev προσέφερε ανακούφιση στα κράτη της Δύσης, λόγω της μεταστροφής του εχθρικού κλίματος που υπήρχε ως τότε ανάμεσα στα δύο μπλοκ κρατών. Η γενικότερη αντίληψη για τις προθέσεις της Σοβιετικής Ένωσης είχε πλέον αλλάξει.

2. 3. 1. Η έννοια της συμμετρίας στην αλληλεξάρτηση

Ακόμη ένα από τα χαρακτηριστικά της αλληλεξάρτησης που μας βοηθούν να κατανοήσουμε τη φύση του δεσμού που αναπτύσσεται μεταξύ των κρατών σε αυτή την συνεχή αλληλεπίδραση, είναι η συμμετρία. Η συμμετρία αναφέρεται στην κατάσταση ισορροπίας ή μη στην εξάρτηση ανάμεσα στα κράτη. Η απόλυτη

συμμετρία, η κατάσταση δηλαδή όπου και τα δύο κράτη εξαρτώνται το ένα από το άλλο σε ακριβώς ίσο βαθμό, είναι σπάνιο να υφίσταται. Το γεγονός αυτό υποστηρίζεται καθώς, πέραν της οικονομικής διαδραστικότητας που αποτελεί τον πυρήνα της αλληλεξάρτησης, υπεισέρχεται πάντοτε ο πολιτικός παράγοντας που καθορίζει τις προτεραιότητες και τις κινήσεις ενός κράτους στο διεθνές σύστημα. Επίσης σπάνια είναι και η απόλυτη ασυμμετρία, όπου ο ένας παράγοντας είναι απόλυτα εξαρτημένος και ο άλλος απόλυτα ανεξάρτητος.

Στην πλειοψηφία των περιπτώσεων, η αλληλεξάρτηση μεταξύ των κρατών ή άλλων παραγόντων είναι ασύμμετρη. Η ασυμμετρία αυτή, η κατάσταση όπου ο ένας παράγοντας είναι λιγότερο εξαρτημένος και ο έταίρος περισσότερο, δύναται να οδηγήσει ένα κράτος να επιδιώξει να τη συνδέσει με άλλους τομείς, όπως για παράδειγμα την ασφάλεια. Κατά αυτόν τρόπο λειτούργησαν οι σχέσεις ΗΠΑ και Ιαπωνίας. Μετά το τέλος του Ψυχρού Πολέμου, η Ιαπωνία στήριξε την ανάπτυξη της στο εμπόριο και δεν επένδυσε σε στρατιωτικό ή πυρηνικό εξοπλισμό, καθώς στηρίχθηκε στην εγγύηση ασφαλείας που της παρείχε η αμερικανική υπερδύναμη. Όταν το 1990 προέκυψαν μεταξύ τους διαφωνίες στο πεδίο των εμπορικών συναλλαγών, η Ιαπωνία υποχώρησε, καθώς έκρινε σημαντικότερο να μην διακινδυνεύσει την ασφάλεια που της παρείχαν οι ΗΠΑ έναντι των γειτόνων της, της Σοβιετικής Ένωσης και της Κίνας.

Επιπλέον, όταν υφίσταται ασύμμετρη αλληλεξάρτηση σε διαφορετικούς τομείς τα κράτη είναι πιθανό να τείνουν στη διασύνδεση ή αποσύνδεση των τομέων αυτών. Συνήθως κατευθύνουν τη διασύνδεση σε τομείς συγκριτικής υπεροχής της ισχύος τους και αντίθετα επιδιώκουν να την αποφύγουν στους τομείς όπου είναι λιγότερο ισχυρά. Χαρακτηριστική εφαρμογή της παραπάνω τακτικής είναι η επιβολή οικονομικών κυρώσεων. Βάσει αυτής της μεθόδου, οι ΗΠΑ το 1996 απείλησαν με οικονομικές κυρώσεις όποια ξένη χώρα πραγματοποιούσε επενδύσεις στο Ιράν, όταν όμως η Ευρώπη απείλησε με αντίποινα μέσω άλλου είδους διασύνδεσης, οι ΗΠΑ υποχώρησαν.

Η αυξανόμενη αλληλεξάρτηση ανάμεσα στα κράτη οδηγεί ακόμα και τις πιο ισχυρές χώρες να παρουσιάζουν ευαισθησία στα οικονομικά φαινόμενα εκτός των συνόρων τους, ακόμα και αν αυτά αφορούν σε πολύ λιγότερο ισχυρές οικονομίες. Τέτοιο παράδειγμα αποτελεί η περίπτωση οικονομικής ενίσχυσης του ελληνικού κράτους από τα υπόλοιπα(κυρίως τα ισχυρά) κράτη – μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης,

καθώς ενδεχόμενη οικονομική κατάρρευση της Ελλάδας θα παρήγαγε δυσμενείς συνέπειες για το σύνολο των κρατών -μελών. Στην πλειοψηφία των περιπτώσεων, η αλληλεξάρτηση μεταξύ των κρατών ή άλλων παραγόντων είναι ασύμμετρη. Η ασύμμετρία αυτή, η κατάσταση όπου ο ένας παράγοντας είναι λιγότερο εξαρτημένος και ο έταίρος περισσότερο, δύναται να οδηγήσει ένα κράτος να επιδιώξει να τη συνδέσει με άλλους τομείς, όπως για παράδειγμα την ασφάλεια.

2. 3. 2 Πλεονεκτήματα και συνέπειες της αλληλεξάρτησης

Τα πλεονεκτήματα της αλληλεξάρτησης μπορούν να εκφραστούν στη βάση μίας συνάρτησης μηδενικού συνόλου (zero-sum situation) Το μηδενικό σύνολο αναφέρεται στην κατάσταση όπου η απώλεια κέρδους για τον ένα παράγοντα αποτελεί ταυτόχρονα το κέρδος του έταίρου παράγοντα και αντιστρόφως. Η περίπτωση θετικού συνόλου (positive-sum situation) ισχύει όταν κερδίζουν και οι δύο παράγοντες, ενώ αυτή του αρνητικού συνόλου (negative-sum situation) υφίσταται όταν υπάρχει και για τους δύο παράγοντες απώλεια κέρδους.

Οι συνέπειες της αλληλεξάρτησης είναι επίσης σημαντικές για τη λειτουργία των κρατών καθώς η εμπλοκή σε έναν ιστό οικονομικής αλληλεξάρτησης μπορεί να αποφέρει οικονομικά οφέλη αλλά περιορίζει ως ένα βαθμό την αυτονομία, ενώ πολλές φορές επιβάλλει αλλαγή στην ιεράρχηση των εθνικών συμφερόντων. Επιπροσθέτως περιορίζεται η δυνατότητα χρήσης της στρατιωτικής ισχύος, καθώς περισσότερη χρήσιμη, σε πολλές περιπτώσεις, εδώ είναι η πολιτική της πειθούς αντί του εξαναγκασμού.

Τέλος, η δημιουργία των διεθνών καθεστώτων ή διεθνών θεσμών αποτελεί φαινόμενο στενά συνυφασμένο με την αλληλεξάρτηση καθώς τα διεθνή καθεστάτα θέτουν τους κανόνες για τις συναλλαγές στο πλαίσιο της αλληλεξάρτησης. Με τον όρο διεθνές καθεστώς ορίζεται “το σύνολο που δημιουργείται από ρητές και άρρητες γενικές αρχές, κανόνες και διαδικασίες λήψης αποφάσεων , σύνολο στο οποίο συγκλίνουν οι προσδοκίες των παραγόντων ενός συγκεκριμένου τομέα των διεθνών σχέσεων”.¹⁷ Η ύπαρξή τους έχει ως αποτέλεσμα την αύξηση του βαθμού συνεργασίας ανάμεσα στα κράτη προς επίλυση των ζητημάτων που αναδεικνύονται.

¹⁷ Εισαγωγή στις Διεθνείς Σχέσεις, Ηλίας Κουσκουβέλης, Εκδ. Ποιότητα, 2010, σελ. 455

Επιπλέον, στο πλαίσιο λειτουργίας των διεθνών καθεστώτων, μπορεί υπάρξει διαφοροποίηση στην ιεράρχηση του διεθνούς συστήματος, καθώς δύναται να ευνοούν αδύναμα κράτη, προωθώντας την αλληλεξάρτηση σε τομείς όπου είναι περισσότερο ισχυρά, πετυχαίνοντας έτσι ευνοϊκά αποτελέσματα που δε θα ήταν εφικτά σε περίπτωση μεμονωμένης δράσης τους εντός του διεθνούς συστήματος. Παρόλα αυτά πολλές φορές η συγκριτική ισχύς των κρατών αποτελεί σαρωτικό παράγοντα στις αποφάσεις και τις παραγόμενες ενέργειες των διεθνών οργανισμών, όπως π. χ. Το ΔΝΤ και η Παγκόσμια Τράπεζα όπου η ψήφος των μελών έχει βαρύτητα αντίστοιχη με αυτή του ύψους της οικονομικής τους συνδρομής.

2. 4 Η αλληλεξάρτηση στη σχέση ΗΠΑ – Κούβας

Η αλληλεξάρτηση μεταξύ των δύο γειτονικών κρατών της αμερικανικής ηπείρου ξεκινά να διαμορφώνεται πολύ πριν τον ορισμό της από τους επιστήμονες των Διεθνών Σχέσεων. Καθώς η τακτική επιβολής του εμπάργκο των ΗΠΑ εναντίον της Κούβας, καθώς και η στενή σύνδεση της Κούβας με τη Σοβιετική Ένωση αποτελούν ορόσημο στη σχέση τους, η μεταξύ τους αλληλεξάρτηση αναλύεται με επίκεντρο τα δύο αυτά στοιχεία.

Η χρονική περίοδος πριν το εμπάργκο(1800-1960)

Οι γεωγραφικές συντεταγμένες του νησιού της Κούβας ευνόησαν τους στενούς δεσμούς με τις ΗΠΑ, στον τομέα του εμπορίου, των επενδύσεων και του τουρισμού. Τα στοιχεία που συνθέτουν τη μορφή της συνεργασίας των δύο χωρών μας προτρέπουν να αξιοποιήσουμε τη θεωρία της αλληλεξάρτησης για την ερμηνεία της σχέσης τους στο πεδίο των Θεωριών Διεθνούς Συνεργασίας.

Πράγματι, βασισμένοι στην ιστορική πραγματικότητα, παρατηρούμε ότι οι δύο χώρες συνδέονταν στενά στον τομέα της οικονομίας από τις αρχές ακόμα του 19ου αιώνα έως και την ανάδειξη του Κάστρο και την εθνικοποίηση της αμερικανικής περιουσίας και των επιχειρήσεων του νησιού, ενώ πρώιμες είναι και οι ενδείξεις που συνθέτουν τη σχέση αλληλεξάρτησης. Χαρακτηριστικά αναφέρεται ότι το εμπόριο, κατείχε κυρίαρχο ρόλο στη σχέση τους, με τις ΗΠΑ να εξάγουν τη μεγαλύτερη ποσότητα παραγωγής αλευριού στην Κούβα, με κορυφαία ποσοστά κατά τα έτη 1807, 1810 και 1860. Από την άλλη πλευρά οι ΗΠΑ από το 1800- 1880 καταναλώνουν την πλειοψηφία της κουβανικής παραγωγής σε ζάχαρη, καπνό, καφέ, τροπικά φρούτα και

ξηρούς καρπούς και επενδύουν μεγάλα κεφάλαια στους ίδιους τομείς. Επιπλέον, η Κούβα εξάγει στις ΗΠΑ τεράστιες ποσότητες από τον ορυκτό της πλούτο, κυρίως σίδηρο και χαλκό. Συνολικά καθόλη τη διάρκεια του 19ου αιώνα(1800-1900), το εισόδημα της Κούβας που προέρχεται από εξαγωγές προς τις ΗΠΑ φθάνει τα 125 εκατ. δολάρια, ενώ το αντίστοιχο αμερικανικό εισόδημα τα 134 εκατ. δολάρια. Μετά την ανεξαρτητοποίηση της Κούβας όμως, στις αρχές του 1900, οι ΗΠΑ ψηφίζουν και εφαρμόζουν την Πράξη Foraker σύμφωνα με την οποία απαγορεύονταν οι αμερικανικές επενδύσεις σε φυτείες καπνού στην Κούβα. Αυτό το γεγονός σε συνδυασμό με τους υψηλούς δασμούς που επιβάλλουν οι ΗΠΑ στα πούρα, τα καθιστούν είδη πολυτελείας και οδηγούν σε μία γενικότερη παρακμή του τομέα παραγωγής και επεξεργασίας καπνού του νησιού, αναδεικνύοντας την ευαισθησία της Κούβας, με όρους της θεωρίας αλληλεξάρτησης.

Όπως αναφέρθηκε και παραπάνω, οι ΗΠΑ αποτέλεσαν κατά πολλές χρονικές περιόδους τον αποκλειστικό ή το μεγαλύτερο επενδυτή στο νησί. Η γενικότερη πολιτική αστάθεια του κουβανικού κράτους, αντιμετωπίζονταν με προβληματισμό από την αμερικανική πλευρά που δε δίστασε να πραγματοποιήσει σε αρκετές περιπτώσεις, όπως το 1930, στρατιωτική παρέμβαση στο νησί προκειμένου να προστατέψει τις επενδύσεις της. Το στοιχείο εδώ της αλληλεξάρτησης ερμηνεύει και τη στενή ανάμειξη της αμερικανικής ηγεσίας στην πολιτική ζωή του νησιού όπως περιγράφηκε στο προηγούμενο κεφάλαιο, με ενέργειες όπως η τοποθέτηση Αμερικανών αξιωματούχων σε θέσεις εξουσίας, αλλά και η χειραγώγηση των πολιτικών εξελίξεων με σκοπό την ανάδειξη Κουβανών ηγετών φιλικά προσκείμενων προς τα αμερικανικά συμφέροντα(όπως η περίπτωση Batista). Στη βάση της ίδιας πολιτικής, πολύ συχνά οι ΗΠΑ επεδίωκαν τον επηρεασμό των φορέων που σχετίζονταν με τη νομοθεσία που αφορούσε στις επενδύσεις, όπως υπουργεία, σωματεία εργαζομένων, αλλά και φορείς τοπικής αυτοδιοίκησης.

Στην πραγματικότητα, παρόλο που είναι ευρέως γνωστό ότι το πρώτο εμπάργκο επεβλήθη από τον Αμερικανό πρόεδρο Eisenhower το 1960, η πρώτη αμερικανική πράξη που παρείχε τη νομοθετική βάση για τις οικονομικές κυρώσεις των ΗΠΑ εναντίον της Κούβας, υπεγράφη το 1917 με την είσοδο των ΗΠΑ στον Α'Π. Π. και εξουσιοδοτούσε τον πρόεδρο να “απαγορεύσει, περιορίσει ή να ρυθμίσει το εμπόριο

με εχθρικές κατά την περίοδο του πολέμου χώρες”.¹⁸

Η χρονική περίοδος επιβολής του εμπάργκο πριν την πτώση της Σοβιετικής Ένωσης(1960-1990)

Σύμφωνα με τη φιλελεύθερη θεώρηση, η οικονομική αλληλεξάρτηση που έχει αναπτυχθεί ανάμεσα στα κράτη δύναται να χρησιμοποιηθεί και ως όπλο. Ένα τέτοιου είδους όπλο αποτελεί και η επιβολή οικονομικών κυρώσεων, όπως το εμπάργκο. Σε κάποιες περιπτώσεις πράγματι, υποστηρίζεται πως τέτοιου είδους πρακτικές μπορούν να είναι πιο αποτελεσματικές από την άμεση χρήση ισχύος, καθώς παρουσιάζουν περισσότερο λεπτές διαβαθμίσεις, καθιστώντας πιο αποτελεσματική την πρόκληση ευαισθησίας, ίσως και τρωτότητας στην πλευρά που επιβάλλονται. Πολλές φορές μάλιστα τα κράτη δεν ενδιαφέρονται τόσο για τα απόλυτα κέρδη τους από την αλληλεξάρτηση, αλλά περισσότερο για τον τρόπο με τον οποίο οι εχθροί τους μπορεί να χρησιμοποιήσουν τα δικά τους σχετικά κέρδη για να τους βλάψουν.

Η πρώτη περίοδος επιβολής του οικονομικού εμπάργκο των ΗΠΑ εναντίον της Κούβας, ξεκίνησε επί την προεδρία Eisenhower μετά την ανάληψη της εξουσίας του νησιού από τον Φιντέλ Κάστρο, ο οποίος αμέσως προχώρησε σε κρατικοποίηση αμερικανικών επενδύσεων στο νησί, όπως οι εγκαταστάσεις επεξεργασίας πετρελαίου της Texaco και κατάσχεση καλλιεργειών αμερικανικών συμφερόντων. Γενικότερα, η επιβολή του οικονομικού εμπάργκο είχε ως κίνητρο την επιθυμία των ΗΠΑ να περιορίσουν την εξάπλωση του κομμουνισμού στις χώρες του Δυτικού ημισφαιρίου, ρητορική που χρησιμοποίησε η αμερικανική πλευρά καθόλη τη διάρκεια μέχρι την πτώση της Σοβιετικής Ένωσης. Το εμπάργκο προέβλεπε την απαγόρευση εξαγωγής των αμερικανικών προϊόντων στην Κούβα, με μόνη εξαίρεση βασικά τρόφιμα και κάποιες ιατρικές προμήθειες.

¹⁸ Case Studies of U. S. Economic Sanctions The Chinese, Cuban and Iranian Experience. H. Askari, J. Forrer, H. Teegen and J. Yang, Praeger Publishers, 2003, σελ. 127

Η τεράστια διαφορά μεγέθους ανάμεσα στις δύο χώρες συνεπάγεται τη μεγάλη απόσταση στη βαθμίδα ευαισθησίας που παρουσίασε η καθεμιά, που όμως δεν αναιρεί το γεγονός ότι ευαισθησία παρουσίασαν και οι ΗΠΑ. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον όμως κατά αυτή την περίοδο εντοπίζεται στον παράγοντα της τρωτότητας της Κούβας. Η ένταξη στις χώρες του σοβιετικού μπλοκ και η άμεση σύναψη οικονομικών συμφωνιών μεταξύ του νησιού και της Σοβιετικής Ένωσης προσέφερε τη δυνατότητα στον Κάστρο να περιορίσει το τεράστιο κόστος που επέφερε η ρήξη των σχέσεων με τις ΗΠΑ στη χώρα του. Έτσι η Σοβιετική Ένωση, αλλά και άλλα κομμουνιστικά κράτη όπως η Κίνα, έγιναν οι χώρες εισαγωγής της κουβανικής ζάχαρης με αντάλλαγμα την εισαγωγή σε ενεργειακών προϊόντων όπως το μαζούτ. Το 85% του κουβανικού εμπορίου πραγματοποιούνταν με χώρες του σοβιετικού μπλοκ. Η σοβιετική στήριξη αντιστάθμισε το εμπάργκο και αντιστοιχούσε στο ένα τέταρτο του συνολικού εισοδήματος της Κούβας, μειώνοντας την τρωτότητά της σε σημαντικό βαθμό. Η βιομηχανία ζάχαρης της Κούβας έγινε εξαρτημένη της σοβιετικής βοήθειας και των επιδοτήσεων. Χαρακτηριστικό είναι το γεγονός ότι το 1986 η σοβιετική κυβέρνηση πλήρωνε 0, 54 δολάρια ανά λίβρα για τη ζάχαρη, όταν η παγκόσμια τιμή ήταν 0, 06 δολάρια. Συνολικά κάθε χρόνο η Σοβιετική Ένωση κατέβαλε επιδοτήσεις ύψους 4, 3 δις δολλαρίων στην κουβανική αγορά.

Η χρονική περίοδος επιβολής του εμπάργκο μετά την πτώση της Σοβιετικής Ένωσης(Μετά το 1990)

Η πρόβλεψη ότι καθώς η κομμουνιστική απειλή είχε πάψει πλέον να υφίσταται μετά τη διάλυση της Σοβιετικής Ένωσης οι ΗΠΑ θα προχωρούσαν σε χαλάρωση αν όχι άρση του οικονομικού εμπάργκο, δεν επιβεβαιώθηκε. Η περίοδος αυτή του εμπάργκο στηρίζεται σε νέα αιτιολογική βάση. Την καταγγελία εναντίον της κουβανικής κυβέρνησης για καταπάτηση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και τη γενικότερη άσκηση πίεση για τη μετάβαση σε μια δημοκρατική κυβέρνηση μετά από αντίστοιχη εκλογική διαδικασία. Αξίζει να σημειωθεί πως κατ'αυτή την περίοδο σημαίνοντα ρόλο για την απόφαση των ΗΠΑ να μην άρουν το οικονομικό εμπάργκο διαδραματίζει η ισχυρή σε αριθμό και δραστηριότητα κοινότητα των Κουβανο-Αμερικανών που ζει στη Φλόριντα των ΗΠΑ. Η κοινότητα αποτελείται στην πλειοψηφία της από εξόριστους της κομμουνιστικής κυβέρνησης Κάστρο, με κίνητρα ηθικά, πολιτικά αλλά και οικονομικά. Στην ουσία επιδιώκουν όχι μόνο την πολιτική αλλαγή προς ένα δημοκρατικό καθεστώς στην πατρίδα τους, αλλά επίσης τη

διεκδίκηση των περιουσιών τους στην Κούβα που είχε είτε εγκαταλαφθεί μετά την εξορία τους, είτε είχε κατασχεθεί από το καθεστώς του Κάστρο.

Με τη διάλυση της Σοβιετικής Ενωσης, Κούβα έχει απωλέσει αυτόματα την ικανότητά της να αντιμετωπίσει την ευαισθησία και κυρίως να αντισταθμίσει την τρωτότητα που παρουσίασε λόγω του αμερικανικού εμπάργκο. Το κόστος της ρήξης των οικονομικών σχέσεων με τις ΗΠΑ είναι τώρα προφανές και ιδιαίτερος βαρύ. Η συνολική αγροτική παραγωγή του νησιού μειώνεται κατά το ήμισυ ανταποκρινόμενη στις μειωμένες πλέον κατά 50% εξαγωγές. Το ΑΕΠ υφίσταται την απίστευτη πτώση ποσοστού 40%. Μόλις το 1993 η μαύρη αγορά που έχει αναπτυχθεί είναι κατά 7 φορές μεγαλύτερη σε σχέση με την αντίστοιχη του 1989.

Ο Κάστρο προχωρά σε οικονομικές μεταρρυθμίσεις και επιχειρεί και βελτιώσει την πολιτική συμμετοχή στην Κούβα με αλλαγές όμως ελάσσονος σημασίας. Οι πολιτικές που εφαρμόζει υπενθυμίζουν στο σύνολο των πολιτών ότι ακόμα ζουν κάτω από ένα καταπιεστικό σοσιαλιστικό καθεστώς. Η οικονομία της Κούβας έχει βυθισθεί σε βαθιά κρίση, το βιοτικό επίπεδο των κατοίκων δε βελτιώνεται και η κοινωνική δυσарέσκεια είναι έκδηλη. Η άρνηση του καθεστώτος για παροχή άδειας εισόδου στις ΗΠΑ, δημιουργεί κύμα παράνομης μετανάστευσης. Μετά τη σκληρή στάση του καθεστώτος απέναντι σε τέτοιου είδους απόπειρες Κουβανών και την ξέσπασμα εκδηλώσεων μαζικής διαμαρτυρίας εναντίον του, ο Κάστρο άνοιξε τα σύνορα. Ως αποτέλεσμα, 30. 000 Κουβανοί έπλευσαν για τις ακτές των ΗΠΑ το 1994, ενώ εξαιτίας της ευνοϊκής αμερικανικής νομοθεσίας, από το 1990-1993 8. 000 Κουβανοί έλαβαν αυτόματα άσυλο χωρίς να διαθέτουν πάντα ισχύουσα άδεια εισόδου. Το φαινόμενο της μετανάστευσης αποτελεί ακόμα έναν ενδεικτικό παράγοντα αλληλεξάρτησης μεταξύ των δύο κρατών. Η εσωτερική πολιτική κατάσταση στην Κούβα από τη μία πλευρά και η θέσπιση ευνοϊκής νομοθεσίας των ΗΠΑ από την άλλη, παράγουν ταυτόχρονα κόστη και οφέλη και στις δύο πλευρές. Η αμερικανική πλευρά επωμίζεται το κόστος του τεράστιου μεταναστευτικού ρεύματος αλλά αποκτά ένα ικανό εργατικό δυναμικό που διαμορφώνει μια ακμάζουσα κοινότητα στα νότια σύνορά της. Από την άλλη πλευρά, η Κούβα υφίσταται σημαντική διαρροή του ενεργού πληθυσμού της χώρας, αλλά αποφορτίζεται λόγω της μείωσης του αριθμού των πολιτών που λαμβάνουν κοινωνικά επιδόματα και ταυτόχρονα του αριθμού των ανέργων ή υποαπασχολούμενων.

2. 4. 1. Η ασύμμετρη αλληλεξάρτηση ΗΠΑ και Κούβας

Όπως αναφέρθηκε και παραπάνω, στην πλειοψηφία των περιπτώσεων, η αλληλεξάρτηση μεταξύ των κρατών είναι ασύμμετρη. Το ίδιο ισχύει και στην περίπτωση του ζεύγους κρατών που μελετάται κατά την παρούσα εργασία. Η τεράστια αμερικανική οικονομία, η πληθώρα διαφορετικών πεδίων παραγωγής αλλά και ο αριθμός κρατών με τα οποία έχει συνάψει εμπορικές συμφωνίες, καθιστούν αναμφισβήτητο το γεγονός της παντοδυναμίας των ΗΠΑ και την κατάταξή της στη θέση του λιγότερο εξαρτημένου εταίρου. Προς επίρρωση του ανωτέρω, μελέτη αναφέρει ότι, ελλείψει κυρώσεων, κατά την περίοδο 1996-1998 οι ετήσιες εξαγωγές των ΗΠΑ στην Κούβα θα ήταν ύψους μεταξύ 658 εκ. δολλαρίων και 1 δις δολλαρίων, αποτελώντας το 27% του συνόλου εισαγωγών στην Κούβα, αλλά ταυτόχρονα λιγότερο από το 0, 5% των συνολικών εξαγωγών των ΗΠΑ.¹⁹ Μία διαφορετική ανάλυση εκτιμά ότι η αξία των “χαμένων” λόγω εμπάργκο εξαγωγών των ΗΠΑ προς την Κούβα ανέρχεται σε 1 δις δολάρια το 1995. Το αποτέλεσμα όμως παραμένει σταθερό. Το αντίκτυπο των κυρώσεων είναι αμελητέο για την αμερικανική οικονομία, αλλά ισχυρό για την οικονομία της Κούβας.

Σε μία ασύμμετρη σχέση αλληλεξάρτησης, ο λιγότερο εξαρτημένος κατέχει ένα ισχυρό όπλο υπεροχής ισχύος, καθώς του δίνεται η δυνατότητα να κατευθύνει τη σχέση αλληλεξάρτησης με τέτοιο τρόπο, ώστε εκμεταλλευόμενος την ύπαρξή της να παράγει ευνοϊκά για τον ίδιο αποτελέσματα. Στην περίπτωση της μελέτης μας, οι ΗΠΑ ως ο σημαντικά λιγότερο εξαρτημένος πόλος της σχέσης επιδίωκε τη χειραγώγηση της αλληλεξάρτησης, με την εφαρμογή μεθόδων όπως ο οικονομικός αποκλεισμός.

¹⁹ Case Studies of U. S. Economic Sanctions The Chinese, Cuban and Iranian Experience. H. Askari, J. Forrer, H. Teegen and J. Yang, Praeger Publishers, 2003, σελ. 136

Ο νόμος Helms -Burton επί προεδρίας Clinton το 1996 που όπως αναφέρθηκε και στο προηγούμενο κεφάλαιο ενέτεινε τις κυρώσεις και παρήγαγε προεκτάσεις τους σε τρίτες χώρες και σε διεθνείς οργανισμούς, αποτυπώνει χαρακτηριστικά την επιδίωξη αυτή των ΗΠΑ. Εκμεταλλεζόμενη την, από θέση υπεροχής της ισχύος της, χαμηλότερη αλληλεξάρτησή της με την Κούβα αλλά και την αλληλεξάρτηση της Κούβας με τρίτες χώρες, να ασκήσει επιπλέον πίεση με σκοπό την αποδόμηση του καθεστώτος Κάστρο και την μετάβαση της χώρας σε μία δημοκρατική εποχή.

Επιπλέον, κατά την ίδια χρονική περίοδο, το μεταναστευτικό ρεύμα κορυφώνεται με 30. 000 Κουβανούς να έχουν εισέλθει στις ΗΠΑ μόνο το 1994 και τον πρόεδρο Clinton να δηλώνει στις 18 Αυγούστου 1994 πως “Οι άνθρωποι που ζουν στην Κούβα δε θα επιτρέπεται να έρχονται στις ΗΠΑ”²⁰. Υπό τις δυσμενείς συνέπειες που παρήγαγε η παραπάνω δήλωση, ο Clinton και ο Κάστρο δέχθηκαν να διαπραγματευτούν για την προσφυγική πολιτική. Το αποτέλεσμα που προέκυψε είναι γνωστό ως “wet foot – dry foot policy”. Ουσιαστικά προέβλεπε ότι όσοι πρόσφυγες κατάφερναν να φθάσουν στην ακτή θα επιτρέπονταν να αιτηθούν για άδεια παραμονής, ενώ όσοι παρέμεναν στη θάλασσα, θα κρατούνταν. Παρά την αρχική απαίτηση του Κουβανού αντιπροσώπου για αποδοχή 130. 000 προσφύγων το χρόνο τελικά συμφώνησαν στον αριθμό των 20. 000. Οι συμβιβασμοί της κουβανικής πλευράς παρά την εντατικοποίηση της πίεσης των ΗΠΑ αναδεικνύουν όχι μόνο τη δριμύτητα της οικονομικής κρίσης στην Κούβα, αλλά και πάλι το ασύμμετρο στοιχείο στη μεταξύ τους αλληλεξάρτηση.

²⁰ The United States and Latin America after the Cold War, Russell Crandall, Cambridge University Press, 2008, σελ. 174

2. 5. Το Αντίκτυπο του εμπάργκο στην Κούβα και στις ΗΠΑ

2. 5. 1. Σημαντικότερες μη άμεσες συνέπειες για την Κούβα

Πέραν των οικονομικών δεικτών που παρουσιάστηκαν παραπάνω και βασισμένοι σε μία γενικότερη εκτίμηση, οι οικονομικές κυρώσεις των ΗΠΑ έχουν προκαλέσει αύξηση των τιμών εισαγωγής προϊόντων στην Κούβα, καθώς λείπει ο ανταγωνισμός που θα δημιουργούσαν οι Αμερικανοί προμηθευτές. Αντίστοιχα αυξημένο είναι και το κόστος μεταφοράς και αποστολής προϊόντων λόγω της απουσίας δυνατότητας πραγματοποίησης μεταφορών και υπηρεσιών αποστολής με τις ΗΠΑ. Ακόμα, υψηλότερο είναι και το κόστος δανεισμού για την Κούβα, λόγω της αδυναμίας πρόσβασης στους αμερικάνικους οικονομικούς θεσμούς. Όσον αφορά στις εξαγωγές, η Κούβα χάνει το δικαίωμα πρόσβασης στην εγγύτερη σε αυτή αγορά, η οποία αποτελεί παράλληλα και τη μεγαλύτερη αγορά του κόσμου. Το γεγονός αυτό επηρεάζει σημαντικά και το ύψος της παραγωγής κουβανικών προϊόντων και υπηρεσιών, το οποίο παραμένει χαμηλό. Αντίθετα, το κόστος παραγωγής είναι υψηλό, καθώς απουσιάζουν τα οφέλη που θα παρήγαγε μία οικονομία κλίμακας, αν υπήρχε η δυνατότητα εξαγωγών στις ΗΠΑ. Επιπλέον, σημειώθηκε και χαμηλή ανάπτυξη στον τομέα των επενδύσεων, όχι μόνο εξαιτίας της απουσίας των αμερικανικών κεφαλαίων, αλλά και λόγω της αδυναμίας διαμόρφωσης μιας ελκυστικής προς τρίτες χώρες επενδυτικής αγοράς, που ως ένα βαθμό υπαγορεύονταν από την απουσία των ΗΠΑ.

Παρόλα αυτά, οι κυρώσεις των ΗΠΑ δεν υπήρξαν επιβλαβείς μόνο για την Κούβα. Η συνεχιζόμενη πολιτική του εμπάργκο πρόσφερε στο καθεστώς του Φιντέλ Κάστρο τη χρυσή ευκαιρία αποποίησης της ευθύνης για τη δυσμενή εσωτερική οικονομική και κοινωνική κατάσταση στη χώρα, καθώς για όλα τα δεινά, ήταν υπεύθυνη η Αμερική και το επιβαλλόμενο εμπάργκο. Επιπρόσθετα, η οικονομική ενίσχυση των οικογενειών και φίλων πίσω στην πατρίδα, είχε αποτελέσει υψηλή προτεραιότητα για την κουβανική διασπορά. Σχετικές μελέτες μαρτυρούν πως τα ετήσια εμβάσματα των Κουβανο-Αμερικανών άγγιζαν το ύψος του ίδις δολλαρίων το χρόνο, καθιστώντας πιο ήπιες τις συνέπειες των κυρώσεων.

2. 5. 2. Σημαντικότερες μη άμεσες συνέπειες για τις ΗΠΑ

Στον αντίποδα της σχέσης, οι εξαγωγές των ΗΠΑ σε προϊόντα όπως η ζάχαρη, τα εσπεριδοειδή αντικαταστάθηκαν από τα αντίστοιχα κουβανικά σε αγορές τρίτων χωρών. Επιπλέον, η απουσία αμερικανικών επενδύσεων στην Κούβα και η προσέλκυση νέων επενδυτών όπως η Κίνα, οι χώρες της Ευρώπης και άλλες χώρες της Λατινικής Αμερικής προσφέρουν στις χώρες αυτές τη δυνατότητα να μελετήσουν την αγορά και σε μεγάλο βαθμό να διαμορφώσουν τους όρους της. Η δυνατότητα αυτή αποτελεί παράλληλα τροχοπέδη στην ομαλή ένταξη των αμερικανικών εταιριών στην αγορά της Κούβας και στη γρήγορη προσαρμογή τους σε αυτή, σε περίπτωση άρσης του εμπάργκο. Ακόμη, εξαιτίας των κυρώσεων οι ΗΠΑ αντιμετωπίζουν το ζήτημα της πειρατείας σε προϊόντα με προστατευμένη πνευματική ιδιοκτησία, όπως π. χ. Το λογισμικό Windows της Microsoft, με αποτέλεσμα την παράνομη αντιγραφή τους και την επακόλουθη απώλεια εσόδων. Ένας τομέας που έχει επίσης επηρεασθεί αρνητικά από την επέκταση του εμπάργκο σε τρίτους φορείς κατά τα έτη 1963-1945 και το 1992, είναι η συνεργασία των θυγατρικών της εταιριών της με την Κούβα. Σε πολλές περιπτώσεις οι ΗΠΑ αναγκάστηκαν να πωλήσουν μετοχές των εταιριών αυτών σε τιμή αρκετά χαμηλότερη της πραγματικής αγοραστικής τους αξίας. Τέλος, υποστηρίζεται ότι τέθηκε υπό αμφισβήτηση ο ρόλος των ΗΠΑ ως παγκόσμια ηγέτιδα δύναμη, λόγω της αυστηρότητας των κυρώσεων και της διάκρισης προς όφελος τρίτων χωρών που παρουσίαζαν παρόμοια ζητήματα με μη δημοκρατικές κυβερνήσεις και παραβίαση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, όπως π. χ. η Κίνα και το Βιετνάμ.

Κεφάλαιο 3ο

Η ιστορική προσέγγιση των δύο κρατών κατά την προεδρική θητεία του Barack Obama.

3. 1 Ο ρόλος των ΗΠΑ και η θέση τους στο διεθνές σύστημα κατά την έναρξη θητείας του προέδρου Obama

Η εκλογή του 44ου προέδρου εισήγαγε ένα νέο κεφάλαιο στην πολιτική ιστορία των ΗΠΑ και στη σχέση τους με τον υπόλοιπο κόσμο. Η ανάληψη των καθηκόντων του, μετά από τον πρόεδρο Bush συνέβη σε εποχή όπου η Αμερική ήταν εξουθενωμένη εξαιτίας των συνεχών στρατιωτικών παρεμβάσεων στις χώρες της Μέσης Ανατολής. Το τρομοκρατικό χτύπημα της 11ης Σεπτεμβρίου 2001 επέφερε σαρωτική αλλαγή ως προς τον τρόπο με τον οποίο αντιλαμβάνονταν οι Αμερικανοί της θέση τους στην παγκόσμια κοινότητα και το ρόλο τους ως ηγέτιδα δύναμη. Κατά τη θητεία Bush οι ΗΠΑ είχαν θέσει σε προτεραιότητα τη χρήση μεθόδων σκληρής ισχύος, που συνοψίζεται στη χρήση ή στην απειλή χρήσης στρατιωτικής βίας. Επιπλέον, πρωταρχική θέση κατά την άσκηση της εξωτερικής πολιτικής Bush κατείχε και η μέθοδος του προληπτικού πολέμου, συστήνοντας τον πυρήνα του Δόγματος Bush, όπως αυτό εκφράστηκε μέσα από τις επίσημες θέσεις για την εθνική ασφάλεια. Την πολιτική των πολυάριθμων παρεμβάσεων ως ειρηνευτική και εγγυητική δύναμη καθώς και της μετάδοσης των δημοκρατικών αξιών και της ελευθερίας, διαδέχθηκε η πολιτική του απομονωτισμού και του ιερού αγώνα κατά της τρομοκρατίας, γεγονός που προσέφερε στον επερχόμενο πρόεδρο Bush την απαραίτητη νομιμοποιητική βάση για τον πόλεμο στο Αφγανιστάν το 2001 και στο Ιράκ το 2003. Παρόλα αυτά ο νέος πρόεδρος Obama καλούνταν να κυβερνήσει μία χώρα η οποία είχε υποστεί φθορά τόσο στο εσωτερικό της, όπου το τεράστιο οικονομικό κόστος των στρατιωτικών παρεμβάσεων κόστισε στον φορολογούμενο Αμερικανό πολίτη αρκετά δισεκατομμύρια δολάρια, ενώ το κόστος ως προς το ανθρώπινο δυναμικό υπήρξε τεράστιο, τόσο σε απώλειες, όσο και σε πρόκληση βαριών τραυματισμών και αναπηριών.

Σε διεθνές επίπεδο, δομικές αλλαγές είχαν λάβει χώρα και η διαρκής χρήσης συντελεστών σκληρής ισχύος από πλευράς των ΗΠΑ, είχαν βλάψει το παγκόσμιο

κύρος της χώρας και την είχαν θέσει σε μία συνεχή τροχιά σύγκρουσης τόσο με τους αντιπάλους της όσο και , πολλές φορές, με τους συμμάχους της. Επιπλέον, δύο σημαντικές εξελίξεις είχαν θέσει υπό αμφισβήτηση την ιδέα της στρατιωτικής υπεροχής των ΗΠΑ. Πρώτον, η σημασία της βιώσιμης οικονομικής ανάπτυξης υπό το πρίσμα της εξοικονόμησης των διαθέσιμων πόρων που δαπανήθηκαν κατά την εφαρμογή της πολιτικής Bush. Δεύτερη και σημαντικότερη πρόκληση για τις ΗΠΑ υπήρξε η εμφάνιση ενός αριθμού διεθνών δρώντων, οι οποίοι χρησιμοποιώντας διαφορετικές μορφές ισχύος, ήταν εν δυνάμει παράγοντες με παγκόσμια επιρροή. Η Κίνα, η Ρωσία και η Ινδία, η καθεμία διαφορετικά συσχετιζόμενη με τις ΗΠΑ, είχαν αναπτύξει συνεργασίες όπως ο Οργανισμός Συνεργασίας της Σαγκάη , (SCO). Ιδιαίτερως η Ρωσία είχε επεκτείνει τη στρατιωτική της δράση επηρεάζοντας δραματικά το διεθνές σκηνικό. Εκτός αυτού, νέες περιφερειακές δυνάμεις μικρότερης επιρροής είχαν κάνει την εμφάνισή τους συμβάλλοντας όμως στην αλλαγή της παγκόσμιας ιεραρχικής τάξης. Μάλιστα ορισμένες από αυτές, όπως το Ιράν και το Βιετνάμ κρίνονταν ικανές να επηρεάσουν συγκεκριμένες πτυχές του διεθνούς συστήματος με μεγάλη στρατηγική αξία.

Ο νέος πρόεδρος βρέθηκε αντιμέτωπος και με νέα ζητήματα που είχαν αναδειχθεί πρόσφατα στο πεδίο της διεθνούς πολιτικής. Τέτοιου είδους ζητήματα αφορούσαν στο νέο αυξημένο ρόλο του τομέα της τεχνολογίας και των επικοινωνιών στη διαμόρφωση της πολιτικής των κρατών. Τέτοια περίπτωση αφορά η εμφάνιση αναρίθμητων ιστοσελίδων ηλεκτρονικού εμπορίου στην Κίνα, που διαμόρφωσαν σταδιακά ένα ισχυρό διαδικτυακό lobby που ακούσε κριτική στην κινεζική εξουσία και την πολιτική αγοράς του αμερικανικού χρέους αντιδρώντας σθεναρά. Ακόμη, η απροθυμία κάποιων κρατών να ανταποκριθούν στις διπλωματικές πιέσεις των ΗΠΑ, θεωρώντας αυτές(ΗΠΑ) πηγή πολλών προβλημάτων που θα έπρεπε να λύσουν οι ίδιοι. Ένα σχετικό παράδειγμα αποτελεί η υποτονική ανταπόκριση των χωρών της Ευρώπης, στο κάλεσμα των ΗΠΑ για δέσμευση νέων πόρων στο Αφγανιστάν. Τέλος, μια νέα πρόκληση αποτελούσε η ανάδειξη της ανάγκη για αλλαγή της έως τότε μεθόδου προώθησης της πολιτικής σταθερότητας στο εσωτερικό κρατών από τις ΗΠΑ (όπως π. χ. στη Γεωργία και στο Πακιστάν). Ουσιαστικά αποτελούσε τον περιορισμό του ρόλου των ΗΠΑ, από κυρίαρχο παράγοντα διαμόρφωσης των εσωτερικών συνθηκών, σε παράγοντα υποστήριξης των τοπικών θεσμών και

δυνάμεων να διαμορφώσουν μόνοι το νέο περιβάλλον. Σε μία γενικότερη εκτίμηση, οι ΗΠΑ αντιμετώπιζαν μια βαθύτερη αμφισβήτηση της ικανότητας τους για παγκόσμια ηγεμονία ενώ οι δηλώσεις του προέδρου Obama περί ενίσχυσης των συμμαχιών αντιμετωπιζόνταν με σκεπτικισμό. Παρόλα αυτά όμως, οι ΗΠΑ εξακολουθούσαν να είναι η μεγαλύτερη οικονομία στον κόσμο και ένας ισχυρός παράγοντας εξισορρόπησης των δυνάμεων διεθνούς συστήματος.

3. 2 Η Εξωτερική Πολιτική Obama και το αναδυόμενο περιφερειακό πλαίσιο της Λατινικής Αμερικής

Από την προεκλογική του ακόμα εκστρατεία το 2008, ο μελλοντικός πρόεδρος των ΗΠΑ είχε εξάρει τον παράγοντα της αλληλεξάρτησης τους με τον υπόλοιπο πλανήτη. Ιδιαίτερος τόνησε τη σημασία της ενίσχυσης των συμμαχιών και των διεθνών θεσμών, ως μέθοδο αντιμετώπισης των παγκόσμιων προκλήσεων, όπως η κλιματική αλλαγή και ο πολλαπλασιασμός του πυρηνικού οπλοστασίου. Επιπλέον, εξέφρασε την πεποίθηση ότι η εξωτερική πολιτική των ΗΠΑ θα πρέπει να συνδέεται άμεσα με τις εσωτερικές αξίες της χώρας. Η ουσία των δηλώσεών του επικεντρώνεται στην επιδίωξη να ενισχύσουν οι ΗΠΑ τη θέση τους ως παγκόσμια ηγέτιδα δύναμη ²¹όχι όμως μέσα από μία μοναχική πορεία, αλλά ηγούμενες ενός αλληλένδετου συστήματος πολυπολικής φύσης. Ο πρόεδρος Obama επέκρινε αρκετές φορές την παρεμβατική πολιτική του προκατόχου του και είχε αντιληφθεί πως η προσπάθεια ανάδειξης της αμερικανικής ισχύος και η αποκατάσταση του κύρους της στο περιφερειακό σύστημα της αμερικανικής ηπείρου αλλά και σε διεθνή κλίμακα, διέρχονταν πλέον από διαφορετική οδό.

Ο όρος “ήπια ισχύς” εισήχθη στο πεδίο μελέτης των διεθνών σχέσεων από τον ακαδημαϊκό Joseph Nye και αναπτύχθηκε στο πλαίσιο της άσκησης κριτικής στην

²¹ Ο πρόεδρος Ομπάμα απευθυνόμενος κατά την έναρξη της θητείας στο κοινό εντός και εκτός της χώρας, είχε δηλώσει πως “Η Αμερική είναι έτοιμη να ηγηθεί και πάλι”, ενώ η Hillary Clinton είχε δηλώσει λίγες ημέρες νωρίτερα πως “θα πρέπει να ενισχυθεί η θέση των ΗΠΑ στην παγκόσμια ηγεσία. . . ώστε να εξασφαλισθεί ότι παραμένει μια θετική δύναμη στον κόσμο”. *America and a Changed World. A Question of Leadership*, Robin Niblett, Wiley-Blackwell & Chatham House, 2010, σελ. 2

εξωτερική πολιτική του George Bush. Η έννοια του όρου συνοψίζεται στην ικανότητα ενός κράτους, παράγοντα ή θεσμού να κατακτήσει τους στόχους του, όχι με τη χρήση μεθόδων σκληρής ισχύος (όπως στρατιωτική, οικονομική, πειθαναγκασμός) αλλά μέσω της πειθούς και της ανάδειξης διαφορετικών μορφών εκούσιας προσέλευσης του έταίρου παράγοντα. Οι πηγές παραγωγής ήπιας ισχύος μιας χώρας εντοπίζονται στον πολιτισμό της, (ιστορία, γλώσσα, εκπαίδευση, καθημερινή κουλτούρα), τις αξίες που διέπουν τον κοινωνικό και πολιτικό ιστό της (δημοκρατία, ελευθερία, ελευθερία λόγου) και τις πολιτικές της, όπως η διπλωματία όταν αυτές λογίζονται ως νόμιμες στα μάτια των άλλων κρατών.

Ο Nye συνδέεται επίσης με μία από τις πιο αξιόλογες μελέτες σύστασης νέων προτάσεων για το σχεδιασμό μιας αποτελεσματικότερης αμερικανικής εξωτερικής πολιτικής, προσαρμοσμένης στις νέες προκλήσεις του διεθνούς συστήματος. Η λεγόμενη “έξυπνη ισχύς”(smart power)²² αποτέλεσε μια καινοτόμα μέθοδο στην άσκηση εξωτερικής πολιτικής και αφορούσε στην επανεκτίμηση του όρου της ήπιας ισχύος. Η έξυπνη ισχύς εμπερικλύει στην εφαρμογή της και την χρήση συντελεστών σκληρής ισχύος παράλληλα με αυτούς της ήπιας ισχύος ανάλογα με τη συγκεκριμένη περίπτωση. Η έξυπνη ισχύς θεωρήθηκε αρχικά ως μέσο αποκατάστασης της ηγετικής ικανότητας των Ηνωμένων Πολιτειών στο διεθνές σύστημα, όμως σύντομα έγινε ο βασικός πυλώνας της εξωτερικής πολιτικής του προέδρου Obama. Μάλιστα ο ίδιος ο Υπουργός Άμυνας Robert Gates που υπηρέτησε στην κυβέρνηση Bush αλλά διατήρησε τη θέση του και επί θητείας Obama(18 Δεκεμβρίου 2006 – 30 Ιουνίου 2011) κάλεσε την κυβέρνηση των ΗΠΑ να καταβάλλει περισσότερα χρήματα και προσπάθεια για την αξιοποίηση των εργαλείων ήπιας ισχύος, όπως η διπλωματία, η οικονομική βοήθεια, οι επικοινωνίες, καθώς τα συμφέροντα της χώρας ανά τον κόσμο δε δύναται να υπερασπισθούν μόνο με στρατιωτικά μέσα. Τόνισε επίσης την ιλιγγιώδη ετήσια στρατιωτική δαπάνη των ΗΠΑ ύψους μισού τρις δολλαρίων, σε σύγκριση με τον προϋπολογισμό του Υπουργείου Εξωτερικών ύψους 36 δις δολλαρίων.²³

²² Την πατρότητα του όρου μοιράζεται μαζί με τον Joseph Nye η Suzanne Nossel, Αναπληρώτρια Πρέσβης στον ΟΗΕ κατά την θητεία Bill Clinton.

²³ “Smart Power - A new approach in U. S. foreign policy”, Joseph S. Nye Jr., 19/01/2009 <https://www.welt.de/english-news/article3053703/Smart-Power-A-new-approach-in-U-S-foreign-policy.html>

Υπό αυτή τη σκοπιά κατέστη ορθολογική για τη διοίκηση Obama, η ανάγκη για αξιοποίηση και των πλεονεκτημάτων της πολυμερούς μη συγκρουσιακής προσέγγισης για την αντιμετώπιση των προκλήσεων του διεθνούς συστήματος, όπως η ενίσχυση συμμαχιών με ετερογενή συμμετοχή, η συνεργασία στον τομέα πληροφορίας και επικοινωνιών, η συνεργασία στην κοινή αντιμετώπιση των παγκόσμιων προκλήσεων, όπως η κλιματική αλλαγή κ. α. .

Στην αμερικανική ήπειρο, η αποτίμηση της οκταετούς θητείας του George Bush, είχε μάλλον αρνητικό πρόσημο για τη σχέση των ΗΠΑ με τις γείτονες χώρες της Λατινικής Αμερικής και της Καραϊβικής. Η πολεμική οδός αντιμετώπισης της τρομοκρατίας και η πολιτική της σύγκρουσης είχαν ανασύρει στη μνήμη ηγετών και λαών της περιοχής τη δική τους πρόσφατη κοινή ιστορία με τις ΗΠΑ. Επιπλέον, σύμφωνα με το συγγραφέα του βιβλίου [*Bush II, Obama, and the Decline of U. S. Hegemony in the Western Hemisphere*](#) Thomas O'Keefe, Διδάκτορα Διεθνών Σχέσεων του Πανεπιστημίου Stanford, η κατανάλωση πόρων για τους πολέμους σε Ιράκ και Αφγανιστάν καθώς και η απορρόφηση του ενδιαφέροντος του George Bush αλλά και του Obama στη συγκεκριμένη περιοχή του πλανήτη, δεν άφηναν τον απαραίτητο χώρο για βελτίωση των σχέσεων. Παρά όμως την αρνητική υστεροφημία του George Bush ως "τον ο πιο απεχθή για την Λατινική Αμερική πρόεδρο των ΗΠΑ εδώ και δεκαετίες", ²⁴ δεν είναι λίγες οι περιπτώσεις όπου συνεργάστηκε με τις κυβερνήσεις των χωρών προς επίτευξη κοινωφελών στόχων, όπως με την νέα κυβέρνηση του Μεξικό για τη μάχη κατά της διακίνησης ναρκωτικών, αλλά και τη θέσπιση της βάσης για συνεργασία στο πεδίο της ενεργειακής ασφάλειας με τη Βραζιλία και σε άλλες ακόμα περιπτώσεις.

Η χρονική περίοδος (2003-2008) πριν την άνοδο του Barack Obama στον προεδρικό θώκο αποτέλεσε ταυτόχρονα μια περίοδο πρωτοφανούς οικονομικής ανάπτυξης για τις χώρες της Λατινικής Αμερικής. Η οικονομική κρίση της αρχής της δεκαετίας 1980 και η εκτόξευση του χρέους των χωρών της περιοχής που είχε βυθίσει τις οικονομίες των κρατών σε ύφεση, (παρά την πρόσκαιρη ανάκαμψη μεταξύ 1990-1997) είχε απομακρυνθεί.

²⁴ America and a Changed World. A Question of Leadership, Robin Niblett, Wiley-Blackwell & Chatham House, 2010, σελ. 17

Τα μονοκομματικά κυβερνητικά συστήματα, που πλειοψηφούσαν στο εσωτερικό των κρατών, και τις δικτατορικές κυβερνήσεις, διαδέχθηκαν αριστερά και κεντρο-αριστερά καθεστώτα. Το οικονομικό μοντέλο διακυβέρνησης γνωστό ως Washington Consensus απερρίφθη από τις νέες κυβερνήσεις, καθώς, αποτελούσε εφαρμογή ενός προγράμματος μεταρρυθμίσεων υπαγόμενο από το ΔΝΤ, την Παγκόσμια Τράπεζα και την κυβέρνηση των ΗΠΑ.

Οι νέες κυβερνήσεις ακολούθησαν ένα κρατο-κεντρικό οικονομικό μοντέλο, που κατόρθωσε να επιτύχει πλεόνασμα του ισοζυγίου πληρωμών χάρη στις υψηλές τιμές των βασικών εμπορευμάτων που εξήγαγαν οι χώρες και στην διατήρηση χαμηλού δείκτη πληθωρισμού. Το κατά κεφαλή εισόδημα των κατοίκων της ζώνης αυτής δεν ακολούθησε την ίδια πορεία, με μια χαμηλή αύξηση του 3% το χρόνο. Οι ηγέτες των δύο οικονομικά ισχυρότερων χωρών, της Βραζιλίας και της Βενεζουέλας, μοιράζονταν επιπλέον και κοινές πολιτικές πεποιθήσεις (ο Lula της πρώτης πιο μετριοπαθής, ενώ ο Chavez της δεύτερης πιο ριζοσπατικός), και κοινές προθέσεις για ανάπτυξη θεσμών ως αντίβαρα των “αμερικανό-κρατούμενων” θεσμούς. Η Ένωση των κρατών Νοτίου Αμερικής(Unasur), η Κοινότητα των κρατών Λατινικής Αμερικής και Καραϊβικής(Celac), η Βολιβιανή Συμμαχία των κρατών της Αμερικής(ALBA), καθώς και το όραμα ίδρυσης της Τράπεζας Νοτίου Αμερικής έναντι του ΔΝΤ, φανέρωναν όχι μόνο την τάση για περιφερειακή ολοκλήρωση, αλλά και την επιθυμία να ενταχθεί και η Κούβα στους θεσμούς της περιοχής από όπου ήταν ως τότε αποκλεισμένη με απόφαση των ΗΠΑ.

Επιπλέον, όπως και σε άλλες περιοχές του πλανήτη, όπως η Ευρώπη, κατέστη σαφές πως μία πολιτική περιφερειακής ενσωμάτωσης και ολοκλήρωσης, θα προωθούσε καλύτερα τα κοινά συμφέροντα. Προς την ίδια κατεύθυνση, θεωρούνταν ζωτικής σημασίας η προσέλκυση νέων, ανταγωνιστικών προς τις ΗΠΑ ανερχόμενων δυνάμεων ως εμπορικούς εταίρους και επενδυτές. Η Κίνα ανταποκρίθηκε στο κάλεσμα και ανέπτυξε αξιοσημείωτη δραστηριότητα σε εμπορικό, οικονομικό και επενδυτικό επίπεδο, συνάπτοντας συμφωνίες με την πλειοψηφία των κρατών της περιοχής. Μέχρι το 2008 η Κίνα ήταν ο μεγαλύτερος εισαγωγέας προϊόντων που προέρχονταν από χώρες όπως η Χιλή και η Βραζιλία, εκτοπίζοντας πολλές φορές ακόμα και τις ΗΠΑ. Αποτέλεσμα αυτής της δραστηριότητας υπήρξε η ιδιαίτερος αυξημένη επιρροή σε αρκετές χώρες της

περιοχής, όπως η Κούβα, που συνεχίζεται σε πολλές περιπτώσεις, ως και σήμερα. Ωστόσο θα πρέπει να επισημανθεί πως ειδικότερα προς το τέλος της δεκαετίας του 1990 και αρχή του 21ου αιώνα, η αυξημένη παρουσία της Κίνας στη Λατινική Αμερική, δεν στόχευε τόσο στην αμφισβήτηση του ρόλου των ΗΠΑ για περιφερειακή ηγεμονία, αλλά ως σκοπό είχε να αντισταθμίσει την επιρροή του μεγάλου της ανταγωνιστή, της Taiwan που είχε αναπτύξει στενούς δεσμούς με πολλούς τοπικούς ηγέτες. Ακόμη, με την ενίσχυση της παρουσίας της, επεδίωκε να λάβει υποστήριξη σε διεθνείς θεσμούς, και κυρίως εντός των Η. Ε. Τέλος, πολλές ακόμα χώρες ανέπτυξαν ή εμβάθυναν τις οικονομικές τους σχέσεις με την περιοχή της Λατινικής Αμερικής, με σημαντικότερες την Ευρωπαϊκή Ένωση, Ρωσία, την Ινδία, και τη Νότια Αφρική. (Οι τέσσερις χώρες, Κίνα, Ρωσία, Ινδία, Νότια Αφρική, μαζί με τη Βραζιλία, συγκροτούν τον BRICS, τον οργανισμό με τις πέντε κορυφαίες αναδύμενες οικονομίες στον κόσμο).

Όπως γίνεται αντιληπτό η παρουσία των ΗΠΑ και η επιρροή στις οικονομικές και πολιτικές εξελίξεις, όχι μόνο είχε μειωθεί σημαντικά στην περιοχή της Καραϊβικής και του νότου της αμερικανικής ηπείρου, αλλά ως ένα βαθμό είχε αντικατασταθεί από άλλους μεγάλους ανταγωνιστές της. Μια από τις πιο χαρακτηριστικές ενδείξεις της αμφισβήτησης της ισχύος των ΗΠΑ, υπήρξε η απόρριψη της πρότασης των ΗΠΑ για τη δημιουργία της FTAA, της ελεύθερης εμπορικής ζώνης των κρατών της Αμερικής που προτάθηκε κατά τη Σύνοδο των κρατών της Αμερικής, το 2005. Μπορεί κατά τη Σύνοδο να υπογράφησαν διμερείς εμπορικές συμφωνίες με χώρες όπως η Κόστα Ρίκα, η Κολομβία, ο Παναμάς αλλά το γεγονός σηματοδότησε τον υποβαθμισμένο ρόλο των ΗΠΑ σε περιφερειακό επίπεδο.

Η γενικότερη αντίληψη περί του ρόλου των ΗΠΑ κατά την εποχή επηρέασε και τον τρόπο με τον οποίο αντιμετώπισαν τις προθέσεις του νέου προέδρου οι ηγέτες των χωρών της Λατινικής Αμερικής. Αξίζει όμως να επισημανθεί πως η ρητορική ριζοσπαστικών ηγετών όπως αυτή του Chavez της Βενεζουέλας ή του Evo Morales της Βολιβίας, που διακατέχονταν από έντονα αντι-αμερικανικό φρόνημα, δεν αποτύπωνε την αντίληψη του πλειοψηφίας των χωρών της Λατινο-αμερικανικής ζώνης. Ωστόσο, αναγνωρίζονταν από το σύνολο η ανάγκη για μια πιο ώριμη σχέση με τις ΗΠΑ, όχι υπό τη μορφή ηγεσίας τους, αλλά υπό τη μορφή υγιούς και ισότιμης συνεργασίας.

Αξίζει επισημανθούν δύο παράγοντες που κατά πάσα πιθανότητα επηρέασαν το νέο πρόεδρο και την απόφασή του για ενίσχυση των σχέσεων με την Κούβα και

κατ'επέκταση με το σύνολο των χωρών της Λατινικής Αμερικής. Ο πρώτος παράγοντας αφορά στο κρίσιμο ζήτημα της ασφάλειας της Λατινικής Αμερικής. Η συνεργασία σε θέματα ασφαλείας με τη Λατινική Αμερική αποτελεί θέμα ζωτικής σημασίας για τις ΗΠΑ. Το ζήτημα αυτό αφορά τόσο στην παραδοσιακή έννοια της ασφάλειας που προσφέρει η καλή γειτονία, όσο και στην ασφάλεια έναντι της απειλής μη κρατικών παραγόντων που μπορούν να διασχίσουν τα σύνορα προκαλώντας αστάθεια και σύγκρουση στο εσωτερικό των κρατών.

Ο δεύτερος παράγοντας αφορά στα πλεονεκτήματα που διέκρινε ο Obama στην ενδυνάμωση ενός ηπειρωτικού περιφερειακού οικονομικού μοντέλου συνεργασίας που θα προσέφερε ακόμα μεγαλύτερη ισχύ και προοπτική απέναντι στις προκλήσεις της “πλανητικής” οικονομίας. Εξάλλου έχει αποδειχθεί ιστορικά ότι το κόστος διατήρησης μιας κυρίαρχης θέσης στο περιφερειακό σύστημα της Λατινικής Αμερικής είναι χαμηλότερο σε σχέση με αντίστοιχο σε άλλες περιοχές του πλανήτη, όπως η Ανατολική Ασία και η Μέση Ανατολή. Τέλος, θα πρέπει να τονισθεί το γεγονός ότι η Λατινική Αμερική αποτελούσε από πάντοτε μια περιοχή στρατηγικού ενδιαφέροντος για τις ΗΠΑ, τόσο εξαιτίας του πλούσιου σε ορυκτά υπεδάφους της και του προσφερόμενου εργατικού δυναμικού της, όσο και εξαιτίας των μεγάλων αποθεμάτων πετρελαίου και της διατήρησης πηγών σπάνιων πόρων, όπως το νερό.

3.3 Η προσέγγιση ΗΠΑ - Κούβας

Οι ηγέτες των κρατών της Λατινικής Αμερικής και Καραϊβικής εκδήλωναν ιδιαίτερο ενδιαφέρον για την επανένταξη της Κούβας στην ενδο-Αμερικανική κοινότητα. Μάλιστα, υπό το πρίσμα της εντατικοποίησης των ενεργειών για περιφερειακή ολοκλήρωση στην περιοχή της Λατινικής Αμερικής, είχαν ξεκινήσει ήδη από το 2000 οι ενέργειες ενσωμάτωσης της Κούβας στη Λατινο-Αμερικανική ζώνη. Πράγματι η χώρα έχει αναπτύξει πολλές διμερείς εμπορικές συνεργασίες με τις υπόλοιπες χώρες της περιφέρειάς της που τελούσε υπό καθεστώς ειρήνης. Εντάχθηκε σεσημαντικούς περιφερειακούς θεσμούς, όπως η CELAC, (Community of Latin American and Caribbean States) το 2011, η AEC (Association Of Caribbean States) αλλά και η ALBA (Bolivarian Alliance for the Americas) το 2004. Επιπλέον, πραγματοποίησε κινήσεις ενίσχυσης των δεσμών της χώρας με τη MERCOSUR (Southern Common Market), με χώρες όπως η Βραζιλία, η Αργεντινή, να προωθούν

την είσοδο της Κούβας στο θεσμό. Η πιθανή ένταξη της Κούβας θα συντελούσε στη διευκόλυνση των εμπορικών ανταλλαγών μεταξύ των μερών μέσω της ελάφρυνσης ή κατάργησης των δασμών και την εδραίωση τελωνειακών διευκολύνσεων. Σύμφωνα με δημοσίευμα της εποχής, το γεγονός ήταν διττής σημασίας, εμπορικής αλλά και πολιτικής υπό το καθεστώς του αποκλεισμού που είχε επιβληθεί από την Αμερική εναντίον του νησιού, ενισχυόμενο από το νόμο Helms-Burton.

Ήταν λοιπόν προφανές πως η Κούβα λογίζονταν πλέον από τα κράτη του κοντινού περιβάλλοντός της ως ισότιμος εταίρος με αυξημένο ρόλο. Υπό αυτές τις συνθήκες δεν αποτέλεσε έκπληξη το γεγονός ότι κατά την Σύνοδο των κρατών της Αμερικής το 2012 στην Κολομβία, αρκετές χώρες – μέλη της Λατινικής Αμερικής και Καραϊβικής δήλωσαν ρητά ότι δεν θα ανέχονταν πλέον τον αποκλεισμό της Κούβας από την περιοχή και επιπλέον, η επανένταξή της αποτελούσε προϋπόθεση για τη δική τους συμμετοχή στην επόμενη Σύνοδο που θα λάμβανε χώρα στον Παναμά. Ακόμη, και δυνάμεις της Ευρώπης καθώς και άλλες παγκόσμιες δυνάμεις και ισχυροί θεσμοί είχαν συνδράμει στην επαναφορά της Κούβας στο επίκεντρο του ηπειρωτικού αλλά και παγκόσμιου ενδιαφέροντος. Ενδεικτική προς αυτή την οδό υπήρξε η έναρξη πολιτικού διαλόγου και συνεργασίας με την Ευρωπαϊκή Ένωση που πραγματοποιήθηκε το Μάρτιο 2016 στην Αβάνα παρουσία της Federica Mogherini, Υπατης Εκπροσώπου της Ε. Ε. , του Γάλλου Προέδρου Hollande και άλλων ευρωπαϊών ηγετών και αποτελούσε την εκκίνηση ενός συνόλου βημάτων προς την επίτευξη οικονομικής και θεσμικής συνεργασίας με την Ένωση αλλά και με τα κράτη – μέλη της ξεχωριστά. Επιπλέον, η επίσκεψη του Πάπα Φραγκίσκου στην Κούβα το 2015 κατά τη διαδρομή του προς την Ουάσινγκτον και ο χαρακτηρισμός του νησιού ως “κλειδί μεταξύ βορρά και νότου, ανατολής και δύσης” είχε συμβολική σημασία και σημειολογία για τις εξέλιξη της σχέσης με τις ΗΠΑ λαμβάνοντας υπόψη και το ρόλο που διαδραμάτισε το Βατικανό στη μυστική διπλωματία μεταξύ των δύο χωρών. Συμβολικός ακόμα παράγοντας για την παγκόσμια ανάδειξη του νησιού υπήρξε η συνάντηση του Πάπα Φραγκίσκου με τον Πατριάρχη της Ρωσικής Ορθόδοξης Εκκλησίας Κύριλλο, που πραγματοποιήθηκε στην Αβάνα το Φεβρουάριο 2016, για πρώτη φορά μετά το Σχίσμα Ανατολικής και Δυτικής Εκκλησίας του 1054.

Τα βήματα προς την ομαλοποίηση των σχέσεων

Ο πρόεδρος Barack Obama ανέλαβε καθήκοντα το 2009 γνωρίζοντας καλά ότι η πολιτική εχθρότητας ανάμεσα στις δύο γείτονες χώρες είχε αποδειχθεί επιζήμια και για τις δύο πλευρές. Επιπλέον, είχε συνειδητοποιήσει πως η απομόνωση και ο αποκλεισμός ως παραδοσιακές μέθοδοι πειθαναγκασμού (σκληρής ισχύος) δεν είχαν αποφέρει το επιθυμητό αποτέλεσμα, την αλλαγή του καθεστώτος στην Κούβα. Ήδη από την προεκλογική του εκστρατεία είχε ανακοινώσει τις προθέσεις του για θέσπιση μιας σταθερής βάσης διαλόγου μεταξύ της χώρας του και της Κούβας που θα επέτρεπε σταδιακά την διευκόλυνση προς την πορεία αποκατάστασης των σχέσεών τους, που, όπως ανέφερε ο ίδιος, γνώριζε ότι δε θα ήταν απλή και άμεση. Συγκεκριμένα είχε αρχικά ανακοινώσει δημόσια την επιδίωξή του να κλείσει μέσα σε ένα έτος το στρατόπεδο φυλακισμένων στον κόλπο Γκουαντάναμο της Κούβας και ακόμα να “χαλαρώσει” τους περιορισμούς που αφορούσαν στην Κουβανό-Αμερικανική κοινότητα και τους δεσμούς της με τη μητέρα πατρίδα.

Το πρώτο ζήτημα των δεσμεύσεων του Obama δεν αποδείχθηκε τελικά απλό ζήτημα για τις ΗΠΑ, καθώς καμία πολιτεία δεν έδειχνε πρόθυμη, παρά τις πιέσεις της κυβέρνησης, να δεχθεί αριθμό κρατουμένων από το Γκουαντάμο. Το δεύτερο ζήτημα εξελίχθηκε επιτυχώς, καθώς ο πρόεδρος απέσυρε το 2009 όλους τους περιορισμούς που αφορούσαν στα ταξίδια και τα εμβάσματα των Κουβανό-Αμερικανικών προς τις οικογένειές τους στην Κούβα, ενώ το 2011 επανέφερε τη δυνατότητα να πραγματοποιούνται ατομικά εκπαιδευτικά ταξίδια. Παρά την αστοχία στην πραγματοποίηση της πρώτης δέσμευσης, οι κινήσεις του νέου προέδρου αξιολογήθηκαν θετικά από την Κούβα αλλά και το σύνολο των χωρών της περιφέρειας, καθώς φανέρωναν τις ειλικρινείς προθέσεις του Obama.

Πέραν αυτού, το Ιανουάριο και Φεβρουάριο 2015, πραγματοποιήθηκε άρση ενός σημαντικού αριθμού περιορισμών που αφορούσαν στα ταξίδια Αμερικανών στην Κούβα, και επιπλέον, περιορισμών σχετικών με τη διαδικασία εισαγωγών και εξαγωγών προϊόντων μεταξύ των δύο χωρών.

Μείζονος σημασίας ζήτημα για την εξέλιξη στη διαδικασία ομαλοποίησης των σχέσεων υπήρξε η διαδοχή στην εξουσία του Κουβανού ηγέτη Fidel από τον αδελφό του Raul Castro το 2008. Εξ'αρχής έγινε αντιληπτό ότι ο νέος πρόεδρος της Κούβας εξέταζε πολύ θετικότερα το ζήτημα της προσέγγισης των δύο χωρών. Μάλιστα πραγματοποίησε, ξεκινώντας ήδη από το 2009 αλλά με κορύφωση το 2011, μια

γενναία μεταρρύθμιση του οικονομικού μοντέλου της χώρας, προς μια λιγότερο κρατοκεντρική διαχείριση, έχοντας ως παράδειγμα τα μοντέλα Κίνας και Βιετνάμ. Στις μεταρρυθμίσεις αυτές περιλαμβάνονταν η μερική αποκεντροποίηση του αγροτικού τομέα, χαλάρωση των περιορισμών για τις μικρές επιχειρήσεις κ. α. Χαρακτηριστικό είναι το γεγονός πως από το 2009 έως το 2013 ο αριθμός των αυτοαπασχολούμενων στην Κούβα τριπλασιάστηκε. Η μεταρρυθμιστική αυτή πολιτική του Castro προφανώς προσέβλεπε σε μια ανάπτυξη ομαλότερου οικονομικού υπόβαθρου που θα μπορούσε να υποδεχτεί τις αμερικανικές επενδύσεις. Παρόλα αυτά η συνεχής πρόοδος των μεταρρυθμίσεων σε οικονομικό και πολιτικό επίπεδο κρίνονταν απαραίτητη, όχι μόνο διότι οι κρατικές επιχειρήσεις εξακολουθούσαν να αντιπροσωπεύουν περίπου το 70% της οικονομικής δραστηριότητας του νησιού,²⁵ αλλά και επιπλέον διότι αποτελούσε και βασική προϋπόθεση για την άρση του οικονομικού αποκλεισμού από τις ΗΠΑ. Μετά από 18 μήνες μυστικών διαπραγματεύσεων, οι δύο πρόεδροι ανακοίνωσαν στις 17 Δεκεμβρίου 2014 την απόφασή τους να αφήσουν πίσω την εχθρότητα που χαρακτήριζε τους δεσμούς των δύο χωρών για περισσότερο από μισό αιώνα και να προχωρήσουν προς μια κοινή προσπάθεια για την οικοδόμηση μιας υγιούς και εποικοδομητικής σχέσης που θα λειτουργούσε προς το συμφέρον και των δύο. Μετά την αποδοχή από τον Obama του αιτήματος για επανένταξη της Κούβας στον Οργανισμό Αμερικανικών Κρατών, οι δύο ηγέτες συναντήθηκαν κατά τη 7η Σύνοδο τον Απρίλιο 2015 πραγματοποιώντας κοινές δηλώσεις και επιβεβαιώνοντας τις κοινές τους προθέσεις. Ακόμη, μετά από πρόταση του Υπουργού Εξωτερικών John Kerry ο πρόεδρος συμφώνησε να αποσυρθεί επίσημα η Κούβα από τη διεθνή λίστα κρατών που προωθούν την τρομοκρατία, γεγονός που συνέβη στις 29 Μαΐου 2015. Περίπου ένα μήνα μετά ανακοινώθηκε ότι οι δύο κυβερνήσεις είχαν αποφασίσει να προβούν σε πλήρη αποκατάσταση των διπλωματικών τους σχέσεων στις 20 Ιουλίου 2015 όπως και συνέβη. Μετά από την τελετή επαναλειτουργίας της Αμερικανικής Πρεσβείας στην Αβάνα την ίδια ημερομηνία,

²⁵ Obama's Détente, Backgrounder by Claire Felter, Danielle Renwick, and Rocio Cara Labrador, last updated 7 March 2019.

<https://www.cfr.org/backgrounder/us-cuba-relations>

οι Υπουργοί Εξωτερικών των δύο κρατών συναντήθηκαν ώστε να συζητήσουν θέματα προώθησης συνεργασίας σε τομείς κοινού προβληματισμού και ενδιαφέροντος, όπως η μετανάστευση, η συνεργασία για την καταπολέμηση των ναρκωτικών, η συνεργασία στον τομέα της ναυτιλιακής ασφάλειας και της ακτοφυλακής, η επέκταση των συνδέσεων της πολιτικής αεροπορίας καθώς και η αποκατάσταση της ταχυδρομικής υπηρεσίας.

Πολύ γρήγορα σχηματίστηκαν ομάδες εργασίας διπλωματών και άλλων εμπειρογνομόνων ώστε να ξεκινήσει το σύνθετο έργο της διαδικασίας ομαλοποίησης. Τα ζητήματα που επρόκειτο να τεθούν υπό τη βάση του διαλόγου ήταν επιπροσθέτως η τρομοκρατία, το κυβερνο-έγκλημα, το διακρατικό έγκλημα, το ξέπλυμα χρήματος, το εμπόριο λευκής σαρκός, αλλά και θέματα που αφορούσαν στην προστασία του περιβάλλοντος και της βιοποικιλότητας. Προκειμένου να συντονιστεί αυτό το πολύπλοκο έργο συστήθηκε μια Διμερής Επιτροπή η οποία θα συνεδρίαζε ανά τρίμηνο για να αξιολογεί την πρόοδο και να θέτει την ατζέντα για μια σειρά από πιο εξειδικευμένες ομάδες εργασίας και ομάδες τεχνικών εμπειρογνομόνων προς την αντιμετώπιση των συγκεκριμένων θεμάτων.

Τα ζητήματα που εξετάζονταν υπό τη Διμερή Επιτροπή συνοψίζονται σε τρεις κύριους τομείς. Ο πρώτος τομέας αφορούσε στα θέματα όπου υπήρχε ομοφωνία μεταξύ των δύο πλευρών σχετικά με την πιθανότητα σύναψης νέων κανονισμών βραχυπρόθεσμης και μακροπρόθεσμης συνεργασίας. Τέτοιου είδους θέματα σχετίζονται όπως αναφέρθηκε και παραπάνω με το περιβάλλον, την κλιματική αλλαγή, την προστασία της βιοποικιλότητας, την αντιμετώπιση των φυσικών καταστροφών, των πανδημιών, των μολυσματικών ασθενειών. Επιπλέον, ανταλλαγή πολιτιστικών, ακαδημαϊκών και επιστημονικών γνώσεων και εμπειριών, οι τηλεπικοινωνίες, η πολιτική αεροπορία, η πνευματική ιδιοκτησία αλλά και εγκλήματα διακρατικής φύσης όπως επισημάνθηκαν και παραπάνω. Τέλος, η εφαρμογή και η τήρηση της σχετικής νομοθεσίας. Η καρποφορία της συνεργασίας αυτού του τομέα υπήρξε πλούσια. Ενδεικτικά αναφέρονται η υπογραφή στις 11 Ιουνίου 2016 ενός Μνημονίου Συμφωνίας για τη Δημόσια Υγεία, τον Φεβρουάριο της ίδιας χρονιάς υπεγράφη αντίστοιχο μνημόνιο για τη δημιουργία εμπορικής αεροπορικής υπηρεσίας, (η οποία τέθηκε σε ισχύ τον Αύγουστο 2016), ενώ πολλές συμφωνίες υπογράφησαν στον τομέα της γεωργίας, της προστασίας του χερσαίου και θαλάσσιου περιβάλλοντος καθώς και σε πολλά ακόμα πεδία αυτού του τομέα.

Ο δεύτερος τομέας αφορούσε στο άνοιγμα νέου χώρου για διάλογο σε θέματα όπου υπήρχε διάσταση στην αντίληψη. Τέτοιου είδους θέματα ήταν ο σεβασμός των ανθρωπίνων δικαιωμάτων καθώς και οι απαιτήσεις και ανταπαιτήσεις σε χρήμα. Στις τέσσερις συνεδριάσεις των επιτροπών αυτού του τομέα, αποτυπώθηκαν τα πρώτα δείγματα θέλησης για ανταλλαγή πληροφοριών και επιχειρημάτων ικανών να θέσουν τη βάση για βήματα που θα μπορούσαν να οδηγήσουν σε πρόοδο.

Ο τρίτος τομέας αποτύπωνε στην ουσία τις επιδιώξεις της κουβανικής εξωτερικής πολιτικής. Αυτές συνοψίζονται στην ολική άρση του οικονομικού εμπάργκο, την αποζημίωση των πολιτών της Κούβας για τα έτη επιβολής του εμπάργκο, την επιστροφή της περιοχής του Γκουαντάναμο, την παύση των ραδιοφωνικών και τηλεοπτικών μεταδόσεων της κυβέρνησης των ΗΠΑ (Radio and TV Martí) καθώς και την αναστολή των προγραμμάτων της αμερικανικής κυβέρνησης καλούμενα ως προγράμματα “προώθησης της δημοκρατίας”, που ως σκοπό είχαν την πτώση του καθεστώτος στο εσωτερικό της Κούβας.

Ο πρώτος που πραγματοποίησε επίσκεψη στο μέχρι πριν λίγο καιρό “μισητό” γείτονα ήταν ο Raul Castro, ο οποίος το Σεπτέμβριο 2015 μετέβη για πρώτη φορά τις ΗΠΑ ώστε να παραστεί στη Γενική Συνέλευση των Ηνωμένων Εθνών. Στο περιθώριο της Συνέλευσης πραγματοποιήθηκε συνάντηση των δύο προέδρων με τον πρόεδρο των ΗΠΑ να προτρέπει τον Castro να προβεί σε συνέχιση των μεταρρυθμίσεων που θα επέτρεπαν στους Κουβανούς να επωφεληθούν από τις κανονιστικές αλλαγές που είχε πραγματοποιήσει η Ουάσιγκτον που στόχευαν στη άρση του εμπάργκο. Από την άλλη πλευρά ο Κάστρο τόνισε για ακόμα μια φορά την ανάγκη για άρση του οικονομικού εμπάργκο, ενώ και οι δύο επιβεβαίωσαν την κοινή τους δέσμευση για ομαλοποίηση των σχέσεων²⁶.

Η επίσκεψη του Αμερικανού ηγέτη έλαβε χώρα στις 21 Μαρτίου 2016, 10 μήνες πριν τη λήξη της θητείας του στο Λευκό Οίκο. Η διήμερη επίσκεψή του, η οποία έτυχε θερμής υποδοχής από τον κουβανικό λαό, είχε ως επίκεντρο την πρόθεση της οικονομικής συνεργασίας αν υπολογίσουμε το γεγονός ότι συνοδεύονταν από έναν αριθμό ανώτερων στελεχών αμερικανικών επιχειρήσεων καθώς και από την Υπουργό Εμπορίου Penny Pritzker .

²⁶ Cuba – US Relations: Normalization and its challenges. Dr. Margaret E. Crahan & Dr. Soraya M. Castro Mariño , Institute of Latin American Studies -Columbia University, 2016 , σελ. 21

Στην ουσία η επιδίωξη του Αμερικανού προέδρου ήταν να καλλιεργήσει έδαφος εμπορικής συνεργασίας σε τέτοιο βαθμό, ώστε να είναι αντίθετη προς τα συμφέροντα των ΗΠΑ η ακύρωση των ενεργειών του στο μέλλον. Ο λόγος του προς το λαό της Κούβας υπήρξε ιδιαίτερα συμβολικός. Στην προσπάθειά του να επικαλεσθεί το συναίσθημα των Κουβανών, χρησιμοποίησε εκφράσεις όπως “Έχω έρθει εδώ να επεκτείνω χέρι φιλίας προς το λαό της Κούβας” ή “Οι Ηνωμένες Πολιτείες και η Κούβα είναι δύο αδέρφια που έχουν αποξενωθεί εδώ και πολλά χρόνια, ακόμη και αν μοιραζόμαστε το ίδιο αίμα”,²⁷ ενώ δεν παρέλειψε να αναφερθεί στον πόνο που υπέφεραν όσοι Κουβανοί αναγκάστηκαν σε εξορία στις ΗΠΑ.

Επιπλέον, εφαρμόζοντας τις αρχές της στρατηγικής της “έξυπνης ισχύος” την οποία εξέφραζε, αξιοποίησε την τεχνική της πειθούς και τόνισε την αξία στο σεβασμό των ανθρώπινων δικαιωμάτων. Επισήμανε ακόμα το γεγονός ότι οι αρετές της δημοκρατίας οδήγησαν στη δόμηση αυτής της αξίας εντός των ΗΠΑ. Επιπλέον, δήλωσε πως οι “Οι ΗΠΑ δεν θα επιδιώξουν πλέον να επιβάλλουν την αλλαγή στην Κούβα”, αλλά θα είναι έτοιμες να υποστηρίξουν την αλλαγή της οποίας την ανάγκη θα έχει συνειδητοποιήσει ο ίδιος ο λαός. Άλλωστε ιστορικά είχε αποδειχθεί πως η προσπάθεια ανατροπής του καθεστώτος με βίαιες μεθόδους από πλευράς των ΗΠΑ είχε αποτύχει. Αυτό είχε δηλωθεί και δημόσια μέσω της ιστοσελίδας του Λευκού Οίκου το 2016 : “Decades of U. S. isolation of Cuba have failed to accomplish our objective of empowering Cubans to build an open and democratic country. ”²⁸ Κατά αυτό τον τρόπο οι ΗΠΑ επιχείρησαν να συνυπολογίσουν στη διαμόρφωση της εξωτερικής πολιτικής τους τις εσωτερικές συνθήκες στην Κούβα, εντοπίζοντας συγκεκριμένες κοινωνικές ομάδες (αντίθετες ή μη προς την κυβέρνηση της Κούβας) που μπορούσαν να είναι φορείς εσωτερικής αλλαγής. Η εφαρμογή της “έξυπνης ισχύος” συμπληρώνεται από την επιδίωξη για μία λειτουργική αλληλεπίδραση της τεχνολογίας και της πληροφορικής, μέσω της διοχέτευσης ιδεών και κεφαλαίων στις ομάδες αυτές του κουβανικού πληθυσμού.

²⁷ Cuba – US Relations: Normalization and its challenges. Dr. Margaret E. Crahan & Dr. Soraya M. Castro Mariño , Institute of Latin American Studies -Columbia University, 2016 , σελ. 30

²⁸ Statement by the President on Cuba Policy Changes ,The White House,Office of the Press Secretary, December 17, 2014 , <https://obamawhitehouse.archives.gov/the-press-office/2014/12/17/statement-president-cuba-policy-changes>

Κατά τη διάρκεια της επίσκεψης υπογράφησαν διμερείς συμφωνίες πάνω σε θέματα ασφάλειας επί θαλάσσης, συνεργασίας στον τομέα της γεωργίας κ. α. . Το Μάρτιο 2016 η εταιρία Starwood Hotels έγινε η πρώτη που πραγματοποίησε επιχειρηματική συμφωνία με την Κούβα από την εποχή της επανάστασης του Fidel Castro το 1959, ενώ και άλλες μεγάλες επιχειρήσεις στον τομέα του τουρισμού (Hotels & Resorts, Airbnb), επικοινωνικών και πληροφορικής(Google) κ. α. ανακοίνωσαν νέες εμπορικές συμφωνίες. Αργότερα την ίδια χρονιά σε εφαρμογή των αποφάσεων που λαμβάνονταν στο πλαίσιο συνεργασίας της Διμερούς Επιτροπή, η εταιρία Αμερικανικές Εμπορικές Αερογραμμές ξεκίνησε να προσφέρει τις υπηρεσίες της ανάμεσα στις δύο χώρες για πρώτη φορά μετά από πενήντα χρόνια. Επίσης σημαντικό είναι να αναφερθεί πως μεγάλο ποσοστό του πληθυσμού εκδήλωνε θετική άποψη για την προσέγγιση των δύο χωρών, με αυτό να ανέρχεται στο 97% στην Κούβα και στο 71% στις ΗΠΑ.

3. 4 Παράγοντες υπονόμευσης της ομαλοποίησης των σχέσεων

3. 4. 1. Η πλευρά της Κούβας

Εύλογο ήταν η προσέγγιση των δύο χωρών να μην χαιρεί της ίδιας αποδοχής από το σύνολο των παραγόντων στο εσωτερικό της Κούβας. Η αντίδραση που δεν προκαλούσε καμία έκπληξη ήταν αυτή του αδερφού του ίδιου του προέδρου της Κούβας, του Fidel Castro. Όπως ήταν φυσικό, οι τόσες δεκαετίες συνεχούς σκληρού ανταγωνισμού και η τέτοια μεγάλη διάσταση μεταξύ αμερικανικής πολιτικής και κουβανικού σοσιαλισμού δε θα μπορούσαν παρά να προκαλέσουν αμφισβήτηση για τις πραγματικές προθέσεις των ΗΠΑ. Μάλιστα ο ίδιος ο Fidel με την αφορμή επίσκεψης του Obama άνοιξε μια δημόσια συζήτηση ανάμεσα τους πολίτες της Κούβας σχετικά με το αν η πολιτική δέσμευσης του Ομπάμα αποτελούσε πράγματι εγκατάλειψη της προσπάθειας για ανατροπή του καθεστώτος ή ήταν απλώς ένας έξυπνος τρόπος να καμφθούν οι αντιστάσεις του κουβανικού λαού πριν την νεά επέλαση του αμερικανικού ιμπεριαλισμού. Επισημαίνεται πως τις απόψεις του ενστερνίζονταν και μια σημαντική μερίδα Κουβανών σε εξέχουσες θέσεις, όπως δημοσιογράφοι, κοινωνικοί λειτουργοί, αλλά ακόμα και ο τότε Υπουργός Εξωτερικών της Κούβας Bruno Rodríguez, ο οποίος την ώρα που παράλληλα

ηγούνταν των διπλωματικών διαπραγματεύσεων προσέγγισης των δύο χωρών, δήλωνε πως το ταξίδι του Ομπάμα στην Αβάνα, αποτελούσε μια βαθιά επίθεση στις ιδέες, την ιστορία και τον πολιτισμό της χώρας του.

Ένας ακόμα παράγοντας που δε θα πρέπει να υποτιμάται ως τροχοπέδη στην προσπάθεια βελτίωσης της σχέσεων είναι το εσωτερικό πολιτικό και κοινωνικό υπόβαθρο του πληθυσμού της Κούβας, τόσο σε επίπεδο πολιτών όσο και σε επίπεδο κυβερνητικών στελεχών. Όσον αφορά στους πολίτες επικρατούσε αδιαφορία και γενικά έλλειψη ευαισθησίας απέναντι σε πολιτικές αλλαγές, έλλειψη σεβασμού και εμπιστοσύνης στη θεσμικότητα και γενικότερα μια επικρατούσα κατάσταση κοινωνικής αδράνειας. Από την άλλη πλευρά ο κυβερνητικός ιστός αποτελούσε ένα σύνολο ανθρώπων και οργάνων που χαρακτηρίζονταν στην πλειοψηφία τους από έλλειψη κινητικότητας και ευελιξίας, υποκρισία, διαφθορά, γραφειοκρατία και αναποτελεσματικότητα. Θα μπορούσαμε ίσως να χαρακτηρίσουμε τις συνθήκες στο εσωτερικό του νησιού ως μια κατάσταση γενικής πολιτικής ανωριμότητας που δεν προσέφερε τη δυνατότητα ομαλής απορρόφησης των αλλαγών που βρίσκονταν σε εξέλιξη.

3. 4. 2. Η πλευρά των ΗΠΑ

Επιπλέον και στο εσωτερικό του αμερικανικού κράτους υφίσταντο σημαντικά εμπόδια στην προώθηση της συνεργασίας των δύο χωρών. Κατ'αρχήν το γεγονός ότι συνεχίζονταν από την περίοδο ακόμα του Ψυχρού Πολέμου τα προγράμματα “προώθησης της δημοκρατίας” στην Κούβα που από κουβανικής πλευράς θεωρούνταν ως απευθείας ενέργειες κατά του καθεστώτος. Τέτοιου είδους προγράμματα αποτελούσαν η “Πράξη κουβανικής Προσαρμογής” καθώς και άλλα. Οι συνέπειες της εφαρμογής ενός τέτοιου προγράμματος προώθησης της δημοκρατίας αποτέλεσε και σημείο έντονης διάστασης μεταξύ των δύο χωρών. Ο εργολάβος της αμερικανικής κυβέρνησης Alan Gross συνελήφθη το Δεκεμβρίου 2009 στην Κούβα, ενώ εργαζόταν σε πρόγραμμα χρηματοδοτούμενο βάσει του νόμου Helms-Burton. Κατηγορήθηκε για εγκλήματα εναντίον του κουβανέζικου κράτους για τη μεταφορά εξοπλισμού δορυφορικών και ηλεκτρονικών υπολογιστών σε μέλη της εβραϊκής κοινότητας της Κούβας χωρίς την άδεια που απαιτείται από τον κουβανικό νόμο και για κατασκοπεία και καταδικάστηκε σε φυλάκιση. Τελικά, αφέθηκε ελεύθερος τη συμβολική ημέρα της 17ης Δεκεμβρίου 2014, ως μια πράξη καλής πρόθεσης προς

την οδό για την αποκατάσταση των σχέσεων. Σε αντίστοιχο κλίμα από την πλευρά των ΗΠΑ, αποφυλακίσθηκαν οι τρεις πράκτορες της κουβανικής κυβέρνησης που κρατούνταν για 15 χρόνια στις αμερικανικές φυλάκες. Επιπλέον εξαιρετικής σημασίας για την πρόοδο των διαπραγματεύσεων ήταν η απαίτηση της κουβανικής πλευράς για παύση της μετάδοσης τηλεοπτικών και ραδιοφωνικών εκπομπών μέσω του δικτύου Ραδιοφώνου και Τηλεόρασης “Marti” , το περιοχόμενο των οποίων θεωρούνταν ότι έβλαπτε τη χώρα και προσέβαλλε την κυβέρνηση και την εθνική κυριαρχία της Κούβας. Η απαίτηση αυτή δεν ικανοποιήθηκε από τις αμερικανικές αρχές.

Το ζήτημα των αποζημιώσεων αποτέλεσε ένα ακόμα σημείο τριβής στις σχέσεις των δύο πλευρών. Οι αποζημιώσεις βέβαια δεν αφορούν μόνο στις απαιτήσεις των ΗΠΑ, αλλά και σε ένα σύνολο ανταπαιτήσεων της κουβανικής κυβέρνησης. Συγκεκριμένα σύμφωνα με μελέτες που πραγματοποίησε μια ομάδα εργασίας επί του θέματος, συνολικά 7δισ δολλάρια διεκδικούνταν από τις ΗΠΑ ως αποζημίωση στην εθνοποίηση των περιουσιών που πραγματοποίησε ο Fidel με την ανάληψη της εξουσίας. Οι απαιτήσεις της Κούβας ανέρχονταν σε 100 δισ δολλάρια και αφορούσαν στις οικονομικές βλάβες που προκλήθηκαν λόγω του οικονομικού αποκλεισμού. Τέλος, η Αμερικανική Επιτροπή Διευθέτησης Αξιώσεων από Ξένες Χώρες, πιστοποίησε 5. 913 αξιώσεις εναντίον της Κούβας, στις οποίες δεν περιλαμβάνονται οι αξιώσεις επί ιδιοκτησίας στο έδαφος της Κούβας από ένα τεράστιο αριθμό της κοινότητας των Κουβανο- Αμερικανών.

Η κοινότητα των Κουβανο – Αμερικανών συνιστά μια ισχυρή μερίδα της αμερικανικής κοινωνίας που εντοπίζεται κυρίως στην πολιτεία της Florida και πραγματοποίησε σημαντική συνεισφορά στην πρόοδο της χώρας, στον τομέα της πολιτικής, της επιχειρηματικότητας, του πολιτισμού και του αθλητισμού. Αποτέλεσε ιστορικά έναν παράγοντα αποδόμησης των όποιων προσπαθειών προσέγγισης που έγιναν ανάμεσα στις δύο χώρες, καθόλη τη διάρκεια των ετών που μεσολάβησαν από την αρχή επιβολής του εμπάργκο. Θα πρέπει ωστόσο να επισημανθεί πως κατά την περίοδο έναρξης της θητείας του προέδρου Obama η μερίδα αυτή του πληθυσμού που ενατιώνονταν στην προσέγγιση, είχε συρρικνωθεί και περιορίζονταν σε ένα μικρό ποσοστό ανθρώπων μεγάλης ηλικίας με ακραίες δεξιές πεποιθήσεις. Πράγματι σε σχετική δημοσκόπηση που πραγματοποιήθηκε διαπιστώθηκε πως το 60% των συμμετεχόντων κάτω των 50 ετών, (2η και 3η γενιά μεταναστών) υποστήριζε την πολιτική του Obama. Η αλήθεια είναι πως από την εποχή της διακυβέρνησης Bush

είχε ξεκινήσει ήδη μια σημαντική μεταστροφή στο κλίμα εντός της κοινότητας, γεγονός που σηματοδοτήθηκε από την εκλογή του Carlos Gutierrez στην προεδρία του Αμερικανο-Κουβανικού Συμβουλίου Επιχειρήσεων το Φεβρουάριο 2016. Ο κουβανικής καταγωγής Carlos Gutierrez υπηρέτησε ως Υπουργός Εμπορίου την περίοδο Bush και ως πρόεδρος του Συμβουλίου υποστηρίζεται ότι συνέβαλε στο χτίσιμο μιας ισχυρότερης εμπορικής σχέσης μεταξύ των δύο χωρών. Μάλιστα στο πλαίσιο ενδυνάμωσης της οικονομικής συνεργασίας ένας μεγάλος αριθμός διμερών ομάδων τάχθηκαν υπέρ της προσέγγισης. Σε αυτές τις ομάδες συγκαταλέγονται η Ομάδα Trimpa, η Κοινοπραξία της Κούβας, η ομάδα “Engage Cuba” κ. α.

3.5 Η αποτίμηση της προσέγγισης

Ουσιαστικά η μεγαλύτερη πρόκληση κατά την προσπάθεια ομαλοποίησης των σχέσεων των δύο κρατών θα ήταν η ικανότητα να κατακτήσουν τέτοιο επίπεδο συνεργασίας ώστε να επιτευχθεί η ολική άρση του οικονομικού αποκλεισμού και να αναπτυχθεί ένα περιβάλλον ειλικρινούς και πολυμερούς συνεργασίας. Η συνεχής μακροχρόνια αντιπαλότητα ανάμεσα στην Κούβα και τις ΗΠΑ και οι πολλές περιπτώσεις κορύφωσης του εχθρικού κλίματος με την παραγωγή αντίστοιχων νόμων, σχημάτισαν ένα πολύπλοκο και πολυεπίπεδο νομικό πλαίσιο, το οποίο λειτουργούσε αντισταθμιστικά στην προσπάθεια για βελτίωση των συνθηκών ανάμεσά τους, από όποιο φορέα και αν προέρχονταν αυτή η προσπάθεια. Η “Πράξη Εμπορικής Συνεργασίας με τον Εχθρό” του 1917, ο Νόμος Torricelli του 1992, ο Νόμος Helms-Burton του 1996 είναι μερικά μόνο παραδείγματα που χαρακτηρίζουν το νομικό αυτό πλαίσιο που περιορίζει τις δυνατότητες εγκαθίδρυσης μιας βαθύτερης και ουσιαστικής σχέσης.

Η αλήθεια είναι πως από πλευράς εκτελεστικής εξουσίας του αμερικανικού κράτους υπήρχε ευρεία συναίνεση για το ζήτημα της προσέγγισης των δύο χωρών. Η διαδικασία της ομαλοποίησης υποστηρίχθηκε από μεγάλο αριθμό των μελών του Κογκρέσου όχι μόνο από την παράταξη των Δημοκρατικών, από όπου προέρχονταν και ο πρόεδρος Obama αλλά επίσης και από την αντίπαλη παράταξη των Ρεπουμπλικανών. Μάλιστα το Δεκέμβριο του 2015, στην προσπάθειά τους να ενώσουν τις δυνάμεις τους, αρκετά μέλη του Κογκρέσου δημιούργησαν την Ομάδα Εργασίας για την Κούβα (Cuban Working Group). Επιπλέον, Κυβερνήτες πολιτειών όπως η California, η Minnesota, η Montana και πολλοί ακόμα έστειλαν επιστολή

στους ηγέτες του Κογκρέσου ζητώντας την άρση του οικονομικού αποκλεισμού. Παρόμοια υποστήριξη προέρχονταν και από επιχειρηματίες, επιστήμονες, ακαδημαϊκούς, θρησκευτικές οργανώσεις, διασημότητες, media και think tanks. Με λίγα λόγια, υπήρχε ένα γενικευμένο κλίμα συναίνεσης και προτροπής για την επίτευξη πλήρους αποκατάστασης των σχέσεων των δύο κοντινών κρατών.

Παρόλα αυτά σημαντικός παράγοντας στην εξέλιξη της διαδικασίας που εκκίνησε ο Αμερικανός πρόεδρος υπήρξε το γεγονός ότι οι διμερείς συμφωνίες, οι κοινές δηλώσεις, τα μνημόνια συνεργασίας και οι κανονιστικές τροποποιήσεις πραγματοποιήθηκαν με εκτελεστικές εντολές, αποτελώντας ένα μη δεσμευτικό σύνολο πράξεων για την επόμενη διοίκηση. Το γεγονός αυτό δεν επέτρεψε να παγιωθούν οι μεταρρυθμίσεις στις οποίες προέβησαν οι δύο πλευρές μέσω της έγκρισης του Κογκρέσου. Αφέθηκε έτσι σημαντικός χώρος ανατροπής της πρόοδου από τον επόμενο πρόεδρο των ΗΠΑ, γεγονός που όπως αναφέρεται παρακάτω, επιβεβαιώθηκε με τις ενέργειες του Donald Trump που διαδέχθηκε τον Obama στην προεδρική θέση.

Ενδεχομένως ο Barack Obama να είχε επίγνωση της συνθήκης ότι η συνεχόμενη ένταση, η εχθρότητα και η απομόνωση που χαρακτήριζε τους δεσμούς της χώρας του με την Κούβα, δε θα ήταν εφικτό να ανατραπεί πλήρως μέσα σε ένα χρονικό διάστημα μόλις είκοσι μηνών. Πιθανόν ένα σημείο – κλειδί στην εξέλιξη της ομαλοποίησης να ήταν ο επιπλέον χρόνος που απαιτούνταν, καθώς ο ίδιος είχε δηλώσει πως η αλλαγή για την Κούβα δε θα έρθει μέσα σε μία νύχτα. Ακόμα, κατά τη δημόσια ανακοίνωσή του την 17η Δεκεμβρίου 2014 για την Κούβα και σε άλλες αντίστοιχες, συχνά αναφέρονταν στην ανάγκη αναδιαμόρφωσης του εσωτερικού κορμού της Κούβας. Σε αυτό το σημείο συνοψίζονταν η υποχρέωση της κυβέρνησης Castro να πραγματοποιήσει πολλά και μεγάλα βήματα προς την παραχώρηση δικαιωμάτων στους πολίτες της σχετικά με την ελευθερία λόγου, την ελεύθερη συμμετοχή στις πολιτικές διαδικασίες, την δυνατότητα του συνεταιρίζεσθαι, την προώθηση της ατομικής, κοινωνικής και πολιτικής ελευθερίας εν γένει. Όπως είναι εύλογο, η πορεία προς μια τέτοια εσωτερική αλλαγή θα ήταν υπόθεση δύσκολη αλλά και χρονοβόρα στην εφαρμογή της και πιθανότατα να μην μπορούσε να υλοποιηθεί από ένα πολιτικό καθεστώς της φύσεως των αδελφών Castro που κυβερνούσε τη χώρα με τις ίδιες πολιτικές πρακτικές για εξήντα χρόνια. Παράλληλα όμως η εσωτερική αυτή αλλαγή που ήταν διόλου ανώδυνη στην πράξη, αποτελούσε και τη βασική προϋπόθεση για την άρση του οικονομικού αποκλεισμού.

Ωστόσο δε θα πρέπει να υποτιμηθεί το γεγονός πως κατά τη διαδρομή της ομαλοποίησης των σχέσεων, επετεύχθη κατ' αρχήν ή εγκατάλειψη της εχθρότητας του παρελθόντος και το γεγονός ότι οι δύο χώρες συνειδητοποίησαν πως τα κοινό τους συμφέρον εντόπιζεται σε μια αμοιβαία προσπάθεια βελτίωσης των δεσμών τους εκτός συγκρουσιακών πολιτικών. Επιπλέον, καλλιεργήθηκε δημιουργία χώρου για διάλογο σε ένα μεγάλο αριθμό θεμάτων κοινού ενδιαφέροντος και ακόμα ευκαιρίες για διαπραγματεύσεις και συνεργασία σε πολλαπλούς τομείς.

Η ερμηνεία της προσέγγισης των δύο χωρών προς μια κατεύθυνση ομαλών διμερών σχέσεων μπορεί να κατανοηθεί θεωρώντας την ως ένα σύνολο πολλαπλών παραγόντων που δύνανται να μας κατευθύνουν σε διαφορετικές θεωρίες διεθνών σχέσεων. Από τη μία πλευρά, η θεωρία του φιλελευθερισμού μας επιτρέπει να εκτιμήσουμε την προσέγγιση ως μια ειλικρινή πρόθεση προώθησης της δημοκρατίας στην Κούβα και προάσπισης των ανθρωπίνων δικαιωμάτων με απώτερο σκοπό την κοινή πρόοδο και δημιουργία ενός ευρύτερου περιβάλλοντος ευημερίας και για τους δύο λαούς. Από την ρεαλιστική σκοπιά όμως, οι ενέργειες των ΗΠΑ αντικατοπτρίζουν την σαφή επιδίωξή τους να επανεντάξουν την Κούβα σε μία σφαίρα αμερικανικής επιρροής που θα προωθούσε αποτελεσματικότερα την αναζήτησή τους για ηγεμονία εντός ενός πολυπολικού περιφερειακού επιπέδου. Ακόμα κατά τον ίδιο τρόπο, επεδίωκαν και την εξουδετέρωση της αμφισβήτησης της ισχύος τους από άλλες μεγάλες δυνάμεις εκτός της αμερικανικής ηπείρου. Σε κάθε περίπτωση οι ενέργειες προσέγγισης και των δύο χωρών θα πρέπει να εκτιμηθούν ως μέρος μετάβασης σε ένα μεταβαλλόμενο περιφερειακό και διεθνές σύστημα κρατών.

3. 6 Η εκλογή του Donald Trump και η εξέλιξη των σχέσεων με την Κούβα

Η εκλογή του Donald Trump στη θέση του προέδρου των ΗΠΑ έχει επιφέρει σαθρότητα στο έδαφος των σχέσεων των δύο χωρών. Κατά την προεκλογική του εκστρατεία είχε ασκήσει σκληρή κριτική κατά της πολιτικής του Obama, χαρακτηρίζοντας τη συμφωνία κακή και λανθασμένη ενώ είχε εκδηλώσει την πρόθεσή του να ανατρέψει πολλά σημεία της.

Εν τέλει, έως τώρα οι αλλαγές που έχουν πραγματοποιηθεί στην πράξη μέσω του ανάλογου Μνημονίου που εκδόθηκε τον Ιούνιο 2017 αφορούν σε απαγόρευση εμπορικών συναλλαγών με επιχειρήσεις της Κούβας υπό την ιδιοκτησία του

κουβανικού στρατού και υπηρεσιών ασφαλείας. Ακόμα, η απελευθέρωση των ταξιδιών σε ατομικό επίπεδο (people – to – people) που είχε εφαρμόσει ο προηγούμενος πρόεδρος δηλώνοντας ότι οι Αμερικανοί πολίτες είναι οι καλύτεροι πρέσβεις των αξιών του κράτους, ανακαλέσθηκε, και αντικαταστάθηκε από τα ομαδικά ταξίδια.

Επιπλέον, μολονότι οι διπλωματικές σχέσεις δεν έχουν διακοπεί μέχρι αυτή τη στιγμή, τα δύο τρίτα του προσωπικού της αμερικανικής πρεσβείας στην Αβάνα έχει απομακρυνθεί, εξαιτίας μίας σειράς ανεξήγητων σωματικών βλαβών που προκλήθηκαν σε Αμερικανούς και Καναδούς διπλωματικούς λειτουργούς, όπως απώλεια ακοής και γνωστική δυσλειτουργία. Οι ιθύνοντες των επιθέσεων δεν έχουν ακόμα εντοπιστεί, αλλά η κουβανική κυβέρνηση αρνείται κάθε ανάμειξη. Σταθερά σημεία της προσέγγισης, πέραν της διατήρησης των διπλωματικών δεσμών, αποτελούν η συνέχιση της μεταναστευτικής πολιτικής καθώς και της συνεργασίας σε θέματα αντιμετώπισης κοινών ζητημάτων, όπως η διακίνηση ναρκωτικών.

Εν τω μεταξύ, η διοίκηση Trump αποδοκιμάζει έντονα το κυβερνητικό καθεστώς στην Κούβα για την παραβίαση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων στο νησί ενώ ο πρόεδρος εξετάζει το ενδεχόμενο επανένταξης του στη λίστα των χορηγών της τρομοκρατίας, εξαιτίας της υποστήριξης της Κούβας στα σοσιαλιστικά καθεστώτα της Βενεζουέλα και της Νικαράγουα. Για την πρόθεσή του αυτή δέχεται πυρά, καθώς κρίνεται ότι αντιμετωπίζει με εύνοια και μάλιστα προσεγγίζει χώρες με αντίστοιχα πολιτικά καθεστώτα όπως η Σαουδική Αραβία και το Βιετνάμ.

Από την πλευρά της Κούβας η στάση του νέου προέδρου έχει προκαλέσει απογοήτευση τόσο στην ηγεσία, όσο και στον επιχειρηματικό κόσμο, μέσω δηλώσεων που πραγματοποιήθηκαν από κρατικούς λειτουργούς αλλά και από ιδιοκτήτες μικρών επιχειρήσεων καθώς και υπαλλήλους. Η αλλαγή Obama που επέφερε σημαντικά εισοδήματα στον τουριστικό κλάδο της Κούβας αλλά και σε άλλους επιχειρηματικούς κλάδους, απειλείται με τελεσίδικη. Αντίστοιχα συναισθήματα εκφράζονται και από επιχειρηματικούς θεσμούς των ΗΠΑ, όπως το

Αμερικανικό Εμπορικό Επιμελητήριο που εκτιμά ότι η ακύρωση των πολιτικών της προηγούμενης κυβέρνησης θα «περιορίσει τη δυνατότητα του νησιού για θετική αλλαγή...»προσφέροντας ευκαιρίες ανάπτυξης σε άλλες χώρες και υπονομεύοντας τα συμφέροντα των ΗΠΑ σε μία μελλοντικά ελεύθερη και δημοκρατική Κούβα.²⁹

Πράγματι, η Ρωσία επρόκειτο να πραγματοποιήσει μια μεγάλη αποστολή πετρελαίου στην Κούβα ενώ υποσχέθηκε επενδύσεις ύψους 2 δις δολλαρίων στο σιδηροδρομικό της δίκτυο. Ακόμα αντίθετα του αρχικού σκοπού αποτελέσματα εκτιμώνται εξαιτίας της απαγόρευσης ατομικών ταξιδιών από τις ΗΠΑ. Τα ατομικά ταξίδια των Αμερικανών κατά την εποχή Obama προκάλεσαν αύξηση μεγάλου βαθμού στις ατομικής ιδιοκτησίας επιχειρήσεις του κλάδου. Αντίθετα, τα ομαδικά ταξίδια της διοίκησης Trump, με κρουαζιερόπλοια, όχι μόνο δεν αποδυνάμωσαν τις κυβερνητικής στρατιωτικής ιδιοκτησίας επιχειρήσεις της Κούβας, αλλά αντίθετα, τις ενίσχυσαν μέσω της ισχύουσας νομοθεσίας για την αποβίβαση σε αποβάθρες όπου πληρώνονται εκατομμύρια για να αποβίβαση σε αποβάθρες στρατιωτικού ελέγχου και γενικά η διαδικασία υπόκειται σε συντονισμό από κυβερνητικούς ταξιδιωτικούς οργανισμούς.

Τέλος, κριτική του επί του θέματος της Κούβας έχει ασκηθεί και από το εσωτερικό περιβάλλον του Trump, με έναν από τους πρώην υποψήφιους Υπουργούς Εξωτερικών της κυβέρνησής του, τον James Stavridis, να υποστηρίζει πως η τακτικότη του υπονομεύει την προσπάθεια των ΗΠΑ για περιφερειακή διοίκηση στην περιοχή της Κεντρικής Αμερικής και Καραϊβικής. Σε κάθε περίπτωση η διετής θητεία στον προεδρικό θώκο των ΗΠΑ, δεν επιτρέπει προς το παρόν μια ολιστική εκτίμηση της εξωτερικής του πολιτικής επί του νησιού.

²⁹ «Trump announces revisions to parts of Obama’s Cuba policy», By John Wagner and Karen DeYoung, June 16, 2017

https://www.washingtonpost.com/politics/trump-announces-revisions-to-parts-of-obamas-cuba-policy/2017/06/16/dee8671c-52ab-11e7-91eb-9611861a988f_story.html?noredirect=on&utm_term=.e10df5511df5

Συμπεράσματα

Όπως σε κάθε αντίστοιχη ανάλυση έτσι και στην περίπτωση των σχέσεων των δύο χωρών που μελετώνται στην παρούσα εργασία, η έρευνα δύναται να παράγει συμπεράσματα που είναι χρήσιμα τόσο ως προς την καλύτερη κατανόηση της μορφής της σχέσης τους, όσο και προς την πιθανή εξέλιξή της.

Κατ' αρχήν, μέσα από την ιστορική παρατήρηση προκύπτει αναμφισβήτητα το γεγονός ότι οι δύο χώρες συνδέονται στενά εδώ και αρκετούς αιώνες. Παρά το γεγονός ότι για μεγάλο χρονικό διάστημα οι σχέσεις τους χαρακτηρίζονται ως συνθήκες σύγκρουσης και εχθρότητας, η Κούβα έχει αποτελέσει ένα νησί στρατηγικού ενδιαφέροντος για τις ΗΠΑ. Για αρκετές δεκαετίες που ακολούθησαν την ανεξαρτησία του νησιού από την ισπανική αποικιοκρατία, πολύ υψηλά σε πολιτική προτεραιότητα και συζητήσεις υπήρξε η προσάρτηση του νησιού στο αμερικανικό κράτος. Επιπλέον, πολλοί πρόεδροι στην πολιτική ιστορία των ΗΠΑ την είχαν εντάξει στην προεκλογική ρητορική τους, (όπως ο Barack Obama) αλλά και είχαν δεσμεύσει ένα μεγάλο μέρος της πολιτικής τους δραστηριότητας στην ενασχόληση με το ζήτημα της Κούβας (όπως Ο John Kennedy). Η ένταση καθώς και το περιεχόμενο της πολιτικής τους σε σχέση με την Κούβα, μεταβάλλονταν ανάλογα με την ιστορική συγκυρία και τις επικρατούσες, κάθε φορά συνθήκες, εντός της αμερικανικής ηπείρου αλλά και στη διεθνή σκακιέρα. Από την πλευρά της Κούβα πάλι, ένα πολύ σημαντικό μέρος της ιστορίας της εξελίσσεται γύρω από την αλληλεπίδρασή της με τις ΗΠΑ.

Η σύνδεση των δύο χωρών είναι τέτοιας ιδιαιτερότητας, βάθους αλλά και πολυπλοκότητας που θα επέτρεπε ενδεχομένως την ερμηνεία της με τον όρο “intermestic”. Ο όρος προήλθε από μελετητές των κοινωνικών επιστημών και στην ουσία αποδίδει την κατάσταση όπου ένα ζήτημα αποτελεί για μία χώρα τόσο διεθνές όσο και εσωτερικό ζήτημα ταυτόχρονα. Μάλιστα σε συνέδριο που πραγματοποιήθηκε από το ίδρυμα Stanley το 1995 αναφορικά στην εξέλιξη της σχέσης των δύο χωρών υπό το καθεστώς της πτώσης της Σοβιετικής Ένωσης, ο όρος intermestic χρησιμοποιήθηκε με αφορμή την επακόλουθη ανεξέλεγκτη ροή Κουβανών μεταναστών στις ΗΠΑ, γεγονός που μετέτρεψε ένα διεθνές ζήτημα για τις ΗΠΑ, σε εσωτερικό ζήτημα. Σε αντίστοιχη περίπτωση μελέτης, Καθηγητής Πανεπιστημίου

σε πόλη του Μεξικό, εκτιμά πως, το μεταναστευτικό ζήτημα διευθετήθηκε σε σημαντικό βαθμό με τον νόμο “wet foot – dry foot” της ίδιας περιόδου. Παρόλα αυτά διατείνεται πως η Κούβα αποτελεί “διεθνό-εσωτερικό” ζήτημα για τις ΗΠΑ κυρίως λόγω της γεωπολιτικής της σημασίας αλλά και εξαιτίας της μεγάλης επιρροής της Κουβανό -Αμερικανικής κοινότητας στο εσωτερικό του αμερικανικού κράτους.

Σημαντική ακόμα έκβαση που απορρέει από τη μελέτη των σχέσεων αποτελεί το κριτήριο της επιτυχίας ή αποτυχίας της πολιτικής του οικονομικού αποκλεισμού της Κούβας. Εάν ανατρέξουμε στο διαχωρισμό του αποκλεισμού σε δύο φάσεις με σημείο αναφοράς την πτώση της Σοβιετικής Ένωσης και προσδιορίσουμε την επιτυχία ως επίτευξη του αρχικού σκοπού για τον οποίον επεβλήθη, τότε καταλήγουμε στα εξής. Το πρώτο εμπάργκο που επεβλήθη προκειμένου να αποσοβηθεί ο κίνδυνος εξάπλωσης του κομμουνισμού, συνάντησε το στόχο του, καθώς η συντριπτική πλειοψηφία των κρατών της Λατινικής Αμερικής τελεί υπό δημοκρατικά καθεστώτα. Η δεύτερη φάση του εμπάργκο επεβλήθη στην Κούβα ως μέσο πίεσης για την αλλαγή του πολιτικού καθεστώτος στο εσωτερικό του νησιού και την προώθηση των αξιών της δημοκρατίας, της ελευθερίας και του σεβασμού στα ανθρώπινα δικαιώματα. Όπως πολλές φορές είχε δηλώσει και ο ίδιος ο Obama, τα αποτελέσματα της επιβολής του εμπάργκο κατά αυτή τη φάση, δεν ήταν τα αναμενόμενα και η πολιτική αυτή χαρακτηρίστηκε ως αποτυχημένη.

Παρόλα αυτά σε μελέτη που πραγματοποιήθηκε το 2014 για λογαριασμό του BBC και με αφορμή την Ημέρα της Δημοκρατίας(20 Ιανουαρίου) με παρατήρηση σε βάθος χρόνου και με έμφαση στις δομικές αξίες της δημοκρατίας διαπιστώθηκε πως μόνο δύο χώρες της Λατινικής Αμερικής μπορούν να θεωρηθούν ως “ολοκληρωμένες δημοκρατίες, η Κόστα Ρίκα και η Ουρουγουάη. Η μελέτη αξιολογεί συνολικά έξι παράγοντες, την πρόσβαση στην εκλογική διαδικασία, την εκλογική διαδικασία και τον κομματικό πλουραλισμό, τις πολιτικές ελευθερίες, τη λειτουργικότητα της κυβέρνησης, την πολιτική συμμετοχή και την πολιτική κουλτούρα. Σε κλίμακα βαθμολογίας από 0 έως 10, κάθε χώρα βαθμολογήθηκε και κατατάχθηκε σε μία από τις παρακάτω κατηγορίες: Ολοκληρωμένη δημοκρατία, ατελής δημοκρατία, υβριδική δημοκρατία και αυταρχικό καθεστώς. Μολονότι η πλειοψηφία των χωρών διεξάγει ελεύθερες εκλογές και κατατάσσεται υψηλότερα από άλλες περιοχές του

πλανήτη όπως η Μέση Ανατολή και η Αφρική, τα αποτελέσματα για τη δημοκρατία δεν είναι ενθαρρυντικά: Η Κούβα και η Αϊτή κατατάσσονται στα αυταρχικά καθεστώτα. Εννέα χώρες χαρακτηρίζονται ως ατελείς δημοκρατίες, ανάμεσά τους η Χιλή, η Βραζιλία, το Μεξικό, ο Παναμάς. Έξι χώρες, όπως η Βενεζουέλα, η Βολιβία, η Ονδούρα ταξινομούνται ως υβριδικές δημοκρατίες. Ακόμα και το πολύ πρόσφατο παράδειγμα της μεγαλύτερης πολιτικής και οικονομικής κρίσης που βιώνει η Βενεζουέλα στη σύγχρονη ιστορία της, μαρτυρά την εύθραυστη δημοκρατία στη Λατινική Αμερική.

Παρόλο λοιπόν που κρίνεται ως επιτυχής η πολιτική του αποκλεισμού στην πρώτη φάση της, η εξέλιξη της πολιτικής κατάστασης και τα σαθρά δημοκρατικά θεμέλια στις χώρες της περιοχής αντικατοπτρίζουν την αστοχία των ΗΠΑ τόσο στο να επιβάλλουν εσωτερική αλλαγή στην Κούβα αλλά όσο και στο να κατορθώσουν να αποτελέσουν πρότυπο, σταθερότητας, ανάπτυξης και ευημερίας για το σύνολο των κρατών της περιοχής. Με άλλα λόγια η πολιτική των κυρώσεων, σε συνδυασμό με άλλους είδους πολιτικές (όπως αυτή των στρατιωτικών παρεμβάσεων) και εκτιμώμενη σε βάθος χρόνου, οδήγησε στην απομόνωση της Κούβας αλλά και ταυτόχρονα στο σχηματισμό ενός εχθρικού μετώπου (Λατινο-αμερικάνικων κρατών) αποτελούμενου από χαμηλής ανάπτυξης κοινωνίες διοικούμενες από αυταρχικές, σε πολλές περιπτώσεις κυβερνήσεις. Στην πλειοψηφία των κρατών της περιοχής αυτής της αμερικανικής ηπείρου, οι ΗΠΑ δεν κατόρθωσαν να εμφυσήσουν τον αέρα της δημοκρατικής πρόοδου και να καλλιεργήσουν μια ισχυρή περιφερειακή συμμαχία με ταυτόχρονη ευρεία αποδοχή του καθοδηγητικού ηγετικού τους ρόλου.

Σε συνδυασμό με τα παραπάνω λοιπόν και αναφορικά στα όσα περιγράφηκαν στο προηγούμενο κεφάλαιο για την κατάσταση στη Λατινική Αμερική, εκτιμάται πως η προσπάθεια της κυβέρνησης Obama για βελτίωση των σχέσεων με την Κούβα δεν αποτέλεσε προσέγγιση μόνο προς τη ίδια τη χώρα, αλλά και προσπάθεια για καλλιέργεια πρόσφορου εδάφους που θα είχε ως μακροχρόνιο στόχο τη δημιουργία ενός περιφερειακού συστήματος υπό την αμερικανική ηγεμονία. Άλλωστε η πολιτική του Obama αποδεικνύει πως μία μεγάλη δύναμη όπως οι ΗΠΑ, έχουν ως τελικό σκοπό, όπως περιγράφει και ο John Mearsheimer στο έργο του “Η Τραγωδία της πολιτικής των μεγάλων δυνάμεων”, να ηγεμονεύουν ξεπερνώντας σε ισχύ τους ανταγωνιστές τους. Η περίπτωση της μελέτης της παρούσας εργασίας ενισχύει ακόμα

περισσότερο το επιχείρημα του μεγάλου θεωρητικού και επιστήμονα των Διεθνών Σχέσεων. Αναλύοντας τη θεωρία του επιθετικού ρεαλισμού, που ερμηνεύει κατά τον ίδιο τη συμπεριφορά των ΗΠΑ, εκτιμά πως, καθώς είναι εξαιρετικά σπάνια η επικράτηση ενός πλανητικού ηγεμόνα, τα κράτη τείνουν να ηγεμονεύσουν στο ημισφαίριό τους. Εάν κατορθώσουν να κατακτήσουν αυτό το στόχο, στη συνέχεια επιχειρούν να αποτρέψουν την ανάδειξη άλλων ισχυρών τοπικών ηγεμόνων σε περιφερειακά υποσυστήματα του υπόλοιπου πλανήτη. Ενδεχομένως η ανησυχία των ΗΠΑ για την μόχλευση έξω – αμερικανικών δυνάμεων στα εσωτερικά της Κούβας και άλλων κρατών της περιοχής να ερμηνεύονταν και μέσω αυτής της επακόλουθης επιδίωξής τους.

Επιπλέον, αξίζει να επισημανθεί πως η θεωρία περί λήψης απόφασης που ανέλυσε ο Θουκυδίδης κατά το έργο του «Πόλεμος», εφαρμόζεται και σε πτυχές ανάλυσης της προσέγγισης των δύο χωρών. Παρόλο που η ανάπτυξη της θεωρίας του αφορά κυρίως στην περίπτωση της απόφασης κατά τη προετοιμασία και διεξαγωγή του πολέμου, οι θεωρίες απόφασης ερμηνεύουν διαφορετικής φύσης φαινόμενα που λαμβάνουν χώρα εντός του διεθνούς συστήματος, όπως η κρίση, ο πόλεμος αλλά και η διεθνής συνεργασία. Κατά τον Θουκυδίδη οι δύο βασικότεροι μέτοχοι κατά την απόφαση είναι η ανάγκη και η ανθρώπινη φύση.

Η ανάγκη αποτελεί το σύνολο εκείνο των στοιχείων και παραγόντων που συνθέτουν το περιβάλλον γύρω από το οποίο εξελίσσεται η διαδικασία της απόφασης. Προκύπτει από αιτίες όπως η εξωτερική απειλή, η επιθυμία για ηγεμονία, η οικονομική κατάσταση, ο πόλεμος και ο χερσαίος χώρος. Επιπλέον, μαζί με άλλους παράγοντες όπως η διεθνής θέση του κράτους, η εσωτερική και διεθνής συγκυρία κ. α. συνθέτουν το σύνολο των αντικειμενικών παραγόντων απόφασης. Πράγματι και στην παρούσα περίπτωση, παρατηρούμε ότι η απόφαση για προσέγγιση της Κούβας, όπως περιγράφηκε στα παραπάνω κεφάλαια, ελήφθη στο πλαίσιο μίας γενικότερης επιδίωξης για ενίσχυση του ηγεμονικού χαρακτήρα των ΗΠΑ στο περιφερειακό σύστημα της αμερικανικής ηπείρου. Ακόμα εσωτερική συγκυρία στις δύο χώρες όπως η εκλογή του προέδρου Obama και η διαδοχή του Κουβανού ηγέτη Φιντέλ Κάστρο από το λιγότερο ριζοσπαστικοποιημένο αδελφό του Raul, συνετέλεσαν σε πολύ σημαντικό βαθμό στη λήψη απόφασης για ομαλοποίηση των σχέσεών τους. Τέλος, εξαιρετικής σημασίας αντικειμενικός παράγοντας για την ερμηνεία της

συγκεκριμένης απόφασης υπήρξε και η διεθνής συγκυρία.

Αναφορικά στο δεύτερο βασικό μέτοχο της απόφασης, την ανθρώπινη φύση, ενδεχομένως θα μπορούσαμε να ακολουθήσουμε στην εδώ ανάλυση την αλυσιδωτή σχέση όπου η απόφαση λαμβάνεται ως αποτέλεσμα της ελπίδας και του πόθου που απορρέει από την ανθρώπινη φύση. Σε επίπεδο κρατών και ηγετών η ελπίδα συνδέεται με την αναζήτηση «βελτίωσης ή εδραίωσης της θέσης τους στο συσχετισμό ισχύος των παραγόντων του διεθνούς συστήματος»³⁰. Η ελπίδα αυτή σίγουρα εκφράζεται και από τις δύο πλευρές, την Κούβα και τις ΗΠΑ, βέβαια με τρόπο όχι όμοιο εξαιτίας της μεγάλης διαφορά ισχύος των δύο χωρών και πιθανότατα με πολύ ισχυρότερο κίνητρο από πλευράς της Κούβας.

Ολοκληρώνοντας, κρίνεται σημαντικό να παρατεθούν δύο ακόμη σημαντικά συμπεράσματα τα οποία προέκυψαν κατά την εκπόνηση της διπλωματικής εργασίας και αφορούν όχι μόνο στην προσέγγιση του συγκεκριμένου θέματος αλλά προφανέστατα και σε κάθε περίπτωση έρευνας και απόπειρας ερμηνείας των φαινομένων του διεθνούς συστήματος. Το πρώτο αφορά στο γεγονός ότι προκειμένου να επιτευχθεί εις βάθος κατανόηση των φαινομένων είναι αναγκαία η εύρεση και αξιοποίηση της κατάλληλης θεωρητικής προσέγγισης που προσφέρει η επιστήμη των Διεθνών Σχέσεων.

Τέλος, το δεύτερο συμπέρασμα συνοψίζεται στο γεγονός ότι μία θεωρία δε δύναται να περιγράψει επαρκώς το σύνολο όλων των συνθηκών που σχηματίζονται από τις αλληλεπίδραση μεταξύ των παραγόντων του διεθνούς συστήματος. Επομένως ο κατάλληλος συνδυασμός προσεγγίσεων προσφέρει τη δυνατότητα για ενδελεχή και ουσιαστική κατανόηση μιας κατάστασης.

³⁰ Θεωρία απόφασης στο Θουκυδίδη, Ηλίας Κουσκουβέλης, Εκδόσεις Πανεπιστημίου Μακεδονίας, 2015, σελ. 252

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ελληνική Βιβλιογραφία

1. Εισαγωγή στις Διεθνείς Σχέσεις, Ηλίας Κουσκουβέλης, Εκδ. Ποιότητα 2010.
2. Η τραγωδία της πολιτικής των μεγάλων δυνάμεων, John J. Mearsheimer, Εκδ. Ποιότητα 2011.
3. Ο Ψυχρός Πόλεμος. Μια διεπιστημονική προσέγγιση, Θεοδόσης Καρβουναράκης, Εκδ. Ι. Σιδέρης, 2012.
4. Θεωρία απόφασης στο Θουκυδίδη, Ηλίας Κουσκουβέλης, Εκδόσεις Πανεπιστημίου Μακεδονίας, 2015.

Ξενόγλωσση Βιβλιογραφία

1. Anti-Americanism in Latin America and the Caribbean ,Alan McPherson, Berghahn Books, New York-Oxford, 2006.
2. The United States and Latin America:The New Agenda, Victor Bulmer-Thomas, James Dunkerley, David Rockefeller Center for Latin American Studies , 1999.
3. Cuba. A new history. Richard Gott, Yale University Press, 2004.
4. The missile crisis in Cuba, Keith Eubank, Krieger Publishing Company, 2000.
5. The Cold War, Second Edition, 1945-1991, Joseph Smith, Wiley-Blackwell, 1997.
6. Reflections of a Cold Warrior: From Yalta to the Bay of Pigs, Richard Bissell Jr. ,Yale University Press, 1996.
7. The Cuba reader, History, Culture, Politics, Aviva Chomsky, Barry Carr and Pamela Maria Smorkaloff, Duke University Press, 2003.
8. The United States and Latin America after the Cold War, Russell Crandall, Cambridge University Press, 2008.
9. Global Political Economy. Understanding The International Economic Order,

Robert Gilpin, Princeton University Press, 2001.

10. Power and Interdependence, R. Keohane και J. Nye , Longman Editions, 2001.

11. Understanding Global Conflict and Cooperation, by Joseph S. Nye Jr. and , David A. Welch ,Pearson, 2016.

12. Case Studies of U. S. Economic Sanctions The Chinese, Cuban and Iranian Experience. H. Askari, J. Forrer, H. Teegen and J. Yang, Praeger Publishers, 2003.

13. Chinese Foreign Relations – Power and Policy since the Cold War , Robert G. Sutter,Rowman & Littlefield Publishers, Inc. , 2008

Ηλεκτρονικές πηγές

1. Δίκαιο, Ηθική και Ισχύς στις Διεθνείς Σχέσεις, ΛΑΜΠΡΟΣ ΤΖΟΥΜΗΣ Αντιστράτηγος ε. α, 2017 , https://staratalogia.blogspot.com/2017/09/blog-post_31.html

2. History of the US interest in Cuba-with opinion, Salim Lamrani, La Sorbonne University, Paris, Havana Journal , Posted 17th July 2005 , http://havanajournal.com/politics/entry/history_of_us_interest_in_cuba_with_opinion/

3. The US-Cuba relations in the early sixties, the nineties and the recent reconciliation process. And the reciprocal effects on Russia, Canada and the Vatican. , Riccardo Mantovani, Linköping University | Department of Management and Engineering , 2016 , <https://pdfs.semanticscholar.org/18ed/b9e47f1932ecbb33b2f58535f7de9ee4d279.pdf>

4. Council of Foreign Affairs. Timeline of U. S. -Cuba Relations : 1959 – 2018

<https://www.cfr.org/timeline/us-cuba-relations>

5. Διεθνής Πολιτική Οικονομία. Διαδρομή, Περιεχόμενο, Σημασία. Παναγιώτης Ήφαιστος, 2008, Άρθρο <http://www.ifestosedu.gr/94%CE%94%CE%B9%CE%B5%CE%B8%CE%BD%CE%AE%CF%82%CE%A0%CE%BF%CE%BB%CE%9F%CE%B9%CE%BA%CE%BF%CE%BD%CE%BF%CE%BC%CE%AF%CE%B1.htm>).

6. Trade in Goods with Cuba ,United States Census Bureau.
<https://www.census.gov/foreign-trade/balance/c2390.html>
7. "Cuba and Mercosur", 21 Ιουλίου 2006 ,
<http://www.cubainformazione.it/2006/annotazioni/mercosur/accordocuba.htm>
8. "Brazil, Argentina Seek to Bring Cuba Into Mercosur Trade Bloc", Carla Simoes,
16 Δεκεμβρίου 2010 ,
<https://www.bloomberg.com/news/articles/2019-03-18/tory-rebels-dup-mull-may-s-deal-or-long-delay-brex-it-update>
9. “The decline of U. S. hegemony in the Western hemisphere” ,
<https://medium.com/stanford-global-perspectives/the-decline-of-u-s-hegemony-in-the-western-hemisphere-b1015a4b636e>
10. “Smart Power - A new approach in U. S. foreign policy”, Joseph S. Nye Jr.
,19/01/2009 ,
<https://www.welt.de/english-news/article3053703/Smart-Power-A-new-approach-in-U-S-foreign-policy.html>
11. “Hugo Chavez: Venezuelan leader's Latin American legacy”, By James Read,
BBC News , 6 March 2013 ,
<https://www.bbc.com/news/world-latin-america-21682064>
12. “13 Ways President Obama Historically Improved U. S. Relations With Cuba”
,[Rachael Davis](#) Nov, 26, 2016,
<https://www.essence.com/news/ways-president-obama-improved-us-cuba-relations/>
13. “Obama's Détente” Backgrounder by [Claire Felter](#), [Danielle Renwick](#), and [Rocio Cara Labrador](#), last updated March 7 2019 ,
<https://www.cfr.org/backgrounder/us-cuba-relations>

14. Statement by the President on Cuba Policy Changes ,The White House,Office of the Press Secretary, December 17, 2014 , <https://obamawhitehouse.archives.gov/the-press-office/2014/12/17/statement-president-cuba-policy-changes>
15. “More continuity than change? US strategy toward Cuba under Obama and Trump”, John de Bhal , March 9 2018 , <https://doi.org/10.1080/13569775.2018.1449061>
16. «Trump announces revisions to parts of Obama’s Cuba policy», By John Wagner and Karen DeYoung, June 16, 2017 , https://www.washingtonpost.com/politics/trump-announces-revisions-to-parts-of-obamas-cuba-policy/2017/06/16/dee8671c-52ab-11e7-91eb-9611861a988f_story.html?noredirect=on&utm_term=.e10df5511df5
17. «Trump's policies help the Cuban government instead of the private sector, numbers show» , By Associated Press , January 15, 2019 , <https://www.nbcnews.com/news/latino/trump-s-policies-help-cuban-government-instead-private-sector-study-n958776>
18. “Donald Trump Reverses Barack Obama’s Cuba Polic”, By Jon Lee Anderson, June 16, 2017 , <https://www.newyorker.com/news/daily-comment/donald-trump-reverses-barack-obamas-cuba-policy>
19. «New Study Ranks Democracy in Latin America» BY AQ Online , January 21, 2015 , <https://www.americasquarterly.org/content/new-study-ranks-democracy-latin-america>